

A

RABÉLELMEZÉS.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET BÖRTÖNÜGYI BIZOTTSÁGÁNAK 1888. ÉVI
JUNIUS HÓ 1-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉBEN ELŐADTA, BŐVÍTETTE ÉS
FÜGGELÉKKEL ELLÁTTA

D^R. GRUBER LAJOS,

BUDAPESTI KIR. ALÜGYÉSZ.

BUDAPEST, 1901.

PFEIFER NÁNDOR B I Z O M Á N Y A.

Irodalom:

Voit: Die Ernährung der Gefangenen című értekezése a Holtzendorff-Jagemann-féle „Handbuch des Gefängniswesens“ című mű II-dik kötetében 165. s köv. l. – Jagemann: Der Dienst in den Gefängnissen. §. 13. Die technischen Dienstzweige, insbesondere das Wirthschaftswesen című értekezése, u. o. 32. s köv. l. – Voit: Die Verköstigung der Gefangenen in dem Arbeitshause Rebendorf, drei Gutachten. Münchener medizinische Wochenschrift, 1886. – Meiner: Ueber Massenernährung (nach in dem Gefängnis zu Plötzensee angestellten Untersuchungen). Berlin, 1885. Delabost: L'alimentation des détenus 1885). Bulletin de la Commission pénitentiaire internationale I. 129 (Bär), 167 (Kiönig), 439 (C. Voit), II. 1 (Dobrosławin), 169 (Hürbin). – Blätter für Gefängniskunde XI. 227 (Tryde), XVI, 87 (Bär), XVIII, 231 (Krohne), 309 (Bär), 350 (Krauss), XXI, 233 (Andrea). – Hefte des Nordwestdeutschen Vereins für Gefängniswesen, X. Verhandlungen des Schweizer Vereins für Straf- und Gefängniswesen, 1883. – Krohne: Lehrbuch der Gefängniskunde 367. s köv. l. és 477. s köv. l. – Ugyanez: Entwurf zu einem neuen Verpflegungsetat (Blätter für Gefängniskunde XVIII, 231). – Verhandlungen des Vereins der deutschen Strafanstaltsbeamten (Blätter für Gefängniskunde XXII). – Payer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, Budapest, 1898. II. kötet, 17 l. s köv. – P. F. Aschrott: Strafsystem und Gefängniswesen in England 220. s köv. l. (Die Beköstigung). – Ducane (Sir Edmund): An Account of the manner in which sentences of penal servitude are carried out in England I. 120. – Rules for the Government of Convict Prisons. Approved by the Secretary of State for the Home Department. London, 1886. 4. s köv. l. (Diet). – Ferrus M. G.: a foglyokról, rabságról és a börtönökről. Dr. Klein S. német fordítása után magyarosították Tóth Mór és Nagy László. (Eger, 1874.) 30. s köv. l. és 267. s köv. l. – Ballá Károly: vélemény a büntetésmód javítása iránt (Pesten, 1841.) – Részó Ensel Sándor: a hazai fenyítő eljárásra vonatkozó szabályrendeletek (Pest, 1864.) – Actes du Congrès pénitentiaire international de Rome. Novembre 1885 publiés par les soins du Comité exécutif. Tome second. Deuxième partie (Rome, 1888) 488–531. l. – A budapesti és maros-vásárhelyi kir. főügyészeknek jelentése a főfelügyeletük alá tartozó fogházak állapotáról 1872–1886. (Budapest, 1887.) 35–41. l. („a letartóztatottak élelmézése”). – Gartner Ágoston: a közegészségügy alapvonalai, 2. kiadás, 104 159. l. – Tauffer: die Erfolge des progressiven Strafvollzuges stb. (Berlin, 1883.) – Részó Ensel Sándor: fegyházi reform Magyarországon (Pest, 1868.) – Dr. Ballogh Jenő: börtönügyi viszonyaink reformjához. Magyar Jogászegyleti Értekezések. IV. kötet, 6. füzet, 81. s köv. l. – Dr. Székely Ferencz: a magyar btkv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei. Magyar Jogászegyleti Értekezések. V. kötet, 3. füzet, 23. s köv. l. – Atzél Béla: fegyházaink betegülési, halálozási és légtartalmi viszonyai, összehasonlítva a külföldi viszonyokkal. Magyar

Jogászegyleti Értekezések. IV. kötet, 7. füzet, 8. s. köv. 1. – Klug Nándor: az ember élettan tankönyve, 2. kiad., II. rész, 9. s. köv. 1. G y s i n: die Ernährung der Sträflinge vom Standpunkte des Rechtes. – Varga: a börtönügy köréből. – R é s ö Ensel: fegyházi tápozás. – Dr. Faragó Ödön: rabélelmezés a magyarországi fegyházakban, illetőleg ke-rületi börtönökben. (Orvosi Hetilap 1887. évfoly.) – U g y a n e z: a rabélel-mezés. (Orvosi Hetilap 1888. évfolyam.) – M a r s c h a l k ó János: a ha-tályban levő igazságügyminiszteri rendeletek rendszeres gyűjteménye. Budapest, 1897. VI. kötet, 160. 1. s. köv., 219. 1. s. köv., 244. 1. s. köv., 421.1. és 469. 1. – A. D a l c k e: Gefängniss-Ordnung für die Justizverwaltung in Preussen, vom 21. Dezember 1898. Berlin, 1899. 31., 58., 61., 62. és 107. 1. s. köv. – Dr. R á k o s i Béla: a fegyintézeti élelmezés próbája súly-mérések alapján. Magyar Jogászegyleti Értekezések. VI. köt. 5. füzet 7. s. köv. 1. – Vorschrift für die Militär-Gefangeenhäuser. Bécs, 1877.

A rabélelmezés kérdése egyike a legnehezebb, a legfontosabb és legkomplikáltabb kérdéseknek és ennek helyes megoldása azért nehéz, mert számos egymással ellentétben álló és egymást kizárni látszó körülmény igényel kellő tekintetbe vételt. Ha ezen kérdés történeti fejlődését figyelembe vesszük, akkor azt látjuk, hogy Európa legkiválóbb szellemei már több mint egy század óta hangoztatják annak szükségességét, hogy a rabélelmezés tápereje az emberi szervezet élettani követelményeivel összhangba hozassék. A XVIII. század végén és a XIX. század elején úgy találták, hogy nem lehetséges igazságügyi szempontból a letartóztatást azzal súlyosítani, hogy a letartóztatottak természetes követelményeit kisebbitik. Ezen nézetet már Howard hangoztatta 1777-ben és Buxton 1814-ben. Mind ennek dacára igen sokat vétkeztek e tekintetben még a legújabb időkig; történt ez pedig részint egy helytelen igazságügypolitikai elvből kifolyólag, részint a kérdés lényegének félreismeréséből. E miatt azonban az elzártaknak igen sokat kellett szenvedniök. Már pedig a foglyok egészségi jólétének fentartása a legtermészetesebb követelmények egyike, melynek teljesítése nélkül a bűnös javulása teljes lehetetlen. Mert ha a javítandó a rossz, vagy a hiányos élelem okozta sanyargatások következtében elpusztul, akkor nincs kit javítani.

Csak legújában vizsgálták meg tudományosan az élelmet a nyilvános intézetekben s így a börtönökét is. A foglyok élelmezésének javítása nem sentimentalismusból történt, hanem azért, hogy azok ez által munkaképesekké tétessenek. Az észszerű táplálkozásra vonatkozó tudományos elveket legelőször értelmes marhatenyésztők érvényesítették gyakorlatilag. Később a katonák élelmezését is összhangba hozták az elmélet kívánalmaival. A mezőgazdák meggyőződtek arról, hogy egy észszerű élelmezési mód által a marha jövedelmezőbbé tétetik s hogy az ezt betegség ellen inkább óvja; a börtönben meg annak felismeréséhez jutottak, hogy a beteg rabnak fentartási költségei sokkal nagyobbak, mint egy egészségeséi és hogy a betegek számának apadása és a munkanapok számának nagyobodása kétségbevonhatatlan előnyt nyújt. A statistika mutatja, hogy a rabélelmezés javítása nemcsak emberbaráti, hanem gazdasági kérdést is képez és hogy annak költségei nem túlságo-

sák, hanem azok ellenkezőleg még előnnyel járnak. Svédországban, Angliában, Horvátországban stb. mindenütt jelentékeny mérvben csökkent a halálozások száma az élelmezés javításával egyidejűleg.

Az állam köteles a letartóztatottnak erejét fentartani a nélkül, hogy annak felesleget nyújtana avagy, hogy azt embonpointhez juttatná. Az államnak az elzártnak jóléteért semmit, de a higienia követelményeiért mindent kell tennie, mert az az elzárt ember, ki elveszte a szabadsághoz való jogát, nem veszté még ezzel a léteihez való jogát is.

Az elzárás az esetek nagy számában oly állapotnak tekintendő, mely többé-kevésbé határos az „élettani nyugalommal”. A létért való küzdelem fel van függesztve és a letartóztatott indítatva érzi magát arra gondolni, hogy a mindennapi kenyérért való ima hasznavehetetlenné vált; Őreinek gondoskodása megszerzi azt neki. A szellem nyugodtsága és mindenmű nyugtalanság hiánya ezen életnek jellemző vonásait képezik. Azon pillanattól kezdve, a melyben a fogház kapuja lezáródik a letartóztatott mögött, annak szervezete kevésbé használódik el; tényleg kevésbé gyorsan él, mint azelőtt és gondot, mely az ember lelkét elpusztítja, az elzártak általában nem is ismernek.

Ezen állapotok eredményezhették azon hiedelmet, hogy a rabnak sorsa és ennek élelmezése jobb, mint némely becsületes munkásé, ki csak nagy nehezen képes életét fentartani. Ha azonban azon álláspontra helyezkednénk a rabélelmezés megállapításánál, hogy a fegyencz élete jobb, mint sok tisztességes és szegény gyári munkásé és földművesé, kik rosszabb konyhával kénytelenek beérni, akkor bizonyos tekintetben azt éhen kellene veszni hagyni, mert nagy a száma azon becsületes és dolgos egyéneknek, kik soha nem voltak képesek jóllakni, lévén élelmezésük annyira elégtelen. De ha megengednők is azt, hogy a rab sorsa részben jobb, mint a szabad munkásé, akkor ezen előny eléggé ellen súlyoztatik a büntetés végrehajtásának keménysége, a pusztító szigor és a fegyházi napszámos munkának megölő egyhangúsága által; továbbá a szabad levegőben való kielégítő mozgásnak, valamint valamely felfrissítő^ a szellemre és a testre nézve egyaránt jótékonyan ható változatosságnak hiánya által. Eddigelé előfordult ugyan már itt-ott, hogy télen – különösen nagy városokban nagyfokú hidegnél és munkahiánynál – büntetteket elkövetnek, csak hogy a tettesek a fogházba juthassanak. Ebből azonban csak akkor lehetne a fegyházban állítólag létező jó gazdag életre következtetni, ha meg lenne állapítva, hogy ilyennemű egyének másod-

szor is választották ezen utat oly célból, hogy ellátásban részesüljenek. Az első kísérlet még nem bizonyít semmit, mert erre alkalmat szolgáltathattak a fogházi élet állítólagos jóságáról keringő álhírek.

De ne felejtjük el, hogy azon éttrend, melynek az elzárt egyén alá van vetve, tényleg emésztési zavarokat okoz és ezek előbb-utóbb aláássák annak egészségét és az életnedvek ama rongálását idézik elő, mely lassú vérszegénység folytán halálhoz vezet. A szabad munkás, legyen az bármily szegény, mindig képes lesz étkezésénél bizonyos változatosságot alkalmazni, mely minden esetben nagyobb lesz annál, mely a rabok éttrendjében létezik. S különben a szabad munkás bármikor élhet izgató szerekkel, melyekhez szokott és melyek erélyét bátorítják.

Másrésről meg azok legnagyobb része, kik börtönügyi kérdésekkel foglalkoznak, a társadalom azon osztályához tartozik, mely jólétnek örvend. Midőn ezek saját jólétüket az elzártnak helyzetével összehasonlítják, egészen megfélemednek a letartóztatás tulajdonképeni okairól és arra érzik magukat indíttatva, hogy a letartóztatottak sorsát olyannak találják, mely teljesen megérdemli a könyörületet. Azonban nem mindig tanúsítottak könyörületet a rabok iránt. így pl. még néhány évtizeddel ezelőtt az észak-német börtönökben az élelem nem lehetett eléggé egyhangú, nem eléggé íztelen; az irtózatot gondolat az unalmas, sovány reggeli levesnek, vagy a vastag déli kásának örökös egyformaságára mintegy a megrögzött gonosztevő előtt lebegjen és ennek kezét visszatartsa a tettől. Ebből időnkint undorból eredő étel-visszautasítások fordulnak elő. Nálunk a provisorium alatt történt a váci orsz. fegyházban, hogy a rabok összeesküdtek, hogy a bérlő által adott gombóclevest nem fogják elfogadni és egy közöttük, ki ezt mégis elfogadta, még ugyanazon napon orozva gyilkoltatott meg társai által; a bűnvizsgálat azonban nem vezetett semminemű eredményre.

A müncheni fegyházban („an der Badstrasse”) a fegyenczek naponként háromszor kapnak kenyérlevest. Daczára ezen bizonyára hibás egyhangúságnak étel-undor nem fordul ott elő, mert mindennap marhahúst adnak a fegyenczeknek.

Delabost, a francia fogházak főorvosa, egy alkalommal csodálkozását fejezte ki a felett, hogy a lencse nem fordult elő a fogházi éttrendben; kérdésére azon választ nyerte, hogy a foglyok nem szeretik azt és mindig ott hagyják.

Zürichben egy egészen sajátos eljárás tanúsítottak a rabélelmezés terén; megkísérelték ott ugyanis azt, hogy a

fogházi élelmezést megfoszszák csábító jellegétől, hogy egy lehetőleg idegenszerű, a rendes polgári élelemtől eltérő alakját választották az ételeknek. Zürichben, a hol ezen elvet adoptálták, ezen okból a hetenkinti húsadagot finoman vagdalva tiz levesre osztják fel és ilyenképen mintegy elfedik azt a szem előtt; az ebédek ott legtöbbszörre csak egy tál ételből állanak. Azonban nem könnyű ezen eljárás mellett az egyhangúság és az íztelenség zátonyát kikerülni. Itt tehát az ételek reális jóságát a be nem avatottra nézve szokatlan forma alatt mintegy elrejtik.

Ferrus szerint azelőtt azon tapasztalat is tétetett, hogy a folytonos és sohasem csillapított éhség kínjai miatt a foglyok felakasztani akarták magukat.

Akkor még nem törődtek sokat azzal, hogy a fogság magában hordja a romlás azon elemeit, melyek a szabad élet előtt ismeretlenek és mely csak a fizikai erő fejlődésében talál ellensúlyt, vagy az elégtelen és hiányos étel által még több táplálékot.

Volt idő, midőn öntudatosan nagy gonosztevőknél a fogházbüntetéssel nemcsak a megbecstelenítésre, hanem az élet megrövidítésére is irányult a szándék. A szabadságvesztés megfelelő súlyosbításának tekintették azt, hogy a foglyokat felette egészségrontó munkáknál alkalmazzák, üvegmetzésnél, bányákban, mérges mocsarak kiszáritásánál, a hol ezek tömegesen elhaltak. És midőn az újabb börtönügyi reform törekvései már jelentékeny haladásokat tettek, sokáig egészen rendben levőnek találták, hogy a börtönökben egy sokkal nagyobb közep-halandóságnak kell uralkodnia, mint a szabad lakosságnál.

Ha a bíró ma szabadságvesztés büntetést ró valakire, akkor szándéka bizonyára nem irányul arra, hogy a fegyenccet az elzárás befolyásai folytán egészségétől megfoszssa, hogy évtizedekkel megrövidítse ennek valószínű élettartamát s hogy neki mintegy a halálbüntetés ennyi s ennyi százalékát rendelje.

A III. Ferdinand által 1656-ban szentesített „praxis criminalis”, mely nálunk is befolyást gyakorolt a judicaturára, azt rendeli, hogy az elzártak a „szükséges étel” (Anecessaria alimenta) adassék.

A Mária Terézia által 1768-ban kibocsátott „constitutio criminalis”, mely illustrait mellékleteiben vérfagyasztó ábrákat tartalmaz a tortúra különböző nemeinek végrehajtására nézve és kinek idejében a nők emlőit és a férfiak nyelvét izzó vassal kitépték, mindennek daczára humán módon gondoskodott az elzártakról. Azt rendeli ugyanis: „Ueberhaupt ist mit denen

Gefangenen glimpflich und christlich umzugehen. Es sind demnach die Gefangene .... nicht in solche Mühseligkeit zu versetzen, dass ihnen die Gefängniss zur Qual und Marter, und etwann leichter der Tod selbst, als eine solche Gefängniss auszustehen wäre. – Besonders solle deren Gerichten Obsorg seyn, jedem Gefangenen die nothwendige Aetzung – beyzuschaffen. Anlangend die Aetzung, solle ein jeder Gefangener, wenn er sich selbst nicht nähren kann, wenigstens täglich 4 kr. haben, auch jenen Falls, da er bey einfällender Theuerung hiemit nicht bestehen könnte, ihm so viel, als zur Erhaltung des Lebens, und der Kräften erforderlich, abgereicht werden; wäre er aber standsmässig, oder einer besseren Condition, anbey mittellos, so stehet es in des Gerichts billigen Willkuhr, wie derselbe solle unterhalten werden.” Az ártatlanak bizonyult nem követelhetette károsítójától a vizsgálati fogóság tartama alatt felmerült élelmezési kiadásainak megtérítését: „weilen Jedermaenniglich in und ausser Arrests sich selbst zu ernahren schuldig ist.” A „Leibsstraffen” között előfordult a „Gefaengnisstraff” is „gestalten Dingen noch mit schmaler geringer Aetzung oder durch gewisse Taeg in Wasser und Brod zu fasten.”

IL József császár bő törvénye 1787-ből, mely az inquisitiót már eltörölte, azt rendeli: „Dem zum schwersten Gefängnisse Verurheilten ist keine andere Liegerstatt, als auf Brettern, keine andere Nahrung, als Wasser und Brod zuzulassen.” A súlyos börtönre elítélt szintén ilyen bánásmódban részesült, csakhogy ez kétszer hetenkint egy fél font húst kapott élelem gyanánt. Az enyhébb börtönben jobb élelem volt megengedve; azonban böjtnapokon kizárólag csak egy font kenyér volt az elzárt élelme. Ha meggondoljuk, hogy II. József törvénye értelmében volt egy 30 évtől 100 évig terjedhető szabadságvesztésbüntetés is, akkor meg fogjuk érteni, mit jelentett az, hogy abban az időben az állam csak kenyéren és vizen tartotta a rabokat. Ezen korban az emberek azon hitben voltak, hogy a kenyér elegendő a foglyok erejének fönrtartására és ezen balhit nagyon ártott a foglyoknak.

Ugyanezen nézet tükröződik vissza ezen időben az 1791. évi francia törvényben is, mely meghatározta, hogy a foglyoknak kenyér, víz és jó hálóhely adassék. Később engedélyeztek ehhez még egy liter híg levest is, míg lassankint számos fluctuatio után fokonkint javították a rabok élelmezését. De már 1791-ben is adtak a francia raboknak, ha kívánták, a törvényszerű adagokon felül is élelmi cikkeket, csak hogy ezeknek árát levonták azután a foglyok munkadíjából. Később meg-

tiltották a foglyoknak az élelempótlék vételét Franciaországban, mert ezek sok szeszes italt élveztek és mert erkölcstelennek tartották azt, hogy az elítéltek élvezeteket szerezhessenek maguknak, míg ellenben a szabad munkások nagy része terhök nehéz súlya alatt nyögött a nélkül, hogy bort vagy csak legszükségesebb élelmi szereiket is beszerezhatték volna. Ezen tilalom a foglyok roppant halandóságát eredményezte, mert a (pain du roi) „a király kenyere” nem volt elegendő a foglyok erejének fentartására. 1844-ben javították a francia foglyok élelmét, azonban azon fentartással, hogy az emberiség érdekében s a foglyok iránti gondoskodásban nem fognak tovább menni, mint a mennyi múlhatatlanul szükséges. Az élelmezés sokáig oly mérvű volt ott, hogy a hatóságok támogatására a magán jótékonyosság is felhivatott s ott ételt és italt küldtek a fogházakba. Különösen Spanyolországban még ma is szokásosak a gyűjtések oly czélból, hogy ebből ünnepnapokon a foglyok külön élelmezésben részesüljenek. Hazánkban e század elején szintén könyöradományokból tartattak a fegyenczek; ezek összegyűjtésére, hajdú kísérete mellett, egy rab járt ki szombati napokon és kiabálva kéregetett bádog-perselyébe. Később a terhet a házi pénztár viselte. 1816-diki Helytartótanácsi Intézmények elrendelték nálunk, hogy a foglyok különbség nélkül naponkint két font jól kisütött kenyérral s mennyiben bőjtre nem ítélvék, főtt étellel is láttassanak el. Az adakozásokból a foglyok számára begyűlt pénzek hasonlóan közös tartásukra fordítottak. Különösen Franciaországban jótékony alapítványok által gondoskodtak a jószívű jámbor emberek a „szegény foglyok” jobb fentartásáról. „Pauvres prisonniers” ez volt a francziáknál a hivatalos kifejezés. Mária Terézia törvényében is előfordul ezen megjelölés: „Die armen Gefangenen.”

Az angoloknál 1492–1821 közötti időben nem kevesebb mint 134 fogházi jótékony hagyomány és adomány tételét, melyeknek évi bevétele (3348£ = 25 sh. 5 d), körülbelül 33,480 ft volt.

Angliában a szabadságvesztés-büntetések végrehajtásánál jelenleg két elvet követnek. Míg t. i. egyrésről azon elvet követik, hogy a szabadságtól való megfosztásnak olyannak kell lennie, hogy a büntetésnek jellege soha ne menjen veszendőbe, másrésről azon elvből indulnak ki, hogy a fogoly javítandó és mint az emberi társadalom használható tagja bocsátandó el a börtönből. Az előbbi elvnek folyományát képezi az, hogy a letartóztatott büntetésének kezdetén azonnal egy bizonyos időn át magánelzárásban tartatik és hogy azt oly élelmezésben részesítik, mely majdnem a legméltányosabb

követelmények mögött marad. Mert épen azt akarják, hogy a rabnak rosszabb legyen a helyzete, mint a minővel az ő állásában levő szabad egyén bír. A javítás elvének keresztülvitele végett hatni igyekeznek az elzártra részint anyagi előnyök nyújtása által, másrésről becsületérzetének buzdítása által. E célból a büntetési időt (a minél különben mindig hosszabb tartamú büntetést tételeznek fel) különböző stádiumokra osztják fel, melyek közül az utolsó a feltételes szabadonbocsátás stádiumát képezi; stádiumok, melyek az által különböznek egymástól, hogy azokban a bánásmód szigora és az élelmezés hiánya mindinkább alábbhagy és a foglyok magaviseletétől teszik függővé az azokban való előléptetést. Ennél az u. n. márkarendszert alkalmazzák. Minden fogoly naponkint márkákat szerez, melyeknek száma viseletétől függ. Az ily márkáknak meghatározott száma szükségeltetik ahhoz, hogy egyik stádiumból a másikba lehessen jutni. Ha tehát a fogoly elviselhetőbbé akarja tenni az elzárást és végül a feltételes szabadonbocsátásig eljutni, oly magaviseletet kell tanúsítania, hogy az előírt számú márka birtokába jusson. (Lsd. Aschrott: „Strafensystem und Gefängniswesen in England”, Berlin, 1887.)

Itt mindjárt megemlíthetem azt, hogy Angliában a fegyházakban naponkint adnak húst, melynek súlya V2 fontig s még ennél is többre terjedhet.

Nálunk a régi bírói gyakorlatból felemlítésre méltó, hogy előbb ítéletileg is eltiltották a rabokat a szeszes italoktól. Ha ilyen tilalom nem létezett, akkor Pestmegyében a rabnak naponkint egy itcze bor és $\frac{1}{16}$ pálinka határozottatott. Jelenleg nálunk a letartóztatott kedvezményképen kaphat csak $\frac{1}{2}$ liter bort és pedig a fegyházban minden hónapban egyszer, a börtönben minden két hétben s a fogházban, valamint a közvetítő intézetben minden vasárnapon, úgyszintén Ő Felsége születése és Szent-István király napján. Természetes, hogy erre csakis munkajutalmát költheti el. Pálinkát nem vásárolhat nálunk a rab; azonban a közös hadsereg büntető intézeteiben azon katonai fegyenczeknek, a kik a fegyházig kórházban a betegek ápolásánál segédkeznek „és” illetékenkénten ragályos vagy undorító betegekkel érintkeznek, orvosi rendeltetűre fejenként és naponkint 0,05 l-ig (centiliter) pálinka is adható. A katonai fegyházban csak 0,3 l. (deciliter) bort vásárolhatnak a fegyenczek egyszerre. Ezen kedvezményben azonban az első osztálybeliek, hova azok tartoznak, kik büntetési idejüknek első harmadát kitöltik, nem részesülhetnek. Azonban a másod-osztálybeliek hetenkint kétszer s a harmad-

osztálybeliek hetenkint háromszor részesülhetnek e kedvezményben. A m. kir. honvédségi fogházakban bor csakis orvosi rendeletre adható a foglyoknak. Genf ben (Evêché) a fegyenczek nagy része munkapótlék gyanánt naponként 0,2–0,4 deciliter bort kap az állam költségén. 1883. szeptember havában 90 fegyencz közül 40-en kaptak bort. Olaszországban mindennap vásárolhatnak a letartóztatottak bort. Aargauban élelem-pótlék gyanánt kaphatnak a fegyenczek 400 gr. cidre-t (gyümölcsbort, almabort). Dániában a fegyenczek egész éven át reggelenként kapnak egy fél liter sört s ha szigorú tél van, akkor melegen adják ezt nekik. Norvégiában is télen-nyáron át egyaránt kap minden fegyencz reggel fejenként egy fél liter sörlevest. A fontevraulti fogházban is nagyon jó eredményű volt a ficzkósör használata, melyet az intézet igazgatója, Lucas hozott be. Ferrus javasolta, hogy a foglyoknak alkohollal vegyített vizet adjanak, mely könnyű és mégis erősítő ital és nevezetesen nyáron nem hatástalan. Legújában egy svájci tanár is ajánlotta, hogy a foglyoknak alkoholt adjanak.

Nálunk az 1843-diki törvényjavaslat a börtönrendszerről azon rendelkezést tartalmazza, hogy bor vagy szeszes ital orvosi rendelet nélkül a rabnak sohase adassanak. Ezen javaslatnak, a rabok ételmezését tárgyzó egyéb intézkedései sem érdeknélküliek s ezek következőképen hangzanak:

51. §. „A megítélt rabok ételmezésökre, naponként és fejenként adassék:

a) másfél font jól kisütött egészséges rozs kenyér, már teljesen meghűlt állapotban;

b) délben, lehetőleg olcsó árban telő, de a mellett test tápláló, egy itczényi leves;

c) egy részlet főzelék vagy zöltség; mellyre

d) hetenkint háromszor, jelesen vasárnap, kedd és csö-törtök napokban $\frac{1}{4}$ fontnyi főtt vagy sült marhahús, csont nélkül tétessék;

e) frís ivóvíz, elegendő mennyiségben; egyébiránt

f) a rabok ételibe fűszer ne vegyítessék; s ételiek készítése s kiszolgáltatása módjában, a rabok vallásbeli böjtölési szertartásaik megtartására figyelem legyen, – bor vagy szeszes italok pedig orvosi rendelet nélkül a raboknak soha se adassanak.

52. §. Az előszámláltakon kívül a rabok napi ételmezésekre, bármi szín alatt s még önköltségeikre is, semmi sem adassék stb.

53. §. Az izraelita rabok, mellözhetlen szükség

miatt, a keresztény rabok számukra süttött főzött kenyerekkel és ételekkel – egyiránt láttassanak el.”

Az összes börtönrendszerre való felügyelet végett a kir. helytartótanács egy „kirekesztőleg e tárggyal foglalatoskodó biztosságot” lett volna kiküldendő (325. §.), mely egyebek között a rabokat „tanuk nélkül és úgy, hogy akkor a börtönintézet tisztí és szolgálatbeli személyzeteiből senkinek jelen lenni nem szabad, meghallgatta” volna és mely a rabok élelmezését is szigorúan megvizsgálta volna. (337. §. 3.) [Lsd. Fayer L á s z l ó: az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, Budapest, 1898. II. kötet, 17. 1. s köv.]

A zsidó rabokra vonatkozólag még egy 1862-iki m. kir. helyhatósági intézmény azt rendelte, hogy ezeknek böjti napjaikon, ha kérnék, főtt étel helyett több kenyeret adjanak, t. i. annyival többet, mennyi a főtt ételnél többbe nem kerül, mert ezektől méltányosan követelni nem lehet, hogy böjti napjaikon vallási meggyőződésök ellen a rendes ételt elfogadják. Jelenleg a zsidó rabok nálunk különfözetű ételben csakis húsvéti ünnepaik alatt részesülnek, ha ezen ételek ingyen beszolgáltatnak illető hitközségük által.*)

*) A zsidó rabok különfözetű ételeire vonatkozólag K r o h n e következőképen nyilatkozik: „Von der jüdischen Religionsgenossenschaft wird verlangt, dass im Strafvollzuge gegen jüdische Gefangene auf die Speiseverbote Rücksicht genommen und ihnen eine nach jüdischen Vorschriften zusammengesetzte und zubereitete Kost verabreicht werde. In einigen Staaten hat man dem nachgegeben. Dieses Verlangen und seine Begründung mit Berufung auf die Religion ist ungerechtfertigt. Die Speiseverbote als religiöse Einrichtung haben ihre Bedeutung nur im Zusammenhange mit der religiösen Anschauung vom „Unreinen”, wie sie im Gesetz aufgestellt und durch die Gesetzlehrer weiter ausgebildet ist. Danach macht den Juden die Berührung mit jedem, was nicht jüdisch ist, unrein. Wir Christen sind für den Juden mit allem, was wir haben, unrein, gerade so unrein, wie die Heiden des Alten Testaments und der Rabbinen. Wenn der Jude auf einer Christenstrasse einherzieht, so wird er unrein; wenn er in einem Christenhouse wohnt, so wird er unrein; wenn er den Rock anzieht, den ein christlicher Schneider gemacht hat, so wird er unrein; wenn er Christengeld nimmt und Christenwaare, so wird er unrein. – Wenn er nun im Laufe der Jahrhunderte aus kulturellen oder wirtschaftlichen Rücksichten über alle diese religiöse Bedenken sich hinweggesetzt hat, so hat er nicht mehr das Recht, dieses und jenes Speiseverbot willkürlich herauszugreifen und für religiöses Gesetz zu erklären; wenigstens kann er nicht verlangen, dass der Staat es in seiner Rechtsordnung als solches anerkennt. Ausserdem ist es ganz unmöglich, dem Juden gesetzlich reine Speise im Gefängniss zu verabreichen. Denn wenn man auch alles, was vom Schweine stammt, von der Verpflegung ausschliessen wollte, dadurch wird die Speise doch nicht rein, Das Mehl, das der Christ gemahlen, das Brot, welches er gebacken, die Erbsen, welche er gedroschen, sie sind alle unrein; ja die Butter, welche ein Christ bereitet und die das Schweinefett

A törökökre az occupalt tartományokban annyiban fordítottak különös figyelem, a mennyiben ezeknek étke disznózsír helyett olvasztott vajjal, marhazsírral avagy olajjal főzetik. A mohammedán foglyok kiétkezése a ramazan-idő alatt (a nagy böjtök hónapja) külön történik mindennap estefelé; a görög-keletiek részére a böjti szokásnak megfelelő külön böjti étlap is van úgy a zenicai fegyházban (Boszniában), valamint a többi kerületi törvényszéki börtönökben is és ezen étlap szerint történik Boszniában és Herzegovinában az étkezés a keleti hitű keresztyén raboknál 40 napon át.

A rabélelmezés kérdését eddigelé igen behatóan tárgyalták a svájci börtönügyi egylet ülésén 1883-ban, továbbá a római nemzetközi börtönügyi congressuson 1885-ben és végül a német börtönhivatalnokok egyletének ülésén 1886-ban. Valamennyien, kik ezen kérdéssel foglalkoztak, feltűnően megállapodtak abban, hogy azon tápanyag-mennyiség adandó a foglyoknak, melyet Voit elkerülhetetlen életfentartási minimumként megjelölt. Voit a népélelmezés terén rendkívüli nagy tekintéllyel bír; ezen tudós e téren ugyanazon szerepet játsza, mint Liebig a vegytan terén. De azért mégis van nézeteltérés Voit és Moleschott követelményei között. Utóbbi még többet követel, mint Voit, mert Moleschott tanítása szerint azon fehérje- és zsír-adag, melyet Voit a munkára nem kötelezett foglyoknak ad, határozottan nagyon kevés lenne. Moleschott a munkával nem foglalkozó foglyoknak mindennapi adagját a munkás-figyenczek adagjának $\frac{3}{4}$ részére szállítja

ersetzen soll, ist rituell ebenso unrein als jenes. – Es ist daher die Forderung der Juden, auf ihre Speiseverbote im Strafvollzuge Rücksicht zu nehmen, weil dieselben einen wesentlichen Teil ihrer Religion bilden, als unbegründet abzuweisen.“ (K. Krohne: Lehrbuch der Gefängniskunde. [Stuttgart, 1889.] 477. s. köv. 1.)

A porosz letartóztatási intézetekben a zsidók számára rendelt étkeket külön edényekben disznóhús vagy sertészsír nélkül főzik; ezen kívül húsvéti ünnepeik alatt hitsorsosaik különfőzetű ételeket küldhetnek nekik. „Den Katholiken – úgymond Krohne – werden an den Fasttagen, trotz des kirchlichen Gebots, keine Fastenspeisen gekocht. – Es ist unerfindlich, warum die Juden eine solche Bevorzugung vor dem Christen verdienen.”

Poroszországban még régen a zsidó foglyokat a keleti tartományokban Insterburg, Rawitsch és Boroszlóban és a nyugati tartományokban Hameln és Kölnben egyesítették. (Krohne id. m. 477. 1. 2. jegyzet.) Jelenleg azonban megszüntették ott már a zsidó raboknak meghatározott helyeken való concentrációját, a hol zsidó szertartás szerint történt az élelmezésük. – „Bei der Beköstigung jüdischer Gefangener müssen solche Speisen und Ingredienzien vermieden werden, welche ihnen die Religionsgrundsätze verbieten.” (Regulativ für die Verpflegung der gerichtlichen Gefangenen. Vom 15. Juni 1872.) – Lsd. D a l c k e: Gefängnis Ordnung 114. lap.

le, mert a munkás ember a test melegének egy negyed részét használja fel, melyet a munkának megfelelő élelmezés pótol. Ha csak annyit adunk ennek, a mint Voit ezt javasolja, akkor – úgymond Moleschott – nagyon is keveset adunk neki. A tudomány maga bevallja, hogy még nem jutott végmegállapodásra és hogy különösen az állati élethez szükségelt különféle tápanyagoknak minimuma még nem is lett megállapítva. A római congressuson, az 1885-ik évi november hó 24-én tartott ülésen a magyar kormányt képviselő alelnöknek elnöklése alatt a következő elvek lettek egyhangúlag elfogadva:

„Az elvek, melyek a rabélelmezés alapjául szolgálni hitvatvák, közegészségügyi és börtönügyi szempontból kétfélék: az egyik bölcsészeti, a másik tudományos.

A mi a tudományos elvet illeti, ez a következő három élettani adaton alapszik, melyeket a gyakorlat megerősített, t. i.:

1. Az egészséges és munkanélküli letartóztatottnak a szükséges és elegendő élelmezésnek minimuma adandó, melyet az élettanban a f e n t a r t á s a d a g j á n a k nevével j elölünk meg.

Ezen adag áll a tápalkatrészek egészéből, mely megfelelően kiválasztatik és változatos, mely továbbá összhangzásban áll az éghajlattal, a különböző országok szokásaival és hasznos lesz ezekben a húst is szerepeltetni.

2. A munkával foglalkozó letartóztatottnak szüksége van élelem-pótlékra. Ezen u. n. m u n k a d a g áll a tápalkatrészek egészéből, mely megfelelően kiválasztatik és változatos.

3. Hogy az élelmezés az élettani szükségleteknek megfelelően, szükséges, hogy a fehérje- vagy légeny-alkatrészeknek aránya a légenymentesekhez $\frac{1}{3}$ vagy $\frac{1}{6}$ között váltakozzék, azonban ezen tekintetben nem térhet el sem a több, sem a kevesebb irányában tartósabb módon.

Ezen különböző elvek alkalmazása céljából hozzátesszük, hogy a fegyenczek a fegyházba való belépésük idejében egy arra irányuló orvosi vizsgálatnak legyenek alávetve, hogy egészségi állapotuk, physikai alkotásuk és azelőtti életmódjuk constatálható legyen. Időnkinti méréseknek is legyenek alávetve.

Tanácsos külön é t r e n d e t létesíteni azok számára, kiknek szervezete meg van támadva és azok számára, kik oly helyeken vannak, melyeken endemikus betegségek uralkodnak.” (A c t e s I. k. 668. 1.)

A felhozottak után már most felmerül az a kérdés, hogy mit kell tulajdonképen a „szükséges rabélelmezés” alatt érteni? Mert ha a rab csak annyit kap, a mennyi elégséges arra,

hogy éhséget ne szenvedjen, ezzel még nem mondtunk semmit. Mert lehet igen sokat és sokfélét enni a nélkül, hogy az étel kielégítő mérvben tápláló lenne. Az élelem élettani szükségleteinek kérdése tekintetében alig fordulhatunk illetékesebb tudóshoz és szakértőhöz, mint a népélelmezés nagymesteréhez, Voithoz. Nevezett tudós tanítása és útmutatása nyomán a legfontosabb vegytani és élettani tételeket fogjuk reprodukálni. A londoni nemzetközi orvostani congressuson Gladstone azon emlékezetre méltó kijelentést tette, hogy az orvosok a népek jövődöbeli vezetöi. Ezen mondat, nem talán az orvosokra, mint gyógyszerészokra, hanem mint az élettant működökre alkalmazva, teljesen indokolt. Mert az új élettan az ember megismerésének egész új rendszereit teremtette.

Elöbb a foglyok – úgymond Voit– a legtöbb európai államban majdnem kizárólag a növényvilágból vett élelmezéssel lettek mértéken túl ellátva, mely leginkább burgonyából kásanemű alakban és többnyire rossz kenyérből állott. (Lsd. Holtzendorff-Jagemann: Handbuch des Gefängnis Wesens, II k. 166. s köv. 1. Voit értekezését: „Die Ernährung der Gefangenen.”)

Ez okozta a nagyfokú megbetegedéseket és halálozásokat a fogházakban. A foglyok az alkalmatlan élelmezés folytán gyakran legyözhetetlen utálatot tanúsítottak az étkek iránt, bélbetegség ékben és egyéb bántalmakban szenvedtek és nem ritkán, tulságig lesoványodva, lassú éhhalál folytán tönkre mentek.

Magától értetödik, hogy a foglyok élelmezésének alapelvei ép olyanok, mint a többi emberekéi. Ezeknél a cél az, hogy a legegyszerűbb, a legolcsóbb és a legkevesebb eszközökkel elérjük azt, hogy a fogoly egészséges maradjon és hogy a tőle követelt munkát ellátni képes legyen. Az élelem mennyisége függ a test tömegétől, a munka mivoltától, a környező levegő hőmérsékétől és az alkalmazott élelmi cikkekétől.

Az emberi test szervei leginkább vízből, a légenyirtalmú fehérje-nemű anyagokból, a légenyirtalmos zsírból és az ásványi alkatrészek bizonyos számából állanak, mely anyagok folytonos szétbomlásnak vagy kiválásnak vannak alávetve; ennek folytán ezeknek feloszlása és kiválása az élelemnek helyettük szét bomló anyagai által kevesbítendő vagy egészen megakadályozandó. Ezért kell az élelmezés útján több anyagot a szervezetbe juttatni s azért nem elégséges az az élelmezés, mely csakis egy anyagot tartalmaz. Azon anyagot, mely egy a szervezet összetételére nézve szükséges anyagot pótolhat, tápanyagnak nevezzük. (Voit id. m. 167. 1.)

E célból részint szervetlen, részint szerves anyagokat veszünk magunkhoz az élelemben mint tápanyagokat. A szervetlenekhez a víz- és a hamu-alkatrészek tartoznak; a szervesekhez leginkább a légenyirtalmú fehérje-nemű anyagok és a légenyirtalmos zsír- és szén-vizegyek (a keményítő liszt, a cukorneműek stb.)

Az élelemben levő víz azon rendeltetéssel bír, hogy a szervezet víz-tartalmát fentartsa. Az élelem szervetlen anyagai a testre hamu-alkatrészeinek fentartására szolgálnak.

A fehérje az élelemben azon jelentőséggel bír, hogy a szerveknek fehérje alkatrészeit fentartsa. Kizárólag az élelem fehérjéből pótolatik a fehérje. Míg ellenben a zsír és a szén-vizegy az élelemben kisebb mértékben csökkentik a fehérje szétválását. Ezeknek tulajdonképeni rendeltetése azonban abban áll, hogy megakadályozzák a test zsírveszteségét. A víz legtöbbször könnyen megszerezhető; az ásványi alkatrészek a szokásos tápanyagokban legtöbb esetben kielégítő mértékben előfordulnak úgy, hogy rendszeresen csakis az u. n. szerves tápanyagokról, t. i. a fehérje, a zsír és szénvizegyekről (Kohlehydrate) kell gondoskodnunk, melyek a testben történő szétbomlásuknál kifejlesztik az izommunkához szükséges erőt, valamint a kellő meleget. (Voit id. h. 168. 1.)

Szükséges lenne, hogy minden ember számára, annak különösségeihez képest, a helyes táplálék egy egészen határozott összetétellel bírjon. Mivel a fogházi tömeges élelmezésnél lehetetlen ezen egyéni eltéréseket figyelembe venni, ugyanazért egy átlagos összetétellel bíró táplálékot kénytelenek választani, mely elegendő az illető ország egy közepes emberének. Ennél lehetséges, hogy nagyobb és erősebb, egyének egyes tápanyagokból nem fognak eleget kapni, kisebb és gyöngébb egyének azonban valószínűleg ellenkezőleg igenis sokat. Az utóbbi körülmény nem ártalmas amazoknál azonban a hiány idővel a testnél veszteséget idéz elő a zsír vagy a fehérje tekintetében és ez bizonyos körülmények között vérszegénység folytán halálos kimenetelű lehet. Minden országban annak viszonyaihoz képest, külön kell a közepes foglynak tápanyag-szükségletét megállapítani. (Voit id. m. 169. 1.)

A foglyoknál oly szűken szabad a táplálékot kimérni, hogy a test a fogházakban lassanként súlyban, fehérje és zsírtartalom tekintetében veszítsen, ha csak még oly állapotban marad, hogy e mellett képes a tőle követelt munkát elvégezni s ha lehetséges őt a büntetés kiszívása után gazdagabb élelmezés által ismét teljesen helyreállítani.

Mindenekelőtt tekintetbe veendő, vajjon munkára

kötelezték-e a foglyok avagy sem? A munkás sokkal több légenymentes anyagot szükségei az élelmezésben (zsírt és szénvizegyét), mint az, a ki nem dolgozik, mert munkaközben rendszeren sokkal több bomlik szét ezen anyagok közül a testben; de több fehérjét is szükségei az élelmezésben, mert a munkához erősebben kifejlődött izmokra van szüksége és mert a munka ellátásához a munkaszerveknek ' megfelelő nagysága és kifejlődése igényeltetik. A fehérjének a légenymentes anyagokhoz való aránya a tápanyagokban tehát más lesz akkor, ha a foglyok dolgoznak, mint ha munkára nem köteleztetnek.

A munkára kötelezett fogolynak tehát ugyanazon tápanyagok adandók, mint más hasonló testi súlylyal bíró szabad embereknek, kik ugyanazon munkával foglalkoznak.

Voit számos kísérletek, vizsgálatok és tapasztalatok után a munkára kötelezett letartóztatottnak mindennapi tápláléka számára 118 gramm fehérjét, 56 gramm zsírt és 500 gramm szénvizegyét követel. Ezen számokat azonban nem akarja valamennyi esetben alkalmaztatni, mert ő a bajor katona és az erőteljes felső bajorországi munkás kipuhatolt szükségleteiből indult ki a fentebb emiitett követelmény felállításánál; holott tudvalevő, hogy különböző országokban különböző a népesség táplálkozási állapota, az emberek testi súlya és ezeknek ereje.

Könnyebb, gyöngébb embereknel, vagy nem oly fárasztó munkával foglalkozóknál kevesebb fehérjét és légenymentes anyagokat lehet adni.

A munka-kényszernek alá nem vetett foglyok részére Voit legalább is 85 gramm fehérjét, 30 gr. zsírt és 300-gr. szén vizegyét kíván.

Nők, kik legtöbbsnyire kisebb testi súlylyal bírnak, mint a férfiak, kevesebb fehérjét szükségeinek fentartásukra, valamint rendszeren kevesebb: légenymentes alkatrészeket is, mert ezek rendszeren kisebb-munkát vegeznek. Voit id. h. 170. 1.)

Egy lucullusi ebéd, ép úgy, mint, a legszegényebb élelem is ugyanazon tápanyagokat tartalmazhatja, ugyanazon mennyiségben, azonban más tápszerekben: „A foglyok részére azonban oly tápszereket kell választani, melyek olcsók, melyek az illető vidéken könnyen megszerezhetők és melyek nem igényelnek az ételek előállítása céljából felette nagy áldozatot idő és anyag tekintetében.

Előbb majdnem kizárólag vegetabiliákat, különösen fekete kenyeret és burgonyát adtak a foglyoknak mértéktelen meny-

nyiségben és a foglyok kárára, mert azokban aránylag felette kevés fehérje van.

Egy tápszer értékének meghatározása végett mindenkéltől annak összetételét kell ismerni és tudni, vajjon megvannak-e abban ez egyes tápanyagok azon arányban, a mint az illető ember tápláléka azt szükségessé teszi. (Voit id. h. 172. lap.)

A tudósok kiszámították, hogy mennyit kell a legszokásosabb tápszerekből adni, hogy annyit nyújtsunk a letartóztatottnak, a mennyire neki a dolgozó test szervi állományának fentartására okvetlenül szüksége van. A búzaliszt az egyetlen alkalmas tápszer azok közül, melyeket nálunk a foglyoknak adni szoktak, mert ez a légenytartalmú és a légenymentes tápanyagokat megközelítőleg helyes arányban tartalmazza. A munkás rendszerint nem élhet kizárólag egyetlenegy tápanyagból, hanem táplálkozását számos ilyen anyagból kell vegyíteni, mi legkönnyebben az állati és a növényi substantiákból vett táplálékkal történik.

Mert ezek ugyanazon tápanyagokat tartalmazzák, értékesítésük, tekintetében azonban lényeges eltérések állanak fenn.

Teljesen kedvezőtlen tápértéket adnak a burgonyák, a zöld főzelékek, a répák és a fekete kenyér, különösen akkor, ha nagy tömegben használják azokat. (Voit id. m. 174. 1.)

A vízben sokkal gazdagabb vegetabiliák súlya főtt állapotban többnyire lényegesen nagyobb, mint az állatvilágból vett élelmezésé s ebben rejlik annak oka, hogy miért nem lehet azokat úgy értékesíteni és kihasználni, mint az utóbbiakat, melyek sokkal kisebb munkával terhelik a testet, mint a vegetabiliák. Az ember képes kizárólag az utóbbiakból élni, a mint ezt sok népnél, valamint a vegetáriánusoknál, a trappistáknál és a karthausiaknál is láthatjuk. A fogházi kedvezőtlen viszonyoknál fogva azonban kérdéses, vajjon nem fognak-e ez által könnyebben emésztési zavarok és bélbántalmak fellépni. Mert nem a növényi élelem egymagában az, mely ezt gyakran oly ártalmassá teszi, mint inkább annak rossz kiválasztása. A mely olcsó növényi élelem mellett a szegény szabad ember nyomortultan még élhet, annál, a fogoly nem sokára tönkre megy.

Voit szerint a növényi élelmek közül a foglyoknál, a mennyire csak lehetséges, a búzaliszt, a rizs, a tengeri és a hüvelyes vetemények alkalmazandók és óvakodni kell attól hogy különösen a fekete kenyeret, a burgonyát; a répát stb ne adjuk túlságos mennyiségben.

Mivel a hús a legdrágább, helyette a fehérjét szolgáltató állati substantiákat sajtból, heringből és húslisztből lehet kapni,

melyek eddigelé még nagyon kevésé használtatnak fel ilyen célra a rabélelmezésnél. Az említett cikkek olcsók és jóízűek s ezenfelül még az egyhangú rabélelmezésnél némi változatos-ságot is előidéznek. Ha pl. fekete kenyeret kap a rab, akkor a fehérje-hiány a fehérjében gazdag hüvelyes vetemények által is pótolható.

Nem bír jelentőséggel az a körülmény, vajjon húst kap-e a rab vagy sem. Mert Voit szerint (id. m. 180. 1.) teljes értékkel és haszonnal csak akkor adandó zsíros hús, ha a fehérjékben szegény növényi tápszerekből csak annyit adnak, hogy azok ne tartalmazzanak 500 gramm szénvegyeknekél többet. Munkára kötelezett raboknak azonban több zsírt és még több húst kell adni, a mint ezt az angolok teszik, a kiknél az egészségügyi viszonyok kitűnőek. Nem fontos tehát, hogy a rab lehetőleg naponkint kapjon húst, hanem a legnehezebb és a fődolog, hogy ennek számára az olcsó növényi tápszereket helyesen kiválasszunk, akkor a még fenmaradó fehérje-hiány könnyen pótolható. Voit nagyon kívánatosnak tartaná, ha a fogházakban legalább kétszer hetenkint fejenkint 140 gr. friss húst vagy 3 ízben egyenkint 90 grammot lehetne adni. A legjobb volna, ha a Berlin melletti ploetzenseei fegyház tapasztalt orvosának, dr. Bärnek javaslatát lehetne követni, melynek értelmében t. i. naponkint 117 gr. húst kellene adni. (Id. m. 181. 1.)

Itt mindjárt felemlítjük, hogy az angol intézetekben minden nap fejenkint 180 gr. húst adnak a letartóztatottnak. Ezen kívül még a müncheni intézetben (Badstrasse) is kapnak a rabok naponkint 156 gr. húst. De e helyett mindkét intézetben kisebb adag kenyér osztatik szét. (Voit id. m. 182. 1. 1. jegyz.)

Voit a közönséges rabélelem legrosszabb tulajdonságainak egyikét abban látja, hogy abban felette kevés zsír van, a mire pedig a munkás rabnak oly rendkívül nagy szüksége van. Ezért sóvárognak különösen a fárasztó munkát végző rabok oly annyira csukamájolaj után, hogy betegnek jelentik magukat csak azért, hogy mintegy ösztönszerűleg testük zsír-szükségletét fedezzék. (Voit id. m. 183. 1.)

Nem lehet továbbá annak fontosságát *elégge* hangsúlyozni, hogy a rabélelem étvágygerjesztő és jóízű is legyen. Ezt azelőtt szükségtelennek és feleslegesnek tartották, holott ennek hiányában nem lehet sem az ételt lenyelni, sem azt rendesen emésztetni. Ezért szükségesek a fűszerek, melyeket ma már mindenütt használnak; ennél azonban természetesen minden fényűzés szigorúan kerülendő.

Ezeken kívül szükségeltetik még bizonyos változatos-

s á g az ételekben és ezeknek ízében, mert különben lehetlenné válik a táplálék állandó élvezete és betegségek symptomái mutatkoznak. Ezért még a legegyszerűbb élelemnél is bizonyos fényűzés nélküli változatosság szükséges. Ez elérhető az által, hogy ugyanazon tápszert különböző módon elkészítik. Azt mondja Voit, hogy nem kell hinni, hogy jó lesz a rabok számára akármilyen. Az ételek alakja és consistentiája tekintetében megfontolandó, hogy azok sem lehetnek folyton ugyanazok. Különösen kellemetlen s hosszabb tartam mellett undort gerjesztő az ételek egyforma kása alakja, a mint ez szintén több helyütt még tapasztalható. E miatt gyakran megtagadták a rabok az étkezést s gyakran idült gyomorhurutot kaptak. Tehát nem szabad a raboknak a levest, a húst és a főzeléket egyetlen kása-nemű ételben adni, hanem lehetőleg elkülönítve egymástól, hogy szilárdabb substantiákat is kapjanak, hogy legyen mit rágni s harapni és hogy fogaiknak is hasznát vehessék. (Voit id. h. 185. 1.)

Továbbá mindenütt tekintettel kell lenni a lakosság szokásaira is. Ha mindezen követelményeknek eleget tettünk már, akkor megvizsgálhatjuk az élelem tápértékét, mely valamely fogházban dívik. A fehérje, zsír és szénvegy mennyiségéből ítéletet alkothatunk magunknak az élelem jóságáról, mert akkor megtudjuk, vajjon megvannak-e abban az egyes tápanyagok helyes mennyiségei, vajjon nem-e felette nagyok az eltérések az egyes napokon stb. Ilyen úton a fenforgó hibákról is szerzünk tudomást és akkor egy helyes étrendet hozhatunk be. (Voit id. m. 186. 1.)

Ilyen eljárás mellett javította Voit a rebdorfi (Bajorországban) intézet étrendjét is és javaslata folytán alkalmas és kielégítő étrend lett ott meghonosítva, mely nem is költségesebb, mint az, mely eddig ott dívott.

Az égalj befolyását illetőleg még nem vezettek a kísérletek eddigelé biztos eredményre. Annyi tény, hogy fárasztó munkára kötelezett raboknak a föld minden részében egyenlően sok tápanyagot kell magukhoz venni. (Voit id. m. 188. 1.) Az észszerű fogházi étrend nem lesz megfelelő azokra nézve, kiknek emésztési működése gyengült és zavart; ép oly kevésbé lehet azt az előhaladott korúaknál, valamint a gyenge, beteges és lábadozó letartóztatottaknál alkalmazni.

Ezeknek oly étrendre lesz szükségük, mely könnyen emészthető és tápláló ételekből van összeállítva, minőt már V a r r e n t r a p p jelzett sürgősnek és melyet közbenesőnek nevezett el a beteg és az egészséges egyének étrendje között. Dr. Bär ploetzenseei fogházi orvos hasonlóképen tapasztalta

ezen ú. n. középétrend „Mittelkost” fontosságát. Ezen intézménynek meghonosítása, eltekintve ennek egészségügyi becsétől, azon nagy előnnyel is bír, hogy megengedi az egyéni szükségletek tekintetbevételét. Mert az individualisât] o a büntetés végrehajtásánál is oly elvet képez, melyet – úgy mond Bär – nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A mindennapi tapasztalat a fogházakban arra tanít bennünket, hogy épen a közönséges fogházi étrend az, mely rövid vagy hosszabb idejű használat mellett a bántalmak egész sorozatát idézi elő.*) Elég tekintélyes száma létezik a letartóztatottaknak, kiknél, ha a közönséges étrendnek vannak alávetve, a halál biztosan bekövetkezik. E miatt szükséges, hogy azon esetben, a midőn az elítélt ezen étrendet el nem bírja, azt még jókor javítsák, nehogy rövid idő alatt a veszélyeztetett táplálkozás folytán annak rendes állapota rosszabbodjék. Ezen javított étrend lehetségessé teszi azt is, hogy bizonyos káros befolyásokat elhárítsunk, melyeket a fogház valamennyi elítéltre gyakorol, az által, hogy nincsen tekintettel azok egyéniségére. Egy előrehaladottabb korban levő elitét a letartóztatással egybekötött nélkülözéseket sokkal jobban túri el, mint egy még fiatal korban levő egyén és jóllehet, hogy ezen elítéltek egyenlő tartamú letartóztatást kénytelenek elszenvedni, mégis a fogházban való tartózkodás reájuk nézve egyenlőtlen hatású leend.

*) Eine nicht minder verderbliche Geissei – úgy mond a plötzenseei intézet orvosa, B a e r – war der Scorbut. In den älteren Gefängnissen fast endemisch, zeigt er sich auch vorübergehend noch in neuen Gefängnissen. Man glaubte der Einwirkung einer feuchten, schlechten Athmungs-luft einen besonderen Einfluss auf seine Entstehung zuschreiben zu sollen, allein dies reicht ursächlich nicht aus, die mangelhafte einseitige Ernährung ist es, welche diese Krankheit bedingt und zwar, wie allgemein angenommen wird, unzweifelhaft der anhaltende Mangel frischer pflanzlicher Nahrungsmittel. So finden wir Scorbut-Epidemien besonders häufig bei Armeen auftreten, welche mit schlechter, einseitiger Nahrung versehen waren, auf Schiffen während langer Seereisen und dann auch vorzugsweise in Gefängnissen. Wo sich in neuerer Zeit Scorbut noch in Strafhäusern zeigte, mit Hartnäckigkeit immer wiederkehrend, war es nur der Fall, so lange die Ernährung der Gefangenen dieselbe einseitige und mangelhafte verblieb. – Ebenso häufig waren einst die sogenannten Gefängnis s-S c r o f e l n. Diese Krankheit .... befällt mehr jugendliche Individuen nach einer längeren Strafzeit. Mangelhafte körperliche Bewegung in freier Luft, insbesondere dauernder Aufenthalt in geschlossenen, schlecht ventilirten, mit~ organischen Efluvien gefüllten Säumen scheint das wesentlichste Moment der Krankheitsursache. Neben diesen in erster Reihe in Rechnung kommenden Einflüssen ist jedoch nach unserer Erfahrung auch hier ein erhebliches Gewicht auf eine fehlerhafte Ernährungsweise zu legen. – Eine häufige Folgekrankheit von Scorbut oder Scrofeln und eine nicht seltene Todesursache war früher die allgemeine Wassersucht. Doch war sie in vielen Fällen nur die Folge-

A finomabb szervezetű egyén, az, a kit a létért való küzdelem nem edzett, a tudós és a művész, sokkal könnyebben és sokkal gyorsabban fogják megsínyleni a büntetés hatását, mint az erős és egészséges kézműves és a munkás. (Lsd. Holtzendorff-Jagemann: Handbuch des Gefängniswesens II köt. 438. s köv. 1. – Baer értekezését: „Morbidityt und Mortalität in den Gefängnissen.”)

Néhány év óta Ploetzenseeben a rabélelmezésnél az individualisatio elvét alkalmazták s ez nem kevésbé járult ahhoz, hogy ezen fegyházban az egészségügyi viszonyok kitűnőek.

Sok fegyházban jelenleg a betegek étrendje szerint élelmezik azon fegyenczeket, kik a rendes fogházi étkeket el nem bírják. Az ily fegyencz azonban még nem beteg s nem is tekinthető ilyennek. A beteg kosztal nem lehet jól laknia és még kevésbé erősbítheti az őt és táplálkozását a rendes állapotba sem terelheti. Különben is sokkal nagyobb az ily csoportbeli egyének száma, semhogy ezeket a betegek étrendje szerint el lehetne látni. .

erscheinung eines anderen chronischen Leidens; in sehr vielen Fällen war sie auch lediglich der Ausdruck einer allgemeinen schweren Ernährungsstörung stb. – Vielfach waren Augenkrankheiten en- und epidemisch in den Gefängnishäusern verbreitet und in einzelnen Anstalten auch die Nachtblindheit . . . Letztere Krankheitsformen waren fast immer ein Zeichen eines schlechten Haus- und Kostregimens, die, wie die vorherrschenden Erkrankungen der Verdauungsorgane (Diarrhöen, Dysenterien) mit der Ausbesserung der Kost und Schaffung einer besseren Athmungsluft zu verschwinden pflegten. (A. Baer: Morbidityt und Mortalität in den Gefängnissen. – Holtzendorff - J a g e m a n n: Handbuch des Gefängniswesens, II. köt. 440–442. 1.)

A mi a sülyt (scorbut), mint egyik különleges és rettegett fogházbetegséget illeti, az a budapesti főügyészség területén 1.82%, a marosvásárhelyi főügyészség területén 2.56%, együttesen pedig 1.90%-al jelentkezik. (A budapesti és maros-vásárhelyi kir. főügyészeknek jelentése a főfelügyeletük alá tartozó fogházak állapotáról 1872–1886. 43. lap.)

Mi az oka a kir. főügyészségi fogházakban letartóztatottak közt mutatkozó kedvezőtlen egészségi viszonyoknak? „Láttuk – úgy mond az említett jelentés – hogy az összes betegségeknek 53,97%-át az emésztő és légző-szervi, véredény és mirigybántalmak teszik. A levegő is, szoros értelemben véve, tápszer levén, a légzési szerveket is joggal sorozhatjuk a táplálkozási szervek közé; s így mondhatjuk, hogy a letartóztatottak közt előforduló betegségeknek több mint a fele táplálkozási zavarból, tehát a táplálkozás egészségtelen voltából ered, a mi azt bizonyítja, hogy a fogházak levegője rossz s hogy a nyújtott élelmi cikkek elégtelenek.” (Lsd. id. jelentés 44. 1.)

„Nem áll tehát azon általánosan elterjedt balvélemény sem, mintha a foglyok élelmezés tekintetében oly kedvezésben részesítettének, hogy az a szabad népesség szegényebb osztályainak élelmezését felülmúlná.” (Lsd. u. o. 48. lap.)

Az individualisatio elvét igen részletesen szabályozták Zürichben, hol élelem-pótlékok adhatók és hol az igazgató az orvossal egyetemben minden egyes fegyenczre nézve megállapítja a leves mennyiségét.

A berni fegyházban is jó sikerrel alkalmazták nagyobb mérvben a Baer-féle közép-étrendet.

A lepoglavai horvát kir. országos fegyházban Tauffer már 1879-ben hozta be a Berlin melletti ploetzenseei minta szerint a közép-étrendet és az ételmezés költségei a közép-étrend költségeivel egyetemben ott négy évi átlagban (1879–1882) fejenkint s naponkint 14.65 krra rúgtak, holott Illaván pl. négy évi átlagban (1878–1881) az ételmezés költségei fejenkint s naponkint 21.50 krt tettek ki. Megjegyzendő, hogy a magyar fegyházi étrend sok tekintetben megegyezik a horvát étrenddel s a hús mennyisége is mindkét országban egyenlő nagyságú.

A zenicai központi fegyházban, mely létesítésekor Tauffer vezetése alatt állott, szintén behozták a közép-étrendet. Ezen intézetnél a „házaszabályok és szolgálati utasítás” 23-dik .§-a következőképen hangzik: „Sträflinge, die arbeitsfähig sind und auch thatsächlich arbeiten, die aber nach ihrer Körperbeschaffenheit, oder ihrer bisherigen Lebensweise, oder in Folge einer längeren Strafhaft, ohne ernstliche Gefährdung ihrer Gesundheit, die für die gesunden Sträflinge gereichte Kost nicht vertragen können, erhalten auf Vorschlag des Hausarztes die Mittelkost, die dem Quantum nach weniger ist, aber nahrungshältiger und leichter verdaulich ist, als die gewöhnliche Kost der Gesunden. Den vorerwähnten Antrag hat der Hausarzt in jedem einzelnen Falle schriftlich zu begründen und sich hiebet stets nur durch sanitäre Gründe leiten zu lassen. Die Mittelkost wird durch den Direktor nur auf eine bestimmte, nicht über 4 Wochen reichende Zeit angewiesen. (Természetes, hogy ismételve engedélyezhető.) Bei dem Genüsse der Mittelkost darf der Sträfling nicht etwa auch die Kost der Gesunden erhalten; ebensowenig darf ihm zu gleicher Zeit eine Spitalsnahrung zugewiesen oder eine zweifache Ration der Mittelkost zugewiesen werden.” Ezen szabály alapján tisztán áll előtünk a közép-étrend lényege és ennek alkalmazhatósága.

Nálunk a börtönben a rab büntetésének kezdetén 2 hétig, a visszaeső pedig 3 hétig kapja összes ételilleményének csak $\frac{2}{3}$ részét; a fegyházban ezen bánásmód 3, illetőleg 4 héten át tart. Moleschott szerint csak $\frac{1}{4}$ részt lehetne levonni. Tauffer kegyetlennek és károsnak tartja ezen intézkedést különösen azért, mert oly egyénektől vonják le az ételillemény egy részét,

kik a vizsgálati fogság ideje alatt élvezett teljesen elégtelen táplálás miatt testi erejükben amúgy is megcsökkentek már. Meg kell azonban említenem, hogy az irrendszer első stádiumában a foglyokat csak a legszükségesebb táplálékban részesítik s hogy ezek az egész magánfogság ideje alatt nem kapnak húst. E tekintetben mi azonban helyesen nem követjük az irrendszert és mi a magánelzárás első szakában – a külföldtől eltérőleg – a húst és a főtt ételeket meg nem vonjuk a letartóztatottól.

A mi az élelmezésnek a fegyelemhez való viszonyát illeti, ez igen aggályos fenyték gyanánt tünik fel különösen akkor, ha az élelmezés különösen tápláló alkatrészei megrövidítetnek. Balla mondja 1841-ben megjelent művében („Vélemény a büntetésmód javítása iránt”), hogy a koplaltatás használható, mert „van betyár bravour, melynek dicsőség az ütleget nem érzeni. S mind ezeket – úgy mond – magam sem tudnám hinni, ha önmagam nem tapasztaltam volna többször, hogy némely ember félbarom”. Ha ezen büntetést nem tartják nélkülözhetőnek, akkor ez csak rövid ideig alkalmazandó s akkor tekintettel kellene lenni arra, hogy a tápértékek főalkatrészeit ne érintsék. E tekintetben régebben néhány fogházban annyira mentek, hogy a foglyoknak hónapokon át csak vizet és kenyeret adtak sötétfogságban, daczára az általuk végeztetett fárasztó és nehéz munkának. Sőt annyira is mentek kivételesen, hogy az élelmezés csak pusztá kenyér-adásra szorítkozott, mi már nemcsak egyszerű visszaélés, hanem botrány volt.

Nálunk előbb ítéletileg böjtöt is mondtak ki. Ezt azonban a mária-nosztrai női fegyintézet kezelői, a paulai szent Vinczéről nevezett keresztény szeretet leányai nevét viselő nőszertet tagjai nem teljesítették már évtizedekkel ezelőtt, mert elvük szerint a házi munkás fegyencznök erejének és egészségének fentartása megkívánja azt, hogy azok ebédrel és vacsorával is elláttassanak s mert az apácák nézete szerint ily módon elfoglalt fegyencznő irányában még böjtöt is rendelni, kivéven a fegyelmi eseteket, ellenkezik az emberi érzéssel.

Finnországban még most is kenyeren és vizén tartják azokat, kik azért szenvednek fogházbüntetést, mert nem fizették meg a reájuk kirótt pénzbüntetést. Nálunk most ismeretlen a böjt a letartóztatási intézetekben s ezen büntetést sem ítéletileg, sem fegyelmileg nem lehet többé alkalmazni, hanem fegyelmi fenyték gyanánt meg van engedve, hogy a magánelzárás azzal súlyosíttassék, hogy a letartóztatott élelem-m e g s z o r i t á s t szenvedjen és pedig a fegyházban 3 hétig, a börtönben 2 hétig s ekkor ettől az étlap szerinti kenyér- és ételilletmény

egyharmadát vonják el. Ausztriában még most is ítéletileg súlyosíthatják a börtönbüntetés I. és II. fokát azzal, hogy néhány napig csak kenyeret és vizet adnak, hetenkint legfeljebb háromszor s nem megszakitás nélkül; az. I. fokú fogháznál ez csak kétszer hetenkint történhetik.

Fontos és sokat vitatott kérdést képez az, vajjon az ú. n. „peculium”, a fegyencz munkajutalma, jobb élelmi czikkek vásárlására legyen-e fordítható vagy sem? *)

*) Balogh Jenő „a börtönügyi viszonyaink reformjához” című értekezésében behatóan foglalkozik a rabélelmezés (81-87. l.), valamint az élelmezési kedvezmények kérdésével (72-77. l.) is; az utóbbi intézkedést „a, legnagyobb mértékben károsnak, a büntetés megtorló és javító hatásával egyaránt ellentétben állónak” tekinti; nincs ellenvetése az ellen, hogy a letartóztatottak munkakeresményük egy bizonyos százalékát szellemi élvezetekre, jótékonyági célra, tisztasági czikkekre elkölthessék; azonban a jobb élelmi czikkek vásárlására vonatkozó engedélyt „nagy szerencsétlenségnek” tekinti; ennek megengedése nem tartható sem ethikai, sem nemzetgazdasági, sem börtönügyi szempontból czélszerűnek. Balogh aggályait e tekintetben határozottan túlzottnak tartom. Helyes azon állítása, hogy az elégtelen élelmezés javítása az étlapnál eszközlendő. – Minden esetre – nézetem szerint – revideálandó lenne azonban a letartóztatottak által kedvezményképen vásárolható ételek és italok listája; így pl. valóban érthetetlen azon jóakaró kedveskedés, mely jóviseletű kegyetlen bűnösöknek – kik ama kort, melyben az emberek az édességeket különösen kedvelni szokták, már rég túlhaladták – megengedi, hogy azok maguknak esetleg cukrot is vásároljanak. Pedig cukrot Poroszországban még a kávéban sem adnak a letartóztatottaknak azon intézetekben, melyekben az egészségesek reggeli gyanánt tejes kávékat kapni. Ez történik pedig a porosz belügyminisztérium ressortjához tartozó büntető intézetekben. Cukor csakis a betegek étrendjében szerepel, ott, hol tea tejjel és 20 gr. cukorral is fordul elő a reggel adható italok között. (Krohne: Lehrb. d. Gefk. 584. l. s. köv. közli „Speiseetat für die zum Ressort des Ministeriums des Innern gehörigen Straf- und Gefangenenanstalten.”)

„Die Genüsse – úgy mond Mayer S. – die sich der Sträfling* zum Lohne seiner tadellosen Führung nur zeitweise und in sehr geringen Quantitäten beschaffen darf, werden wohl ihm kaum die Strafe in minder ernstem Maasse erscheinen lassen und den Besserungszweck – den sie vielmehr unter Umständen fördern werden – gewiss nicht schädigen. Ohnedies hat – gerade bei dem ungenügenden Zustande der Ernährung – eine zeitweise Aufbesserung als verdiente Belohnung tadelloser Führung eine Kräftigung des physischen und damit auch des psychischen Menschen zur Folge. Die damit in die Strafanstalt eingebrachte Ungleichheit ist nur eine scheinbare, da unter gleichen Bedingungen jeder Sträfling dieser Vergünstigung theilhaftig werden kann. – –

Allein das „Menu” der Strafanstalten wird immerhin ein sehr beschränktes bleiben müssen und jene kleine Extragenüsse als begründete Belohnungen, haben mit der Frage der Ernährung nichts zu thun. Wenn einem sich gut aufführenden Stalling beispielsweise in jedem Monate „ein halber Liter Wein” verstattet wird, so ist dieses allerdings für ihn, ein besonderer Genuss, der jedoch gleichzeitig für ihn die Aufforderung enthält, durch einen tadellosen, redlichen Erwerb, in die Freiheit zurückge-

A munkajutalom főcélja: az egyént a szabad élet első szükségleteinek fedezhetése tekintetében biztosítani, nem pedig őt a büntetés tartama alatt élelmi kéjelgéshez juttatni. De azért azok, kik helyeslik az ú. n. cantine rendszert a börtönben, azzal indokolják ezt, hogy ez physikailag és erkölcsileg előnyös az elzártra nézve; ez hasznos buzdító szert képez s az elzárta jó magaviseletre és munkára bátorítja, a mi a moralisatio leghatalmasabb eszközeinek egyike. Ezen kívül kedélylevertségnél sokat segíthet egy külön élvezet kis öröme.

Gysin liestali fegyházigazgató („Die Ernährung der Sträflinge vom Standpunkte des Rechtes” című dolgozatában 68. s köv. 1.) még részben sem engedné a munkajutalmat jobb élelmi cikkek vásárlására fordítani, melyek arra alkalmasak, hogy az intézeti élelemnek egy – habár csak szerény – vasárnapi komfortot kölcsönözzenek. Még a minimumra megszorított fegyházi élelem is még mindig jobb lesz, mint egy teljesen szegény családé; mivel ez fájdalom így van, meg nem engedhető, hogy a munkajutalomból oly dolgokat vásároljanak, melyeket a szabad szegény ember gyakran heteken, sőt hónapokon át kénytelen magától megtagadni. E tekintetben – mondja Gysin – felette nagy a humanismusunk s ugyanazért a közvélemény itt-ott joggal felszólal, hogy nekünk e miatt szemrehányásokat tegyen.

A francia belügyminiszter az 1844. márczius 28-iki utasításában kijelenti, hogy a fegyházi cantine megszüntet és ét tervezi és mivel arról győződött meg, hogy a fegy-

kehrt, sieh die Mittel zu einer seinen Bedürfnissen entsprechenden, auch massige Genüsse nicht ausschliessenden Existenz zu verschaffen/ Mayer S. („Die Entwicklung der Justizgesetzgebung in Ungarn während der Jahre 1875–1887.” Bécs, 1888. 73. 1. 2. jegyzet és köv. 1.) igen helyesen utal arra, hogy Balogh Jenő azon veszélyeket túlozza, melyek abban rejlenek, hogy a letartóztatottak munkajutalmuknak egy részét jobb élelmi cikkekre és borra elkölthetik. Mayer elméleti szempontból helyesli ugyan Balogh nézetét, azonban gyakorlati és nemzetgazdasági szempontból tekintve így találja, hogy Balogh a kedvezmények kárát túlbecsüli.

Igen helyes nálunk a javítóintézeti családők számára kiadott utasításnak azon intézkedése, hogy „az igazgatóság nem engedheti meg, hogy a növendékek hazulról nyalánkságokat kapjanak; olyasmit levélben nem is szabad a szülőktől kérni (utasít. 14. 1.); a javítóintézeti növendékek munkakeresménye kiétekezésre egyáltalán nem fordítható (Isd. „alapszabályok a javítóintézetek számára” 44. §. utolsó bekezdés.)

„A rabtársak jelenlétében elköltött jobb étel és ital, ezeknek irigységét ébreszti fel, a miből békezararó, botránys jelenetek fejlődhetnek; az irigység és féltékenység rút érzelmei, melyek eképen felizgattanak, nagy mértékben ártalmasok az intézeti fegyelmre nézve.” Tóth Lőrincz: fegyházi tanulmányok II. A rabmunka 67. 1. s köv. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a M. T. Akadémia. IX. köt. VI. sz. 1888.)

ezek keresetük kisebb részét fordítják kenyér és túlnyomó részét másodrendű cikkek, u. m. sajt, vaj, tej stb. vásárlására, ennek folytán elrendelte, hogy ez utóbbi kiadások naponként 15 centimes-nél nagyobbak nem lehetnek. Fájdalom, igen kevés szabad munkás van, ki képes lenne hasonló kiadásokat tenni, miután kenyérét és egyéb elsődrendű élelszükségeit már fedezte, lakásáról és ruházatáról gondoskodott.

Mittelstadt és követői azt óhajtják, hogy a szabadságvesztésbüntetések a nélkülözés, túsítás és fájdalom szigorú és irgalmatlan uralmát képezzék. Erre vonatkozólag mondja Sonntag, hogy ha Mittelstadt ama javaslatát elfogadják, hogy a kényszermunkát a legszélsőbb fokig súlyosbítsuk és az élelmet a legkisebb mértékig leszorítsuk, akkor „a nélkülözések, a túsítások és a fájdalmak eme irgalmatlan uralma” nemsokára gyorsan megszűnnék és a fegyházat kórházzá volnánk kénytelenek átalakítani.

Mittelstadt szerint a fegyházigazgató legkiválóbb feladatát képezi: „– – den Sträfling im Scharwerk jeglicher Art rücksichtslos anzuspannen, soweit das Mark seiner Knochen und die Sehnen seines Fleisches es ertragen, ihn die Arbeit als grausame Pein empfinden, ihn an Körper und Seele darunter leiden, aufstöhnen und zusammenbrechen zu lassen.”

Azon kérdést veti fel Gysin (id. h. 69. 1. s. köv.), vajjon helyesnek mondható-e ama eljárásunk, mely szerint a soha el nem üzhető fegyházi törzsvendégeinknek, kik folytonosan és újból a büntetési idő rövid megszakítása után néhány heti kicsapongó élet után ismét visszatérnek az intézetbe, egyáltalában munkajövedelem-hányadot is juttatunk? Ez által többé-kevésbé kellemessé tesszük ezeknek az életet a fegyházban, mert éppen ezek, kik megszokták már a fegyházi munkát és betanítvák erre, rendszerint legtöbbet szerezhetnek és ebből folyólag ismét legtöbbet költhetnek is és azután az elbocsáttatásuk alkalmával nekik adott pénz által az eszközöket nyújtjuk arra nézve, hogy a szabadságban mindjárt kezdettől fogva csapodár életet folytathassanak. Nagyon megfontolandó azon kérdés, vajjon az ismételve visszaesők részesíttessenek-e munkajuttalomban. Az állam ne adjon ki oly pénzt – mondja Gysin – melyről matematikai biztossággal tudják, hogy az legnagyobb részt könnyelműen fog elkölteni.

A fenálló rendeletek értelmében – úgy mond Krohne – a letartóztatottnak adandó élelmezésnek kielégítőnek és egészségesnek kell lennie; m i n e k tehát a z élelmezési pótlék? a letartóztatott jogsértéseért büntetést és pedig érezhető büntetést szenvedjen; minek tehát az élvezeti cikkek?

Ha létezik kiadás, mely felesleges, sőt kártékony, akkor ez az. (Holtzendorff-Jagemann: Handb., d. Gefängniswes. II. k. 434. 1.)

N o r v é g i ában, mely a büntetés végrehajtás szervezetét és komolyságát illetőleg minta gyanánt szolgálhat, egyáltalában nem ismerik sem a munkajövedelem hányadát, sem a munkajutalmakat, sem a jobb élelmi cikkek vásárlásának kedvezményét. Az állam kielégítő élelmet nyújt az elzártak és fegyelem útján tartós, szorgalmas munkára kényszeríti azt. Annak, ki jó viseletű volt s szorgalmasan dolgozott, elbocsátásakor megélhetés végett segílyt nyújt.

A badeni központi intézetekben is a jobb élelmi cikkek kedvezménye – eltekintve a tej és a burnóttól – szabály szerint igen korlátolt és tényleg majdnem el van törülve. Tekintettel erre, igen csekély ott a munkajövedelem összege, de ezzel szemben áll a nagyobb költsékezés az élelmezésre és a munkajövedelem fölöslegének a rabsegélyezési ügyre való fordítása, mely részben az államtól nyeri támogatást.

Hürbin lenzburgi fegyházi igazgató szerint a börtön-cantine elvonja az intézetet tulajdonképeni céljától, mely az élet javításában és a bűnhődésben áll. Ez az amúgy is már könnyelmű egyéneket megszorítás és takarékoság helyett élvágyra és pénzköltésre szoktatja. De annál kártékonyabbak és megvetendőbbek ezen visszaélések, ha arra szolgálnak, hogy az intézeti igazgató jövedelmét javítsák.

Az utasítások szerint nálunk a letartóztatott részére munkája után engedélyezett jutalomból a jóviselet fokához képest és pedig a fegyencz $\frac{1}{7}$, $\frac{1}{6}$ vagy $\frac{1}{5}$, a rab $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{3}$, a fogoly pedig $\frac{1}{2}$ részt jobb élelmi cikkekre fordíthat.

A visszaesőktől a kedvezmények elérésére hosszabb küzdelem és jó viselet kívántatik. (Varga: A börtönügy köréből 30. 1.)

A visszaeső fegyencz ugyanis nálunk $\frac{1}{2}$ évig azon osztályba soroztatik, mely semminemű jutalom-hányadot nem kap, mert ennek jutaléka a rab-segélyalap javára esik; azután egy egész éven át jutalékából vagy napi béréből semmit sem költhet el és ezen idő letelte után is csak ennek $\frac{1}{7}$ részét fordíthatja e célra; a visszaeső rab $\frac{1}{2}$ évig nem kap munkajutalmat, 1 hónapig nem költhet el semmit s ez után csak jutalékának $\frac{1}{5}$ részét. Megjegyzem, ha a fegyencz-munka bérből van adva, akkor a házi munkások napibére

a fegyház I. osztályában 4 krt és a

II „ „ 3 „ tesz ki.

A börtönben, valamint a fogházban

az I. osztályú házi munkás napi bére 5 kr.

és a II. „ „ „ „ 4 kr.

A fegyencz munka-jutalma a legtöbbnél átlag havonként 60-80 kr-nál alig tesz többet. Tauffer erre vonatkozólag azt kérdi: ugyan melyikét a jobb élelmi cikkeknek fogja a fegyencz az egy hónap alatt elkölthető 6, 8 vagy 10 krból megszerezni?

A váczi fegyintézetben 1887-ben a legtöbb keresettel bíró fegyencz-munkásnak, egy géplakatosnak, munkajutalma kitett 84 fjt 17 krt Ez emek legfeljebb $\frac{1}{5}$ -ét költhette el, vagyis egész éven át 16 fjt $83\frac{2}{5}$ krt és mivel a fegyencz minden hónapban csak egyszer részesíthető e kedvezményben, ennek folytán ezen fegyencz kitűnő jó viselet mellett egyszerre körülbelül 1 fjt 40 krt fordíthatott volna lakmározásra.

Szamos-Újvárott 1866-ban a bérlő valóságos élelmi vásárokat üzött, cikkeivel felhalmozta sajtját, tőróját, almáját stb. és séta idejekor úgy árusította el a fegyenczeknek, kik zavart és kiabálást okoztak ily étkezési rohamnál. Az illavai orsz. fegyházban az igazságügy miniszteri hiv. jelentés szerint ugyanakkor mételeyként volt a cantine fölállítva, a fegyenczek félkeresménye s a bérlő által még ezen felül munkaserkentésül adott jutalom-díjak elköltésére. A cantineban pálinkát, borovicát, rumot minden szabály nélkül bármely időben vehettek, míg ezen vásárlás 1868-ban be nem tiltott, illetőleg szabályoztatok. (Résző Ensel: fegyházi tápozás 18. 1.)

Zürichben a harmadik félfont kenyeret naponként szorgalomdíj gyanánt adják csak és e mellett a fegyencz tettségéről van bízva, hogy e helyett 1 font ($\frac{1}{2}$ liter) jó tejet kérjen, ezen intézkedés azt eredményezte azonnal, hogy a naponkénti tiszta átlag-jövedelem állandóan 60 Rappenből legalább 1 fjrta emelkedett és hogy az egészségügyi állapot felette kielégítővé változott át.

Irlandban minden fegyencznek minden héten a) kitűnő magaviseletért, b) kitűnő szorgalomért a munkánál, c) kitűnő szorgalomért a tanulásnál egy-egy márka íratik javára. Ezeknek bizonyos nagyobb számától tétetik függővé az is, hogy börtönbeli keresményének hányad részét fordíthatja jobb élelmi cikkek vásárlására. (Tauffer: szabads. veszt. bünt. 14. 1.)

Lenzburgban és Genfben időnkint megengedik a fegyenczeknek, hogy rokonaiktól élelmi cikkekből álló kis adományokat kapjanak. Semminemű élelmezési kedvezmény nincs megengedve Tobel és Neuchâtelben. Luzernben és Lu-

ganoban csak sajtot, tejet, szalonnát és vaját szabad kedvezménykópen venni, Genfben bort és dohányt, Baselben a bor és a sör játszanak főszerepet a kedvezményeknél.

Bernben az ételpótlék épen nincs megengedve daczára annak, hogy az élelem tápértéke szokatlanul csekély és a fegyenczek sokat dolgoznak szabadban.

Tessin cantonban a fegyenczek minden nap vehetnek keresményükből egy fél liter tejet és minden vasárnap ugyanannyi bort. (Actes, II. köt., második rész, 496. 1.) A katonai letartóztatási intézeteinkben és pedig

a fegyenczek	egyszerre csak 20 krt
a súlyos fogházra ítélték	„ „ 25 „
az egyszerű „ „	„ „ 30 „ és
a vizsgálati foglyok	„ 30-50 „

költhetnek jobb élelmi cikkek vételére. Ezen kedvezmények a vásár- és ünnepnapokon kívül csakis oly hétköznapiakon adhatók, melyeken az étrend szerint a rabok nem kapnak húst. Ha a letartóztatott csak öt frttal vagy még ennél is kevesebbel bír, akkor ezen összeg gyümölcsözőleg elhelyezendő a rab elbocsáttatása időpontjáig és élelemre el nem költhető. A katonai fegyházakban nálunk a letartóztatott az első osztályban egy sárga, a másodikban egy világos-szürke és a harmadikban egy fekete nyakkendőt kap. Már említettük, hogy az I. osztálybeliek csak egyszer, a II. osztálybeliek kétszer és a III. osztálybeliek háromszor hetenkint részesülhetnek kedvezményekben. Oroszországban a fegyenczek nem vásárolhatnak jobb élelmi cikkeket. A Svájcban az említett intézeteken kívül ez nincs megengedve Aargauban; Baselben a jövedelem felét lehet ily célra fordítani és havonkint legfeljebb 6 francot. St. Gallenben semminemű élelmet nem lehet a fegyenczeknek kívülről juttatni. A fegyházban magában a munkajutalomból csakis tejet kaphatnak a jó magaviseletű letartóztatottak. (Actes du congrès pénit. internat, de Rome, 1888. tome second, deuxième partie, 484. s köv. lap.)

Dániában a jövedelem felét költhetik el a fegyenczek. Ausztriában a fegyenczek osztályához képest hetenkint 2–3 szor engedik meg az élelmi cikkek vásárlását. – Hollandiában szintén ugyan ennyiszor. Itt különben csak fehér kenyeret, vaját, a közönségesnél jobb kávé és sőt vásárolhatnak. A községi központi intézetekben dohányt is. Dohányozni csak jó viseletűeknek szabad és pedig vasárnap a séta alkalmával az udvarban. – Svédországban minden két héten egyszer vásárolhatnak a fegyenczek jobb élelmi cikkeket s erre munkajövedelmüknek egy harmadát fordíthatják. – Basel cantonban ked-

vezményképen bagózhatnak is a fegyenczek. – Belgiumban dohányozhatnak. Itt 1-3-szor hetenkint vannak a kedvezmények megengedve a büntetés-nem különbözőségéhez képest. – Spanyolországban is vásárolhatnak dohányt. – Olaszországban mindennap vásárolhatnak élelmi czikkeket a munkakeresményből. – Oroszországban a szülők, sőt mindazok, kik részt akarnak venni az elítéltek sorsa javításának jótékony művében, fel vannak jogosítva azoknak élelmi pótlékokat nyújtani. – Aargauban időről-időre bír a család ezen joggal. – Spanyolországban vasárnapon és ünnepnapokon szintén feljogosítvák erre a fegyencz hozzátartozói.

Nálunk eddigelé még csak a váczai fegyházban szokták a letartóztatottakat rendesen megmérni és ezen megfigyelések eredménye az, hogy a különböző években a fegyenczek 45-64%-a nyert súlyban, 27-42% veszített és 9-18% majdnem változatlan maradt. Többnyire a gyenge állapotban érkezett ujonczok azok, kiknek súlya leggyorsabban növekedik, míg ellenben azok súlya, kik belépésükkor jó egészségben voltak, lassabban és ritkábban nagyobbodik. *)

*) Dr. Rákosi Béla, a váczai fegyintézet volt orvosa, 14 éven át folytatta ott a méréseket és egy tíz éves ciklusnak (1877-1886) zárszámadását közölte a Magyar Jogászegylet büntönügyi bizottságának ülésében tartott „A fegyintézeti élelmezés próbája súlymérések alapján” című felolvasásában. Rákosi a fegyenczet beszállítása első napján mérte meg először és ezek a mérések mindig a reggeli szemle alkalmával történtek; a második rendes mérés a fegyencz beszállítása után a negyedik hónapban történt és az utolsó mérése a szabadulása előtt való napon. A tíz éves ciklusban 2962 fegyencz került második mérés alá. Rákosi a fegyházi detentio első hónapjaiban átlag a fegyenczek 75%-nál tapasztalt súlygyarapodást, a gyengébb egészségben beszállítottaknál e százalék majd 83-ra emelkedett, A fegyházi detentio kezdetén – úgy mond Rákosi – e kedvező eredménynek egyik oka az, hogy a fegyintézeti élelmezés sokkal tartalmasabb és változatosabb, mint a milyenben a foglyok, rabok és fegyenczek az ügyészségi fogházakban részesülnek; másik oka az, hogy a detentio elején a magánelzárás vagy ennek hiányában a kezdődő munkapróbálkozás nem igen koptatja el a testi erőt. – A középszerű és rossz egészségben beszállítottak a fegyházban megrongált egészségüket visszanyerve, meg is maradtak a már egyszer szerzett jelentékeny súlygyarapodásban. – Míg a jó egészségben beszállítottaknál a felszaporodott súlyból teljes 20% kopott le, a középszerű egészségűeknél e kopás az átlag súlygyarapodásból csak 17, illetve 13%. – Míg az általános összegnél a súlygyarapodás 54.5%-ot mutat, e százalék a két éven belül szabadultaknál felszökik 57.5%-ra, hogy azután fokozatosan sülyedjen a detentio tartamával a detentio 4-ik évéig és a 4-ik éven túl az előbbihez képest ismét 3%-nyi emelkedést mutasson. – A büntetési időtartam 4-ik évén túl a közvetlen előbbihez képest javulás látszik. Bekövetkezik ugyanis a meghonosodás a büntön atmospherájában és a büntetésnek ezen az időtartamán túl ritkán is esik meg a fegyenczek elbetegedése vagy elhalálózása (Lsd. Magyar Jogászegyleti Értekezések. LV. – VI. kötet, 5. füzet, 7. s köv. 1.)

A mérleg egyelőre még nem pótolhatja a fegyenczek külsejének és ezek erőnagyobbodásának pontos megfigyelését, mert pl. zsír és fehérje tekintetében ki nem elégitó élelmezésnél a szervek vízdúsabbak lehetnek, mi által még meglehetősen jelentékeny belső sorvadásnál és a jóllét rosszabbodásánál a súlypadás egészben vagy részben akadályoztatik; mivel azután az élelmezés javításánál a felesleges víz ismét eltávolittatik, még ezen javulás is kivonhatja magát eleinte a mérleg alól, habár a jobb élelem további fenmaradása mellett végtére be kell következnie a súly nagyobbodásának.

A fegyenczek élelmezése és foglalkoztatása a minisztérium működésének megkezdésekor nálunk bérlők kezében volt, a kik a fegyintézetet lehetőleg kizsákmányolni igyekeztek s azoknak nagy erkölcsi károkat okoztak.

A helyzet azonban lényegesen javult, midőn a fegyenczek élelmezését kivették a vállalkozók kezeiből s mióta e tekintetben házi kezelés mellett gondoskodnak a letartóztatottak élelmezéséről.

Hogy mily lényeges pénzügyi haszonnal volt ezen eljárás összekötve, az kiténik a következő adatokból:

Az élelmezési költségek összege volt:

Illaván:	a házi kezelés első 5 éve alatt	35,709 frt 01	krral kevesebb
Lipótvárott:	„ „ „ „ „ „	49,638 „ 59½	„
Munkácson:	„ „ „ „ „ „	4,111 „ 52	„ „
Szamosujvárott:	„ „ „ „ „ „	12,009 „ 95	„ több
Vácson:	„ „ „ „ 4	102,742 „ 52	„ „ kevesebb.

(Lsd. min. jelent. 1875–1887. I. köt. 154. lap.)

Ugyanazért nálunk a 447 fogháznál is minél előbb meg kellene szüntetni azt, hogy a foglyok vállalkozók útján élelmeztessenek, kik tudvalevőleg nem kizárólag emberbaráti szeretetből foglalkoznak azon kétségtelenül tetemes anyagi előnyt biztosító vállalattal. Az állam pénzügyi érdeke és a foglyok nyomorult állapota amúgy is kell, hogy a házi kezeléshez vezessenek a fogházakban is minél előbb.

A régi büntetőjog uralma alatt nincs szó arról, hogy az elítéltek a rabtartási költségeket tartoznának viselni. Az újabb büntetőtörvénykönyvek egy része elismeri a megtérítési kötelességet, a másik része nem. A franczia büntetőjog kifejezetten elveti az elítéltek tartási költség megtérítésének kötelességét.

A franczia felfogást követték mindazon országok, melyeknek büntetőjoga többé-kevésbé támaszkodik a Code pénal-ra (Belgium, Olaszország). Az angol-amerikai, a dán, a norvég és a finn büntetőjog szintén nem ismerik a foglyok tar-

tásmegtérítési kötelességét. A zenikai fegyházban, Boszniában, szintén ezen elvet alkalmazták.

Az 1881-diki márczius 3-ról kelt németalföldi büntetőtörvény 35-dik cikke értelmében: „Alle Kosten der Gefängnisstrafe, Haft und Unterbringung in ein Reichsarbeitshaus fallen dem Staate zur Last.” . . .

U. o. 20-dik cikk: „Der zur Haft Verurtheilte verrichtet Arbeiten nach eigener Wahl . . .

Über seinen Arbeitsverdienst hat er freie Verfügung.” (Dochow tanár fordítása szerint.)

Svédországban az állam teljesen lemondott arról, hogy bármi része is legyen a rabmunkából eredő jövedelemből; a bevétel $\frac{1}{3}$ -a a munkáért felelős igazgatót illeti, $\frac{1}{3}$ a raboké és a harmadik $\frac{1}{3}$ egyenlő mértékben megoszlik a börtönőrök és a rábsegélyző egyletek között. (Lsd. Handbuch des Glefängniswesens, II. köt. 256. 1.) Svédországban szintén nem ismerik a rabok tartásköltségei megtérítésének kötelességét.

A s z á s z-g o t h a i hercegségben még ma sem fizetnek a 4 hónapon felüli fogházbüntetésre vagy a fegyházra elítéltek tartási költségeket, hanem csakis a kisebb büntetésre elítéltek. Ellenben a tartási költségek viselése kötelezettségének elve ki van mondva a német, az osztrák, a magyar és a horvát büntető jogban.

A német birodalomban tekintettel vannak arra, hogy „durch Einziehung der Criminal kosten (Haftkosten) Niemand ausser Nahrung gesetzt werden solle.”

Bremenben elejtik a tartási költségeket, midőn ezek a meglevő vagyonból készpénzzel ki nem egyenlíthetők.

Hamburg szintén teljesen lemondotta tartási költségek kiszámításáról és ezeknek behajtásáról. Krohne szerint az egész német birodalomban kellene ezen példát követni, törvény útján a kérdést szabályozni és a tartási költségek behajtását csak akkor megengedni, ha kétségtelenül meg van állapítva, hogy azok az elítélt vagyonából nehézség nélkül behajthatók, a nélkül, hogy ennek jövője vagy családjának létele veszélyeztetnék; ezen kívül meg kellene állapítani, hogy a büntett folytán károsítottak igényei feltétlenül megelőzik az államnak a tartási költségekre irányuló igényeit.

Ezen elvek annál inkább követendők, mivel a rabtartási költségekből amúgy is elenyésző csekély rész szokott megtéríteni és ennek végrehajtási úton történő behajtása is gyakran anyagilag teljesen tönkreteszi a kiszabadultat, kinek egész gazdasági existenciáját az állam a maga és a társadalom

czéljaira különben is teljesen confiscálta a letartóztatás ideje alatt, riit sem törödvén az elzártnak családjával. Ha az állam a kiszabadult családjának lételét is veszélyezteti, akkor igazságtalanul jár el, mert ártatlanokat sújt méltatlan módon. Nálunk is történtek e tekintetben intézkedések, melyek a Humanismus követelményeinek megfelelnek.*)

1886-ban a tartási költségterítmény kitétt:		
az illavai	országos fegyintézetnél	1821 frtot
a lipótvári		2940
a mária-nostrai		990
a munkácsi		759
a nagy-enyedi		129
a soproni		–
a szamos-újvári		1102
a váczai		2134
a s z e g e d i ker. börtönnél		916
és a v á c z i á l l a m f o g h á z n á l		78
	összesen	10,869 frtot.

*) A kir. bíróságok előtt felmerült bűnügyi költségek behajtásáról és elszámolásáról szóló 1890: XLIII t.-cz. 4-dik §-a azt rendeli, hogy azon esetben, ha a bíróság azt tapasztalja, hogy a bűnügyi költségek lerovása által a kötelezettek önmagának, vagy azoknak életfentartása, kiknek eltartására kötelezve van, veszélyeztetve volna, a bűnügyi költségeket ugyanazon határozatban egyelőre behajthatlanoknak nyilvánítja – A bűnügyi költségek a közadók módjára hajtandók be (9. §.) Az egyelőre behajthatatlanoknak nyilvánított bűnügyi költségekről tartozási kimutatások ki nem állíthatnak; de ha az elévülés bekövetkezése előtt a kötelezettek vagyoni viszonyai annyira megváltoznak, hogy ezen tartozások behajthatókká lesznek és erről a tartozási kimutatás ki állítására hivatott közeg értesül: a behajtás iránt szükséges intézkedések megteendők (14. §.) – Az egyes években felszámíthatóvá lett költségek, ha a következő öt év folyama alatt nem voltak szorgalmazva vagy biztosítva, elévülnek és a nyilvántartásból töröltetnek (15. §) – A miniszteri indokolás szerint ezen törvény azt czélozza, hogy az elítéltek és hozzátartozóinak létfentartása lehetlenné ne tétessék és azok a bűnügyi költségek megtérítésénél fontosabb kötelezettségek teljesítésében ne akadályoztassanak. Administratív jellegű az a kérdés, hogy képes-e az elítélt egyén a bűnügyi költségeket ez idő szerint viszonyai között megtéríteni; de ezt a kérdést legjobban az ítéelő bíróság döntheti el, mely az elítéltek életviszonyaival bűnügyi szempontból különben is behatóan foglalkozni hivatva van. A költségek behajthatlanoknak nyilvánítása hivatalból történik és ha az ítélet ily kijelentést nem foglal magában, a tartozás behajtása végett az eljárás megindíttatik. – A törvény rendelete szerint a terheltek vagyoni állapota felől az ítélet hozatala előtt alapos tájékozást kell szerezni; s e végből rendszerint utolsó lakó vagy tartózkodó helyének előljárásgától, s a mennyiben vagyona másutt volna, eme községek előljárásgától is, hivatalos bizonyítvány kívánandó be. Az erre vonatkozó szükséges adatokat, ha az eljárást vizsgálat előzi meg, a vizsgáló bíró, – más esetekben az eljáró bíróság szerzi be (3. §.) A szabadságvesztés büntetésének végrehajtása által fölmerült költségeket az illető letartóztatási hely felügyelője számítja föl (6. §.)

Ugyanazon évben a 8 országos fegyházban tényleg elhelyezettek száma azonban volt: 4239.

Nem szabad megfélemednünk arról sem, hogy az államnak a rabmunka útján szintén vannak bevételei, melyek részben amúgy is fedezik a rabtartási költségeket és ezek nagysága a következő adatokból tűnik ki: az ügyészégi rabmunka-jövedelemből az

1886-ban tényleg bevett összeg kitett 73,424 frt – krt
a fegyházi rabmunka-jövedelemből az 1886-bantényleg (netto) bevett összeg kitett 111,
összesen tehát: 185,112 frt 18 krt

Ezen kívül esett még az államra a tiszta munkajövedelemből ezen évben:

a szegedi ker. börtönnél 5,000 frt 13 kr.
és a váczi közvetítő intézetnél 471 15 „

Főösszegben bevett az állam tehát munkajövedelem címén 1886-ban összesen: 190,583 frt 46 krt,

A nálunk adott fogházi élelemről azt mondja a legutolsó főügyési jelentés (1872-1886-ról), hogy ez „nem elég; mert a mostani élelem nemcsak általában a legrosszabb az egész művelt világon, hanem viszonylag is annyira elégtelen a test táplálására, hogy a letartóztatott hosszabb vizsgálati fogság vagy szabadságvesztésbüntetés után főképen a koplalás, az agyonéheztetés tünetei között betegszik meg, pusztul el.” (Lsd. id. jelentés 75. s köv. lap.)

Ezen megdöbbentő kijelentés bírt engem arra, hogy ezen kérdéssel foglalkozzam s beható összehasonlító tanulmányok alapján azt kell mondanom, hogy ezen megrendítő sőtét képteljesen hű.

Oly férfiak, kiket a korona bizalma helyezett befolyásos állásokba, teljes joggal, leplezetlenül azt a szemrehányást teszi kötelességszerűleg az államnak, hogy „még ártatlannak bizonyulható vizsgálati fogolynak”, vagy „szabadságvesztésére elítélt egyének egészségét rontja meg, vagy épen életét oltja ki a rossz élelmezés által. (Lsd. id. jelentés 76. lap.) 1881-ben a kir. törvényszékek által a vád alól felmentetett 8417 személy s ezen évben 1987 személynél 3 – 6 hóig és 1322 személynél 6-12 hóig tartott a vizsgálati fogság.

Nálunk a fegyházak annyira túltömvék, hogy azokban valamennyi fegyencz nem volt elhelyezhető, daczára annak, hogy azokba többet szállítottak, mint a mennyit azok befogadni képesek. Még mindig maradt 1886-ban 2222 hajlék nélküli

fegyencz. Ezeket tehát a fogházakban helyezték el és így az utóbbiakban is 2674-gyel több egyén volt elhelyezve, mint a mennyit a befogadási képesség megenged. (Id. jelent. 34. 1.) Ez által az elégtelen élelemhez folytonos, nagy mérvű túltömöttség okozta elégtelen levegő is járult oly annyira, hogy egy letartóztatottra a szabályszerűen előirt 19 köbméter (600 köbláb) levegő helyett, ezen minimumnak körülbelül $\frac{2}{3}$ -a, vagyis csak 11-12 köbméter jutott a zárakban. (Id. jelent. 44.1.) Ennek tulajdonítandók azután az Európában páratlanul álló kedvezőtlen egészségi állapotok a foglyok között.

A kir. ügyészségi fogházakban letartóztatott „foglyok egészségi állapotát kedvezőtlennek kell mondanunk” – mondja a főügyési jelentés (Id. jelentés 42. 1.) – és pedig azért, mert a letartóztatottak átlagosan csak 59 napot, tehát mondhatni 2 hónapot töltöttek fogházban és mégis 1000 közül 174-en betegedtek meg; ha már most ezen arányt nem egész évről, hanem csak az említett 2 hónap után kellene számítanunk, „akkor az arány hatszorta kedvezőtlenebbé válik”, vagyis akkor 1000 letartóztatottra 1044 kóreset jutna, minek az a jelentősége, hogy minden fogoly megbetegszik és hogy közülük többen több ízben is lesznek betegek!

Az emésztő szervek bántalma a főügyészségek területén együttesen a betegségek 25.50%-át teszi. (Erdélyben a % 29.92-re rúg.) A légzőszervek bántalma mindkét területen a betegségek 22.50%-át teszi. Ennél gondoljunk arra, hogy a zsúfoltság és a helyiségek túltömöttsége a téli időszakban az ügyészségi fogházakban még kiáltóbb; és gondoljunk arra, hogy az ügyészségi fogházaknak letartóztatási helyiségei közül még 5.47% földalatti volt. (Lsd. id. jelentés 30. I.)

Igen tanulságos az is, hogy – a mint fentebb már emiítettük – a rettegett fogházbetegség par excellence, a súly (scorbut) még mindig jelentkezik a főügyészségek területén együtt 1.90%-kal. (Lsd. főügy. jelent. 43. I.)

A főügyészségek területén a betegeknek 2.49%-a halt meg (u. o. 43. 1.), ha azonban 2 havi átlagos letartóztatási időtartam mellett állott elő ily eredmény, akkor – egész évről szintén hatszorta kedvezőtlenebb arányt számítva – azon megdöbentő eredményre jutunk, hogy ezen fogházakban a betegek közül 15% halt meg; vagyis a kir. ügyészségi fogházakban a halandóság több mint négyszer akkora, mint a minő nálunk a népesség halálozási arányszáma (3.6%).

Fogházainkban összehasonlíthatatlanul kedvezőbbek az

egészségügyi viszonyok s azokban jobb és bőségesebb is az élelem, így magyarázhatjuk csak meg magunknak azt a különös jelenséget, hogy nálunk a foglyok az után sóvárognak, hogy a fogházból egy fegyházba helyeztessenek át. A váczi fegyházintézeti igazgató azt mondja 1887-ik évi jelentésében, hogy ez életmentő jótékonyosság a fogolyra nézve, mit ennek természetes önfentartási ösztönből is óhajtania kell.

De a legkülönösebb a dologban az, hogy a büntetés ezen körülmények folytán denaturalisáltatik. Azon fegyencz, kit fogházba szállítanak, kétségbe esik. Pedig törvény szerint enyhébb a tartózkodás az utóbbiban. Amelioratio helyett deterioratio következik az által be. Tényleg a praxisban a fogházra ítélték szenvedik a legsúlyosabb szabadságvesztésbüntetést, mert ez emberirtó hatású s mert ez a be nem vallott, lassan végrehajtott halálbüntetés jelentőségével bír, különösen hosszabb tartam mellett. Azonban még az állam végrehajtó hatalmának kezelői sem tekinthetők arra feljogosítottaknak, hogy öljenek. Megölik pedig előbb-utóbb különösen azon foglyokat, kik helyszűke miatt nem juthattak már be a fegyházakba és kiket egy jogi írónk szellemesen „fegyházaspiránsok”-nak nevezett el.

A fegyházbüntetés legrövidebb tartama két év. Pedig a legtöbb letartóztatott elzárásának második évében hal még mindenütt. A fogság majdnem kétszer oly ártalmas az egészségre nézve, mint a legveszélyesebb foglalkozás és háromszor nagyobb annak a halandósága, mint ez utóbbié. M a j er szerint a fogság 30–40 évvel megrövidíti az ember életét, vagy még a legjobb berendezésű intézetekben is gyorsítja ennek lefolyását.

Bizonyos, hogy nálunk ezen általános bajokhoz még az is járul, hogy egy 4-5 évig tartó fogházbüntetés oly káros az egyén egészségére nézve, mint a kétszer annyi időre terjedő fegyházbüntetés.

Igen sok fogoly – a kik ugyan megérik – büntetésük végén oly állapotban hagyják el a fogházat, hogy igen rövid idő múlva elbocsáttatásuk után meghalnak.

Nálunk a fogházak ép oly gyilkoló természetűek, mint eleintén a cayenne-i depots-ok a francziáknál voltak.

Mivel szakférfiak körében el van terjedve az a hit, hogy a fegyházi élelem nálunk nem kielégítő és hogy az még a szerényen támasztott igényeknek sem felel meg, ennek folytán felkértem dr. Szikszay Sándor budapesti fogház- és törvényszéki orvos urat, hogy összes letartóztatást intézeteink étrendjét ezek tápértéke tekintetében vizsgálja meg. Dr. Szikszay úr készséggel vállalkozott a közérdek szempontjából ezen terhes munkára és beható, lelkiismeretes és nagy időbeli áldozatokat igénylő kuta-

tások után igen érdekes és tanulságos eredményekre jutott. Fogadja szíves támogatásáért e helyütt köszönetemet.

Dr. Szikszay úr régibb vizsgálataiból már kitűnt, hogy nálunk a fogházban az élelem még annyi tápértékkel sem bír, mint a mennyit Voit mint elengedhetetlen létminimumot követel munkára nem kötelezett foglyok részére. Pedig nálunk a fogoly naponként $9\frac{1}{4}$ óráig kénytelen dolgozni.

Fegyházainkban, a szegedi kerületi börtönben, a zeniem férfi-fegyházban, közvetítő és javító intézeteinkben a tápértékek mindenütt sokkal nagyobbak, mint a minőket az élettan; ra munkára kötelezetteknel követel. Itt megtakarítások is létesíthetők még. Mindenütt csak olyatén képen lennének az étrendek módosítandók, hogy a fehérje-tartalomnak nagyobb prezentétele fedeztessék az állatvilágból, t. i. legalább is a fehérjének $\frac{1}{3}$ -a, holott

a szegedi kerületi börtönben	csak a fehérjének	19 %-je
a férfi fegyházakban	„ „ „	13.6 „
a zenikai fegyházban	„ „ „	11 „
a kis-hartai közvetítő intézetben	„ „ „	17.8 „
és az aszódi javító-intézetben	„ „ „	26.4 „

fedeztetik az állatvilágból. Tehát a hús, a sajt, a tej, a túró és a tojáshoz nagyobb szerepet kell juttatni az étrendekben.

1888-ban a szegedi ker. börtönben dr. Faragó Ödön börtönorvos javaslata alapján hat havi időtartamra kísérletek történtek az étkezés javítása iránt, t. i. január hó 1-től június hó végéig. A kísérletek oly irányban történtek, hogy az ételek ízletesebbekké és ez által emészthetőbbekké tétessenek a nélkül^ hogy az eddigi ételektől, illetve azok mennyiségétől eltérés történék. Ezen kísérletek kielégítő eredményre vezettek.

A budapesti rendőrségi fogház étlapja hozzávetőleg elégtelennek látszik dr. Szikszay szerint.

Ezek után nem marad egyéb hátra, mint hogy a foglyok élelme haladék nélkül javíttassék. Az az élelmezés, melyről a főügyési jelentés azt mondja: „tudva, hogy mily nyomorúságos s mennyire elégtelen a fogházi élelmezés, annak még böjtökkel való súlyosbítása valóban túlmegy az igazolható büntetés határain s legtöbb esetben egyenlő a letartóztatott egészségének megtámadásával.” (74. 1.) Minden percnyi késedelem nagyobbítja az állam felelősségét, sőt életet pusztít és nagyobb nyomort okoz. Adjuk meg a foglyoknak azt, mivel ezeknek tartozunk, az elkerülhetetlenül szükséges létminimumot s ne fozzuk meg azt életétől, ki csakis a szabadsághoz való jogát veszítette el. Javítsuk a bűnhődőket és ne öljük meg őket.

Ha a gyarló élelmezéssel a rabnak munkaerejét tönkre teszszük, elvonjuk tőle kiszabadulása idejére a megélhetésre szolgáló alapot és így kényszerítjük őt visszatérni a bűn útjára.*)

Szeretném, ha hozzájárulhatnék ahhoz, hogy nálunk a foglyok sorsa emberekhez illő módon javíttassék és remélem, hogy ennek szükségessége minél általánosabban fel is fog ismertetni.

(Hosszantartó lelkes éljenzés és taps. – Manoilovich Emil, curiai tanácselnök, a Magyar Jogászegylet alelnöke, az egylet nevében meleg szavakban köszönetet mond az előadónak beható, a kérdés minden részletére kiterjedő, tanulságos és élvezetes felolvasásáért.)

*) Lsd. B a l o g h J e n ő: Börtönügyi viszonyaink reformjához 86. l.

F ü g g e l é k .

Az ügy fontosságánál fogva a következőkben közlöm dr. Szikszay Sándor budapesti fogházorvosnak fentebb említett és letartóztatási intézeteink élelmezésére vonatkozó hygienicus bírálatát:

„Hogy hygienicus szempontból valamely kosztot kellőleg megbírálhassunk – úgymond dr. Szikszay – mindenekelőtt ismernünk kell azon követelményeket, melyeket az egészség egy rationális étlaptól megkövetel. Büntetés alatt levőkről levén szó, a közérdek megköveteli, hogy azok élelmezése a lehetőségig olcsó és egyszerű legyen, azért annak az egészségi követelmények legalsóbb határán kell lennie. Ezek figyelembe vétele mellett a letartóztatottak kosztjának, hogy az egészségesnek legyen mondható, következő sajátságokkal kell bírnia:

1. Tartalmazza mindazon anyagokat minimális mennyiségben, melyek a szervezet fentartására szükségesek, nehogy valamely alkatrésznek hiánya maradandó bajokat okozzon, azaz legyen benne elegendő nitrogen és szén, továbbá a kívánt ásványrészek is meg legyenek benne.

2. Az ételeknek olyanoknak kell lenni, hogy azokból a gyomor a benne foglalt tápanyagokat kivonhassa, miért is nem szabad az ételeknek nagy térfogatúaknak lenni s a bennök foglalt anyagoknak nem szabad sok emésztetlen anyaggal keverve lenni. Hogy ezen követelménynek megfelelhessen a koszt, legalább is a nitrogént szolgáltatató fehérjék 33%-jének az állatvilágból kell származni, vagyis hús, sajt, tej, túró és tojással kell fedeztetnie. A szénszükséglet fedezésére naponta 500 gramm szénvizegynél több ne használtassák; a szénszükséglet többi része zsírral fedeztessék; a kenyér napi mennyisége 500-700 grammnál több ne legyen; az ételek legalább 3 ízben, a javító intézetekben 4 ízben nyújtassanak, azaz reggeli, ebéd és vacsorából, fiataloknál ezenkívül még uzsonnából is álljanak, mert ha ezen követelményeknek nem teszünk eleget, az ételeknek nagy része emésztetlenül hagyván el a bélhuzamot, a szervezet tápanyag szükségletét nem fogja fedezni, a bélhuzamot nagyon megviseli s azt beteggé teszi. Azonkívül ízletesnek és változatosnak kell lennie, nehogy a fellépő undor emésztési zavarokat idézzen elő.

3. Egy könnyebben emészthető középkosztznak kell lenni, hogy azon foglyok, kiknek szervezete a fogságban különösen szenved, megfelelő élelmezésben részesülhessenek. Ezek előrebocsátása után, most már áttérhetünk a különböző foglyok étrendje tápanyagainak számokban való kifejezéséhez, megjegyezvén, hogy a sókra nem leszünk tekintettel, mert azok elegendő mennyiségben foglaltatnak az eledelokban:

Fehérje		zsír	szénvizegy **)
1. börtön koszt*)	118	56	500
2. ifegyházak kosztja erős munka mellett	118	70	500
3. közvetítő intézetek kosztja (szabadban dolgozók)	140	100	500
4. női fe gy encz ek	90	40	400
5. javító intézetben levő 15–20 éves fiatalok	90	45	370

Ezen mérték megállapítása után áttérünk most az egyes intézetek kosztjának megbírálására.

1. A s z e g e d i - k e r ü l e t i b ö r t ö n é t l a p j a .

Középtápanyag tartalma: 134.19 gramm fehérje, 64.70 zsír, 621.07 szénvizegy; a fehérje tartalomnak 19%-je fedeztetik állatoktól származottal; 840 gramm kenyeret tartalmaz. Tehát sok benne a fehérje; a zsír elegendő; nagyon sok benne a szénvizegy.

Mivel a fehérjének csak 19%-je fedeztetik az állatvilágból, továbbá a szénvizegyek sokaságánál fogva és a kenyéradag nagysága miatt voluminosus. Az a hibája, hogy nincs középkosztja. Egyébként az eledelk eléggé változatosak és ízletesek; helyes benne, hogy a rabok naponta 3-szor kapnak enni.

2. A f é r f i f e g y h á z a k k o s z t j a .

Közép tápanyag tartalma: 125.2 gm. fehérje, 65 gm. zsír, 634.19 gm. szénvizegy.

A fehérje tartalomnak csak 13.6%-je fedeztetik állati anyagokkal; 840 gm. kenyeret kapnak naponta; 2-szer kapnak naponta enni.

A fehérje tartalom nagyobb a kívántnál; zsírja kevés; szénvizegy tartalma jóval több; sok a kenyér; kevés benne az állati fehérje, miért is voluminosus; sok benne az emésztetlen anyag, ezek miatt nagy része nem szívódhatik fel és ez a beleket igen megviseli. Az ételek nem eléggé változatosak; nincs középkosztja.

3. A z e n i c a i (B o s z n i á b a n) f e g y h á z k o s z t j a .

Nagy előnye, hogy kétféle kosztja van. Az 1-ső kosztja közép tápanyag tartalma: 145.00 fehérje, 64.93 zsír, 612.8* szénvizegy

*) Voi t-S c h u s t e r táblázata szerint.

**) Megjegyzem, hogy dr. Szikszay nak ezen tanulmánya 1888-ban, készült számomra.

tartalommal; a fehérjéből 11% származik az állatvilágból; 800 gramm kenyeret ad.

Hibája, hogy nagy fehérje tartalmú, mely mellett kevés benne az állati fehérje; voluminosus; kevés benne a zsír; sok a szénvizegy és a kenyér és ezen okból nehéz emésztetni; nem eléggé változatos.

A középkosztja 107.49 fehérjét, 41.61 zsírt égj 496.32 gr, szén vizegyét tartalmaz; a fehérjéből 27.8% ered az állatvilágból; 600 gr. fehér kenyeret ad.

Hibája, hogy nincs vacsora és hogy kevés a zsír, egyébként azonban könnyű emésztetni.

4. A m á r i a - n o s t r a i n ő i f e g y i n t é z e t k o s z t j á t, mivel az egyes ételek alkatrészei nincsenek felsorolva, megbírálni nem lehet, nagyjában azonban olyannak látszik, mint a férfi fegyházak kosztja, csakhogy a kenyéradag helyesen kisebb benne.

5. A k ö z v e t í t ő i n t é z e t k o s z t j a

151.03 gr. fehérjét, 65.76 gr. zsírt és 766.04 szénvizegyet tartalmaz.

A fehérje 17.8%-je az állatvilágból vétetik; 1000 gramm kenyere van.

Sok benne a fehérje és a szénvizegy; kevés a zsír; túlságos nagy a kenyéradag s ezért igen voluminosus, a miért is nagy része emésztetlenül hagyja el a beleket; nem eléggé változatos; kétszer esznek csak a rabok.

7. 6. A z a s z ó d i f i ú j a v í t ó i n t é z e t é t l a p j a .

Tápanyagtartalma: 161.19 gr. fehérje, 57.40 zsír, 684.45 szénvizegy.

A fehérjéből 26.4% az állatvilágból vétetik; 1000 gr. kenyérral.

Hibája, hogy igen nagy pazarlás van benne, mert igen sok a fehérje és a szénvizegy tartalma; a kenyér annyira voluminosussá teszi, hogy azt, hosszabb időn keresztül nem lehet megemésztetni. Nem eléggé változatos.

Helyes, hogy 4-szer kapnak enni.

8. A b u d a p e s t i r e n d ő r s é g i f o g h á z é t l a p j á t, mivel alkatrészei nincsenek felsorolva, megbírálni nem lehet, különben hozzávetőleg elégtelennek látszik.

9. A f o g h á z a k k o s z t j a a tápanyagokból tartalmaz; 85.81 gr. fehérjét, 29.54 gr. zsírt és 422,11 szénvizegyet. Ezen étlap a König-féle tabellák szerint lett kiszámítva; az étlapban súly-szerint meg nem állapított élelmiszerek, a naponkint elhasználni szokott nyers anyagokból lettek kiszámítva.

10. A k a t o n a i f e g y e n c z é t r e n d g r a m m o k b a n a k ö v e t k e z ő tápanyagokat tartalmazza:

A közönséges: 122 gr. fehérjét, 31 gr. zsírt és 620 gr. szénvizegyét.

Az egyes tápanyagok közül a fehérjét elegendő, a zsírt elégtelen, a szénvizegyét pedig a megengedhetőnél nagyobb mennyiségben tartalmazza. Mivel a fehérjéknek csak 13%-je fedeztetik állati fehérjével; továbbá kevés zsír és sok szénvizegy tartalma miatt nehéz emésztetű; a beleket igen megviseli; nem változatos, a miért is undort idéz elő. Az étrendnek hibája azonkívül, hogy a fegyenczek naponta csak kétszer kapnak enni.

I-ső r e n d ű v a g y h o n o r a t i o r k o s z t :

Tartalmaz: 141 gr. fehérjét, 41 gr. zsírt és 620 gr. szénvizegyet.

Az egyes tápanyagok közül a fehérjét a múlhatlanul szükségesnél nagyobb mennyiségben, valamint a szénvizegyeket a megengedhetőnél nagyobb mérvben tartalmazza. A fehérjéknek 26%-je fedeztetik az állatvilágból származottal. Állati fehérje szegénysége, csekély zsírtartalma és sok szénvizegy miatt nehéz emésztetű; nem változatos, azért hosszabb időn keresztül undort s emésztési zavarokat idéz elő. Itt is csak kétszer esznek naponta.”

A fogházra Ítélték a büntetőtörvény 40-dik §-a szerint élelem tekintetében a fogházi szabályoknak vannak alárendelve.

Különösen tekintetre méltó okoknál fogva a bíróság a BTK. 41-ik §-a alapján ítéletében a fogházra Ítélteteket a munka alól felmentheti, valamint megengedheti azt is, hogy magukat saját költségükön élelmezzék.

A BTK. első miniszteri javaslata a 41-dik §-ban a következő rendelkezést tartalmazta: „a fogházra ítélték önmagukat élelmezhetik s munkára csak . . . az esetben kényszeríthetők, ha az állam által élelmeztetnek.”

A képviselőház igazságügyi bizottsága módosította ezt a javaslatot és szabályként kimondta a saját költségen való élelmezés mellőzését és egy új, a mostani BTK. 41-dik §-ban a saját költ.-égen való élelmezést mint kivételt szabályozta. A képviselőház igazságügyi bizottsága jelentésében a fentebb idézett §§-hoz a következőket mondja: . . . „a külön élelmezés rendszerinti megengedése fölötté megnehezíti a házirend és fegyelem fentartását; a büntetés enyhébb azokra nézve, kik anyagi viszonyaiknál fogva abban a helyzetben vannak, hogy önmagukat élelmezhetvén, nemcsak jobb ellátásban részesülnek, de a munka alól is fel vannak mentve. A büntetés az által egyenlőtlennek, és mivel a bíró annak kiszabásánál e körülményt mindenkor számba nem veheti, aránytalanná válhatik. Mindezen nehézséget a javasolt módosítvány megszünteti; oly esetekről, melyekben a körülmények a kivételt igazságos-

nak vagy czélszerűnek tüntetik fel, külön lehet és kell intézkedni.

A mily igazságos és czélszerű a munkára való köteleztetés és élelmezés iránt az előbbi §-ban megállapított elv általában, ép oly túlszigorúvá és ez által igazságtalanná válhatik bizonyos concret esetekben. A bizottság tehát a bíróságot feljogosítandónak tartja, hogy különösen tekintetre méltó okoknál fogva, melyeket az ítélet indokolásában kellend kifejteni, az elítéltet a munka alól felmenthesse és élelmezését saját költségén megengedhesse. Ily módon a bíró e kedvezményt a büntetés kiszabásánál számba veheti s azt igazságosabban és arányosabban megállapíthatja.” (Lsd. Anyaggyűjtemény I. 308. l. s köv.)

A fogházrendtartás az elzártak élelmezéséről következőképen rendelkezik:

A fogházbeli élelem kiszolgáltatása az egészségesek és betegek részére külön-külön megállapított étlapok szerint történik.

Ezen élelemnek általában egyszerűnek, egészségesnek, táplálónak és az évszakokhoz lehetőleg alkalmazottnak kell lenni.

A napiadag annyi legyen, hogy a letartóztatott éhséget ne szenvedjen.

A főtt ételek készítési módjára nézve lehetőleg tekintetbe veendő az azon vidék szokásai, hova a letartóztatottak legnagyobb része tartozik. A mennyire lehet, a foglyok hetenkint legalább két ízben legalább 10.5 dg. főtt vagy sült húsban részesítendőek. A foglyok kenyere pedig korpátlan nehéz rozs-, vagy korpátlan kétszeres lisztből mindenkor jól kisütve készíttessék s a kiosztáskor legalább egy napos és legfőlebb három napos sütésű legyen s minden fogoly rendes napiadagja a kiosztáskor legalább 56 dg. súlylyal bírjon.

Azon vidékek fogházaiban, hol az életmód, a megszokás, az égalji viszonyok, valamint azokban is, hol erősb munkákkal való állandó foglalkozás folytán a foglyoknak testi erejük és munkaképességük fentartására több táplálékra van szükségük: a kir. főügyész a kenyeret, valamint szükség esetén az étaleket is, azokra nézve, kik azt erősebb testalkatuknál fogva, vagy egészségi szempontból az orvos véleménye alapján igénylik, nagyobb adagokban állapíthatja meg (35. §.)

Az előbbi §-ban előszabott fogházi ételek, a börtönbüntetésre elítélteknek kivétel nélküli, a fogházbüntetésre elítélteknek pedig rendszerinti táplálékát képezik.

Ez utóbbiakra nézve kivételnek lehet helye:

1. ha a bírósági ítélet megengedi, hogy önmagukat élelmezessék (BTK. 41. §.);

2. ha valamely kir. járásbíróság által ítéltettek el, és pedig ez esetben büntetésüknek egész időtartama alatt;

3. a büntetésidő két utolsó harmadrésében, habár az ítéletet valamely kir. törvényszék hozta is, de ha az elítélt magát e kedvezményre kiválóan jó viselet által érdemesíti.

A 2-ik és 3-ik pont alatt felemlítettek azonban e kedvezménytől fegyelmi fenytékkép meg is foszthatók (36 §.).

A. szeszies italok élvezete, úgyszintén a dohányzás és bagózás tiltva van; de kivételes kedvezménykép a különösen jó viseletű foglyok hetenkint egyszer – a rabok pedig, ugyané feltétel alatt minden két hétben egyszer – úgyszintén Ő Felsege születése ós Szt.-István király napján, egy-egy fellitter borban részesíthetők (37. §.).

Ha az elzárt (t. i. az előlegesen letartóztatott és a vizsgálati fogoly) anyagi körülményei megengedik, ő magát, a kir. ügyész által adott írásbeli engedély alapján, saját vagyonából, vagy más által rendes utón részére nyújtott segedelemből is élelmezheti, saját ruházatát, öltöző készületeit és ágyneműit a fogházban használhatja, ha ezen engedéllyel vissza nem él, a fogház rendjét nem zavarja és a mértékletesség határait át nem hágja. Mindazon tárgyak és tápszerek azonban, melyek ezen esetben a fogoly részére kívülről hozatnak be: átadásuk és használásuk előtt megvizsgálandók, hogy a fogoly ez utón valamely eszköznek vagy szernek, melylyel önmagának vagy másnak ártalmára lehetne, ... birtokába ne juthasson.

Ha a fogoly tápszereit készpénzben akarja magának beszerezni, ennek költségeit mindenkor előre tartozik biztosítani; különben csak a fogházi szabályszerű élelmezésben részesül. (115. §.)

A fogházfelügyelő köteles arra ügyelni, hogy a fogoly pénzéért mindenkor élvezhető ételeket és italokat lehetőleg jutányos áron kaphasson s hogy a fogoly számára tett kiadásoknál túlzott felszámítások és zsarolások egyáltalában elő ne forduljanak. (116. §.)

Igen súlyos büntetttel vádolt vizsgálati fogolynak rendszerint csak oly ételek adhatók, minők az elítélt foglyok részére készítettnek. (117. §.)

A fogoly fogsága ideje alatt kezeihez pénzt nem vehetvén, sem keresményével, sem egyéb letéti pénzével nem rendelkezhetik. Kivételesen azonban a fogoly kívánatára fogsága alatt is, szerzett jutalomdíjának ½-éböt: .... valamint fārasztóbb munkára való alkalmaztatása esetén, úgy máskülönben is jóvi-

selet mellett, külön élelmiczik kékben s minden vasárnapon, Ő Felsége a királynak születése és Szent-István király napján egy félliter borban részesíthetetik.

A fogoly keresményének többi része fogsága ideje alatt nem költhető el.

A fogoly más mint keresményi pénzből külön élelmi cikkekét rendszerint nem szerezhethet; kivéven, ha önhibáján kívül eső okból nem volna elegendő keresete (149. §.). (A fogházak és börtönök kezelése tárgyában 1874. évi 696 sz. a. kibocsátott szabályrendelet I. és II. részének módosítása a 7. melléklet az igazságügyminiszternek 1880. évi augusztus hó 9-én 2106/I M. E. szám alatt kibocsátott rendeletéhez, Magyarországi Rendeleték Tára, 14. folyam, 1880. 2-dik hivatalos kiadás, 6-dik füzet. [Budapest, 1891.] 842. s köv. 1.)

A bűnvádi perrendtartás (1896: XXXIII. t.-cz.) 155-dik §-a értelmében az előzetesen letartóztatott és a vizsgálati fogolyt azt a kényelmet, a mely állásának és vagyoni viszonyainak megfelelő, saját költségén megszerezheti, különösen jogában áll magát saját költségén élelmezni, valamint saját ruháit és ágyneműit használni.

A bűnvádi perrendtartás törvényjavaslatának Indokolása (313. lap) szerint a saját költségén való élelmezést stb. a vizsgálati fogolytól a lehető legfontosabb ok nélkül soha megtagadni nem lehet.

Az igazságügyminiszter 1897. évi augusztus hó 17-én 27.001/1897. I. M. sz. a. rendeletet bocsátott ki „a magukat sajátjukból élelmező vizsgálati foglyok és elítéltek élelmezésének, nemkülönb az elítéltek részére engedélyezett külön élelmi cikkeknek miként leendő beszerzése, valamint a fogházrendtartás és a börtönháztartási szabályrendelet eg v es idevágó intézkedéseinek módosítása, illetve kibocsátása tárgyában.” (Lásd. Igazságügyi Közlöny, VI. évf., 1897. 387. 1. s köv.)

A magukat sajátjukból élelmező vizsgálati foglyoknak és azon elítélteknek, kiknek meg volt engedve, hogy önmagukat élelmezzék s kiknek az élelem vagy élelmi cikkek nem természetben küldettek, hanem azt készpénzben beszerették, továbbá azon elítélteknek, kik jutalomdíjaik egy részét külön élelmi cikkek beszerzésére fordíthatták: a fogházfelügyelők némelyike az említett élelmet és élelmi cikkekét önmaga szolgáltatotta ki.

Ezen eljárás többrendbeli visszaélésre vezetvén, az igazságügyminiszter annak megszüntetését határozta el s e célból a következőket rendelte:

1898. évi január 1-től kezdve a fogházfelügye-

lők a vizsgálati foglyok és az elítéltek által a rendes fogházi élelem helyett vagy ezen felül igényelt bármennemű ételek- vagy italoknak beszerzésétől és kiszolgáltatásától eltiltatnak és úgy a vizsgálati foglyok, mint az elítéltek által beszereztetni kívánt ételeket és élelmi cikkeket – ha csak azok az illetőnek hozzátartozóitól természetben nem szállíttatnak, – nemkülönbén a fogházrendtartás alapján megengedett külön élelmi cikkeket, még pedig az utóbbiakat minden esetben a mindenkori szerződéses élelmezési vállalkozó szolgáltatja ki az általa egy-egy évre összeállított sa kir. ügyész által átvizsgálendő és jóváhagyandó árjegyzékben kitett árakért.

E végből a fogházfelügyelő vagy helyettese az élelmi cikkek vagy ételek pontos kiszolgáltatását, mind minőség, mind mennyiség tekintetében ellenőrzi és a vállalkozó számláját a jóváhagyott árjegyzékkel történt összehasonlítás és helybenhagyás után a kezelése alatti fogolypénzből kiegyenlíti.

Ezen intézkedések által nem érintetik az önmagukat élelmezők azon joga, hogy maguknak hozzátartozóik által az élelmet természetben beküldethetik a fogházba.

Szigorú ellenőrzés gyakorlandó, hogy a vizsgálati foglyok étkezése oly mérvet ne öltjön, mely a fogház rendjének megzavarására vezethet.

A fogházrendtartás alapján önmagukat élelmező elítéltek élelmére nézve a legegyszerűbb polgári étkezés szabályait tartandók szem előtt.

Az elítéltek jutalomdíjaiknak legfeljebb felerészét fordíthatják külön élelmi cikkek beszerzésére. Előfordulhat azonban, hogy egyes elítéltek keresménye a munkabérlőktől nyert szorgalmi díjakkal együtt havonként jelentékeny összegre rúg, úgy hogy annak elkölthető felerésze is már több, mint a menyinynek elköltése a büntetés céljával összeegyeztethető volna.

Ezen esetben a külön élelmi cikkek beszerzésére fordítható összeg – ha annak most említett mérve nagyobb is lenne – hetenkint hetven krajczárt meg nem haladhat.

Székely Ferencz a Magyar Jogászegylet börtönügyi bizottságának ülésében tartott felolvasásában kiemelte, hogy a BTK. 41-dik §-ában említett élelmezési kedvezményt a vádlottak vagy védőik a bíróságtól igen ritkán kérik; főlélhető munkakeresményük pedig nem sok van; sőt a fogházrend 36. §-ban foglalt azon kedvezményt is, mely szerint a foglyok még bizonyos esetekben sajátjukból élelmezkedhetnek, kevesen vehetik igénybe; mert azoknak a legnagyobb része szegény s hozzátartozóik rendszeren a fogház székhelyétől távol laknak. Innen

azon megdöbbenő jelenség – mondja Székely – hogy a fegyházra és börtönre Ítélték sok helyen a fogházból való elszállításukat mint jogot és kedvezményt követelik. (Székely Ferencz: A magyar büntető törvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei. Magyar jogászegyleti értekezések. XLIY. V. kötet, 3. füzet, 23. lap.)*)

1899. évi november hó 10-dikén a budapesti kir. büntető törvényszék fogházában a letartóztatottak létszáma volt:

vizsgálati fogoly	199
elítélt	68
összesen:	267

A 199 vizsgálati fogoly közül egyetlen egy éllelmezi magát sajátjából. – A büntető járásbíróóság által elítéltek közül egy sem éllelmezi magát sajátjából. – A kir. törvényszék által elítéltek közül a büntetésidő két utolsó harmadrészében saját költségükön egészen véve hárman éllelmezik magukat.

Kisfaludy László budapesti kir. fogházgondnok úr közlése szerint az utolsó hat év alatt a budapesti kir. büntető törvényszéknél egyetlen egy eset fordult elő, a melyben a bíróság ítéletileg megengedte azt, hogy a fogházra ítélt saját költségén éllelmezze magát.

Budapesten a szerződéses fogházi éllelmezési vállalkozó az egészséges letartóztatottak éllelmezése fejében egyenkint kilencz krajczárt kap. Ellenben a beteg letartóztatottak étkezése után a vállalkozó a következő díjazásban részesül:

egy harmadadag fejében kap	37.42	kr
egész adag	34.50	„ és
féladag	23.62	„

A letartóztatott által a kincstárnak megtérítendő tartási költségek fejében naponkint 26 kr. számíttatik. (Lsd. Fogházrendtartás 99. §.) Az önmagukat sajátjukból éllelmező letartóztatottak terhére pedig naponkint és fejenkint 10 kr.

A következőkben közlöm a fogházi étrendet az egészséges letartóztatottak számára.

Az étkezési cikkek mennyisége 10 e g y é n számára.

Vasárnap.

Hús-leves: Fejenkint $\frac{35}{100}$ liternyi adagban, 75 decagramm fekete kenyér, 36 dcgr. dara, 47 dcgr. köleskása, 8 dcgr. só, 28 dcgr. zöldség, 2 kiló 10 dcgr. nyers marhahús (főtt állapotban csont és inak nélkül 1 kiló 5 dcgr.)

*) Lsd. még főügyészi jelentés 36. l.

Főzelék: 0,35 liter savanyú káposzta (2 kiló és 80 decagramm), 25 dcgr. rántás liszt, 8 dcgr. sertés zsír, 8 dcgr. só, 28 dcgr. vereshagyma.

Hétfőn.

Kenyér-leves: Fejenkint 0,35 liter adagban mint vasárnap, 34 dcgr. nyers marhamáj (főtt állapotban 17 dcgr.)- 8 dcgr. sertés zsír, 8 dcgr. só, 28 dcgr. vereshagyma, 28 dcgr. zöldség.

Főzelék: köleskása. 0,35 liter főtt állapotban (sűrű 142 centil. vagy 106 dcgr.), 14 dcgr. zsír, 8 dcgr. só, 28 dcgr. vereshagyma.

Kedden.

Rántás-leves: Fejenkint 0,35 liter adagban mint vasárnap, 25 dcgr. rántani való liszt, 8 dcgr. sertés zsír, 8 dcgr. só, 17 gramm köménymag.

Főzelék: burgonya. 0,35 liter adag sűrűn főtt állapotban (280 dcgr.), 10 dcgr. sertés zsír, 28 dcgr. vereshagyma, 8 decagramm só.

Szerdán.

Eczetes-leves: Fejenkint 0,35 liter, mint vasárnap, 8 dcgr. sertés zsír, 8 dcgr. só, 0,35 liter boreczet, 28 dcgramm vereshagyma, 17 gramm paprika.

Főzelék: gombóc. 1 kiló 45 dcgr. zsemlyeliszt, 1 kiló 15 dcgr. zsemlye, 14 dcgr. sertés zsír, 8 dcgr. só, 28 decagramm vereshagyma.

Csütörtökön.

Húsleves: mint vasárnap.*)

Főzelék: mint vasárnap.

Pénteken.

Kenyér-leves: mint hétfőn.

Főzelék: savanyú bab vagy borsó. 0,35 liter adag sűrűn főtt állapotban (3 lit. 90 etl.) 291 dcgr-, 8 dcgr. sertés zsír, 0*35 liter boreczet, 28 dcgr. vereshagyma, 28 dcgr. rántás liszt, 8 dcgr. só.

Szombaton.

Eczet-leves: mint szerdán.

Főzelék: lencse. 0,35 liter adag sűrűn főtt állapotban, (3 lit. 55 etl.) 265 dcgr., 28 dcgr. rántás liszt, 8 dcgr. só, 8 dcgr. sertés zsír, 28 dcgr. vereshagyma.

*) Budapesten a büntető törvényszéki fogházban ezen étkezési rend anyyiban szenved változást, hogy csütörtökön a letartóztatottak húsleves, marhahús és savanyú káposzta helyett fejenkint 105 gr. gulyáshúst kapnak burgonyával.

Ezekből látható, hogy a fogházban letartóztatott egészséges foglyok naponként csakis egyszer élelmeztetnek, és pedig délben; ekkor mindegyikük kap 0.35 L. (egy meszely) levest és ugyanannyi főzeléket, vasárnap és csütörtökön 105 gr. (hat lat) főtt hússal, más napokon hús nélkül. Ezen kívül minden egészséges fogoly egész napra 56 deka (egy font) fekete kenyeret is kap- Reggelit és v a c s o r á t nem kapnak.

Étkezési rend

a fogházban letartóztatott b e t e g foglyok számára.

Üres étrend.

R e g g e l: 35 ctl. tej (forralt).

D é l b e n és e s t v e: 0,35 liter marhahús leves, ehhez: 140 gr. marhahús (nyers súlyban), 16 gr. só, 12 gr. zöldség.

Harmadadag.

Reggel: 35 ctl. tej (forralt).

D é l b e n: 0.35 liter marhahús leves; hozzá: 70 gramm marhahús (nyers súly), 17 gr. fehér kenyér szeletek, 8 gramm zöldség, 6 gr. só. Egy adag becsinált; ehhez: 186 gr. borjú hús (nyers súly), 17 gr. zsemlye liszt, 10 gr. zsír, 5 „gr. zöldség, fűszer; vagy borjú sült; hozzá: 186 gr. borjú hús (nyers súly), 20 gr. zsír, fűszer; vagy marha sült; ehhez: 186 gr. marhahús (nyers súly) 20 gr. zsír, fűszer. – Egy adag tészta; ehhez: 140 gr. zsemlye liszt, 2 gr. só, 20 gr. zsír. Egy adag (140 gr.) gyümölcs (aszalt szilva vagy alma.)

E s t v e: Egy adag rántott leves 0.35 liter; ehhez: 25 gr. fehér kenyér szeletek, 25 gr. rántás liszt, 10 gr. zsír, 1 gr. köménymag.

E g é s z nap: 210 gr. fehér kenyér, 25 gr. só.

Féladag.

R e g g e l: 35 ctl. tej (forralt).

D é l b e n: Egy adag marhahús leves; hozzá só és zöldség mint az üres étrendnél; 210 gr. főtt marhahús (nyers súly). Mártás; ehhez: 20 gr. rántás liszt, 10 gr. zsír, 20 gr. vereshagyma, 4 ctl. közönséges eczet; vagy eczetes torma; hozzá: 30 gr. torma, 4 ctl. közönséges eczet; vagy 10 gr. savanyított veresrépa és káposzta; hozzá: 4 ctl. közönséges eczet; vagy 1 db. savanyított ugorka; vagy 2 db. savanyított paprika.

E s t v e: Rántott leves mint a harmadadagnál.

E g é s z nap 280 gr. fehér kenyér, 30 gr. só.

Egész adag.

Reggel: 35 ctl. tej (forralt).

Délben: 0.35 liter marhahús leves; hozzá só és zöldség mint az üres étrendnél. 280 gr. főtt marhabús csont és inak nélkül (nyers súly). Mártás mint a féladagnál. Főzelék: 280 gr. káposzta, vagy 280 gr. zöldbab, vagy 420 gr. tök, vagy 400 gr. karalábi; ehhez: 25 gr. rántás liszt, 15 gr. zsír, 10 gr. vereshagyma, 8 gr. só. Vagy tészta: a) gombóc; ehhez: 120 gr. zsemlye liszt, 80 gr. zsemlye, 15 gr. zsír, 10 gr. vereshagyma, 8 gr. só; b) káposztás koczka; hozzá: 160 gr. zsemlye liszt, 15 gr. zsír, 8 gr. só, 80 gr. káposzta; c) dara metélt; hozzá: 160 gr. zsemle liszt, 15 gr. zsír, 8 gr. só, 25 gr. dara.

Est ve: 0,52 liter rántott leves; hozzá: 35 gr. fehér kenyér szeletek, 25 gr. rántás liszt, 10 gr. zsír, 1 gr. köménymag.

Egész nap: 455 gr. fehér kenyér, 30 gr. só.

Külön orvosi rendelvény.

Egy adag (18 ctl.) borleves; ehhez: 170 ctl. asztali fehér bor, 7.31 dkg. cukor, 2 db. tojás. Vagy sörleves; ehhez: 35 ctl. ászok sör, 7.51 dkg. cukor, 2 db. tojás.

(Kir. igazságügym. számvevősége. Budapest, 1894. évi szeptember hó 14-én.)

Árjegyzék

a budapesti és pestvidéki kir. törvényszéki fogházakban letartóztatott vizsgálati foglyok külön kiétkezéséről.

	I. Hideg ételek.	
cervelata	1 drb	06 kr.
1 adag szalonna	6 dkg.	05 „
1 „	10 „	10 „
1 „ zsír	10 „	10 „
1 „ kenyér	65 „	10 „
1 „ só	10 „	02 „
1 „ vaj	7 „	10 „
1 „ túró (liptai;	12 „	10 „
1 „ sódar	10 „	30 „
1 „ szalámi		20 „
1 „ pariser		09 „
kolbász	1 drb	08 „
májjas hurka	1 „	12 „
1 adag pörccz	14 dkg.	10 „
1 „ cukor	12 „	10 „
savanyított ugorka	1 drb	02 „
„ paprika	1 „	02 „
tej	1 liter	12 „

II. Italok.

1 üveg vörös bor	½ liter	25 kr.
1 „ fehér „		22 „
1 palaczk sör		16 „
1 üveg szóda		05 „
1 adag tejes kávé ezukorral		12 „
1 „ thea czukor és rummal –		35 „
1 kis pohárka cognac... – .... –		10 „
1 adag gyümölcs	-----	20 „

Csemege borok minőségük szerint. Napi átalány-összeg fizetése mellett kiszolgáltató és pedig

1 frt 20 krért:*)

Reggelire: 1 pohár tejes kávé vagy félliter forralt tej ezukorral és egy süteménnyel.

Ebédre: Húsleves, marhahús mártással, vagy főzelék sült rátéttel és tészta.

Vacsorára: Egy sült és félklgr. fehér kenyér napjára számítva.

1 frt 80 krért:

Reggelire: Tejes kávé vajjal, vagy thea rum és citrommal és két süteménnyel.

Ebédre: Húsleves, marhahús mártással, főzelék sült rátéttel, vagy tészta és pecsénye salátával, illetve garnírunggal.

Vacsorára: Egy finomabb pecsénye garnírunggal és félklgr. fehér kenyér napjára számítva.

*

A fogházi felügyelő személyzet tagjai közül fegyelmi vétiséget követ el mindaz: a ki a fogolytól az annak járó táplálékot saját hasznára megvonja [fogházrendtartás 215. §. g) pont].

A ki az ételmezési vagy munkabérlőtől s egyéb vállalkozóktól, vagy az ezekhez tartozóktól, az államkincstár vagy a letartóztatottak hátrányára, ajándékot vagy jutalmat fogad el [u. o. l) pont].

A fogházakban letartóztatottaknál fegyelmi fenytékképen a következők alkalmaztathatnak, u. m. 1. a megintés; 2. a megdorgálás; 3. a kedvezmények elvonása; 4. a rabnak alsóbb munkadíj osztályba helyezése s nehezebb s kellemtlenebb munkára szorítása; 5. a böjt; 6. az egyszerű és súlyosbított magánelzárás; 7. az egyszerű és súlyosbított sötét

*) A porosz fogházrendtartás szerint: „Die Kosten der einem Gefängnisgefangenen gestatteten Selbstbeköstigung dürfen 2–3 Mark für den Tag nicht übersteigen.” (A porosz: igazságügyminiszternek 1898. évi december hó 27-én kelt rendelete.)

fogság; 8. a bilincs s a kurtavas s a földhöz lánczolás (u. o. 225. §.)

A kedvezmények elvonása egyebek között kiterjed a foglyoknak jobb élelmezésére engedményezett kedvezményekre is, t. i. a külön étkezés elvonására (u. o. 226. §.)

A börttel való fenyítés legfőlebb csak minden második napon foganatosítható s e módon legfőlebb nyolcz napig, – negyednapi foganatosítással pedig legfőlebb két hétig tarthat; de a mennyiben a vétkes már ítéletileg is, főbüntetése súlyosbításaként *) börtre volna kötelezve, ezen körülmény a fegyelmi fenyíték kiszabásánál figyelembe veendő.

A súlyosbított magánfogságban a vétkes éjjelre ágyat nem kap s egyszersmind hetenkint kétszer börtöltetik.

A munkadíjosztályban való leszállítással, az egyszerű és súlyosbított magánfogsággal, továbbá a vasra veréssel rendszerint egybekapcsolva jár a tulajdonképeni kedvezmények korlátozása s illetőleg elvonása is, a szabad lég élvezetének kivételével.

A fenyíték alkalmazása iránt az orvos mindazon esetben megkérdezendő, midőn kétséges: vajjon az alkalmazni szándékolt fenyíték a vétkes egészségi állapotára nézve jelentékenyén ártalmas befolyással nem bírand-e? (u. o. 228. §.)

A fegyelmi fenyítékek közül: a megintés, dorgálás, az alsóbb munkaosztályba való leszállítás egy havi tartamra, a börtnek s az egyszerű fogságnak legfőlebb két heti tartama r a való kiszabása és sürgős esetekben a vasraverésnek elrendelése, a fogházfelügyelő tiszt fegyelmi hatáskörébe utaltathatik. Az ezeknél súlyosb fegyelmi fenyítékek kiszabása a kir. ügyésznek hatáskörébe tartozik (u. o. 231. §.) [A m. kir. igazságügyminiszternek 1874. évi február hó 18-án 696. szám alatt kelt szabályrendelete a kir. elsőfolyamodásu bíróságok fogházainak és börtöneinek kezelése és az azokban le tartóztatottak irányában követendő bánásmód tárgyában.]

Fogoly szállításnál napidíj fejében a fogházőr egy forintot, az őrmester 1 firt 50 krt, a fogoly naponként 112 dgr. kenyeret és a nyári hónapokban 10 krt, a téli hónapokban azonban 20 krt kap élelmezésre.

A közigazgatási bizottság teendőihez a közigazgatás terén tartozik az is, hogy a börtönök általános állapotáról; az azokbani élelmezésről, egészségi viszonyokról jstb. részint a kir. ügyész, részint saját küldöttsége által tudomást szerezvén, . . . a hiányok orvoslása, a bajok elhá-

*) A most érvényben levő BTK. nem ismeri többé a főbüntetésnek börttel való súlyosbítását.

ritása iránt intézkedik; olyanokra nézve, a melyekre nézve maga nem intézkedhetik, az igazságügyminiszterhez véleményes jelentéseket küld. (1876: VI. t.-cz. 37. §.)

A börtönökét legalább négyszer évenként egy saját kebeléből alakított küldöttség által megvizsgálta tja.

A küldöttséget saját vagy megbízottja elnöklete alatt a főispán, illetőleg főpolgármester nevezi ki.

Tagja a törvényhatósági főorvoson kívül 4, a főispán (a főpolgármester) által kinevezett bizottsági tag, kik közül legalább kettő a bizottságnak a törvényhatósági közgyűlés által választott tagjai közül veendő. (U. o. 38. §.)

*

A BTK. 29-ik §-a szerint mindenik fegyencz (t. i. a fegyházra ítélt egyén) a fegyházi szabályok szerint élelmeztetik.

A börtönre ítélték a ruházat, élelem stb. tekintetében alá vannak vetve a börtön szabályok rendeleteinek, melyek azonban a fegyháziaknál enyhébbek. (BTK. 37. §.)

Azok, a kik legalább három évi fegyházra vagy börtönre ítéltetvén, büntetésük $\frac{2}{3}$ részét kitöltötték és szorgalmuk, valamint jóviséletük által a javulásra alapos reményt nyújtanak: büntetésük hátralevő részének kitöltése végett, az igazságügyminiszter rendeletére, közvetítő intézetbe szállíttatnak, a hol enyhébb bánásmódban részesülnek. (BTK. 44.-§.)

Az életfogytig tartó fegyházbüntetésre Ítélték büntetésük 10-dik évének eltelte után szintén a közvetítő intézetbe szállíttatnak. (BTK. 45. §.)

Ha életfogytig tartó fegyházra ítélt fegyencz oly büntetést követ el, melyre tíz évig terjedhető, vagy ennél hosszabb tartamú fegyházbüntetést állapít meg a törvény: az illetékes bíróság által sötét magánzárkába való elzárásra és ezen felül hetenkint két napon át kenyér és víz melletti böjtölésre ítéltendő. Enyhébb büntetés alá eső büntett elkövetése esetében az életfogytig tartó fegyházra ítélt szintén sötét magánzárkában való elzárásra, böjtöléssel, vagy a nélkül Ítéltendő. (1880. évi XXXVII. t.-ez. 35-ik §.)

A böjtölésre kötelezett fogolynak a 24 órai böjti napra, melyen fött ételt nem kap, egy font vagyis 32 lat kenyér helyett két font kenyér jár.

Az 1890. évi márczius hó 1-én 43,050/89. sz. a. kelt ren* déllettel az igazságügy miniszter a ker, börtönben, a közvetítő intézetekben és az országos fegyintézetekben azon élelmezési rendszer véglegesítését rendelte el, melyet az összes orsz. letartóztatási intézeteknél kísérletképen egy évre életbeléptetett és elrendelte, miszerint a fegyenczek élelmezése 1890. évi ápril hó

l-jétől kezdve az A) és B) alatt megküldött, t. i. az egészséges és beteg rabok, illetve fegyenczek részére készített és ezennel ismertető új étlapok szerint eszközözendő; egyidejűleg felhívták az igazgatóságok, miszerint az ételek megválasztásában, a kellő változatosság fentartása mellett, azok jutányosságára is mindig kellő figyelemmel legyenek és hogy ezentúl csak kétféle, t. i. barna és fehér kenyeret süttessenek. A barna kenyerekhez 65% rozsliszt és 35% $8\frac{3}{4}$ -es búzaliszt, – a fehér kenyerekhez pedig kizárólag 7-es. búzaliszt használandó. A betegek részére zsemlye helyett szintén fehér kenyér adandó és ez úgy a köménymagos rántáslevesbe, valamint a gombócok készítéséhez is használandó. (M a r s c h a l k ó : igazságügy-min, rend. VI. köt. 160. 1. s köv.)

Melléklet A)

Étlap a házilag kezelt m. kir. ker. börtönben és orsz. fegyintézetben letartóztatott egészséges rabok ill. fegyenczek részére.

Általános határozatok.

Minden egészséges rab, illetve fegyencz részére kiadandó:

1. Egy szikkadt, legalább két, legfőbb öt napos 840 gr. súlyú barna kenyér,*) minden étkezéshez külön vagyis három adagban.

2. Egy adag 52 ctiliter mennyiségű köménymagos, vagy alább felsorolt valamely más rántásleves, n a p o n k i n t e g y s z e r e s t e v. reggel;

s ezenkívül, minthogy hetenkint négyszer, midőn tehát húsnapok nincsenek, reggeli és esteli étkezés is van, a belátáshoz képest, vagy reggel, vagy este tej, szalonna, vagy túró, vagy hajában főtt burgonya adandó oly megszorítással, hogy a szalonna húsleves napokon és egyáltalában hetenkint kétszernél többször nem adható.

Húsnapokon, azaz hetenkint háromszor, naponta kétszer van étkezés és pedig délben s vagy reggel vagy este.

Délben.

3. Egy adag 52 ctiliter marhahúsleves vagy helyette gulyás-hús – h e t e n k i n t h á r o m s z o r .

Egy adag 52 ctiliter rántásleves, alább felsorolt rántáslevesekből – h e t e n k i n t n é g s z e r .

*) Közvetítő-intézeti fegyenczek részére naponként és fejenként 1 kgr. (17.679. IM. 1889.)

4. Főtt marhahús, csont és inak nélkül 87.5 gr. súlyú adagokban, a húslevesnapokon, vagy ugyanily súlyban gulyáshúshoz – h e t e n k i n t h á r m o s z o r .

5. Főzelék 52 ctiliter adagokban és pedig:

a) savanyú káposzta, vagy az évadhoz képest zöld főzelék: (savanyú Káposzta paradicsommal, édes káposzta, kelkáposzta burgonyával vagy a nélkül, tök, tök paradicsommal, karaláb, forrázott saláta) – h e t e n k i n t e g y s z e r .

b) gulyáshús – h e t e n k i n t l e g a l á b b e g y s z e r .

Mínthogy a gulyáshús burgonyával készítették és az előirt főzelékadagok mennyiségének kétszeresét vagyis 100 (száz) ctilitert tesz ki,

gulyáshús-napokon délben, ezen ételnemen kívül, külön leves vagy főzelék egyáltalában nem készítették.

A mennyiben a helyi viszonyok lehetőségessé teszik, gulyásnapon a gulyáshúsban előirt marhahús ugyancsak csont és inak nélküli 220 gr. juhhússal is helyettesíthető.

c) burgonya édesen, vagy savanyúan, vagy paprikásburgonya, vagy az évadhoz képest burgonya paradicsommal – h e t e n k i n t e g y s z e r .

d) Hüvelyes főzelék (mely a nyári évadban egyszer-egyszer zöld babbal is helyettesíthető) – h e t e n k i n t k é t s z e r .

e) Tarhonya, száraz-tészta, hagymás-tészta, burgonyás-, lekváros-, túros-, darás-tészta, gombóc és puliszka felváltva a viszonyok és belátáshoz képest – h e t e n k i n t k é t s z e r .

6. Ha boreczet, vagy eczetessentia használtatik, jelen étlapban kitett illetménynek csak fele számítható fel.

A n y e r s i l l e t m é n y e g y f ő r e a k ö v e t k e z ő .

I. Húsleves.

154 gr. marhahús nyers állapotban csont és inak nélkül, 18 gr. zöldség tisztítatlan, 10 gr. só, 45 gr. rizs, árpa, tarhonya vagy darakása 50 gr. 7-es számú liszt, tésztának.

II. Suhantott tésztaleves.

70 gr. 7-es számú liszt a tésztához, 10 gr. zsír, 8 gr. vereshagyma, 10 gr. só, 1 gr. paprika.

Készíttessék a következőleg: Miután a vereshagyma és paprika zsírban kellőleg megpirítottak a csakis oly mennyiségű sósvízben megfőtt tésztához, mint mennyi az adagok kiosztásához szükséges, közzéöntetik s összekevertetik.

III. Rántás levesek.

Köménymagos rántásleves kenyérszeletekkel: 50 gr. tiszta búzakenyér, 25 gr. rántásliszt $8\frac{3}{4}$ -es, 10 gr. zsír, 1 gr. köménymag, 10 gr. só.

Savanyú bab- vagy lencseleves: 70 gr. bab vagy lencse, 10 gr. zsír, 10 gr. só, 10 gr. hagyma, 22 gr. rántásliszt 7-es, 1 gr. paprika, 4 ctiliter eczet.

Borsóleves: 70 gr. borsó és fentebbi czikkek eczet kivételével.

Rántott burgonyaleves: 250 gr. burgonya tisztítatlan, 22 gr. rántásliszt 7-es, 10 gr. zsír, 10 gr. só, 10 gr. vereshagyma, 1 gr. paprika.

Paradicsomleves kenyérrel, rizszsel, tésztával: 250 gr. paradicsom, 25 gr. 7-es liszt, 12 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma, 50 gr. tiszta búzakenyér, 45 gr. rizs, 50 gr. 7-es búzaliszt.

Zöld bableves savanyúan: 200 gr. zöld bab, 25 gr. 7-es liszt, 12 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma, 4 ctiliter eczet.

IV. Gulyáshús.

Gulyáshús burgonyával: 175 gr. marhahús nyers állapotban, vagy 220 gr. juhhús, 450 gr. burgonya, tisztítatlan, 18 gr. vereshagyma, 20 gr. só, IV2 gr. paprika, 10 gr. zsír.

V. Főzelékek.

Savanyított káposzta: 300 gr. savanyított nyers káposzta, 30 gr. rántásliszt 7-es, 25 gr. zsír, 10 gr. só.

Savanyított káposzta paradicsommal: 300 gr. savanyított nyers káposzta, 200 gr. paradicsom, 30 gr. rántásliszt 7-es, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma.

Édes káposzta: 400 gr. édes káposzta, tisztítatlan, 30 gr. rántásliszt 7-es, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. vöröshagyma, vagy 2 gr. fokhagyma, 1 gr. paprika, 1 gr. köménymag.

Kelkáposzta: 400 gr. kelkáposzta tisztítatlan, 30 gr. rántásliszt 7-es, 25 gr. zsír, 10 gr. só.

Kelkáposzta burgonyával: 250 gr. kelkáposzta, tisztítatlan, 150 gr. burgonya, 30 gr. rántásliszt 7-es, 25 gr. zsír, 10 gr. só.

Burgonya édesen vagy savanyúan: 600 gr. burgonya, tisztítatlan, 25 gr. rántásliszt 7-es, 20 gr. zsír, 10 gr. vereshagyma, 10 gr. só, V2 gr. babérlevél, savanyu burgonyához 4 Ctiliter eczet.

Paprikásburgonya: 650 gr. burgonya, tisztítatlan, 18 gr. vereshagyma, 20 gr. zsír, 15 gr. só, 1/2 paprika.

Készíttessék a következőleg: A zsírban megpirított vereshagyma és paprika közé az előirt mennyiségű és koczkára vágott burgonya a kellő, mennyiségű vízzel együtt, az edénybe teltetvén, megfőzetik.

Burgonya paradicsommal: 500 gr. burgonya, tisztítatlan, 200 gr. paradicsom, 30 gr. $8\frac{3}{4}$ -es liszt, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma.

Bab-, borsó-, lencse-főzelék: 150 gr. bab, borsó vagy lencse, nyersen, 30 gr. rántásliszt $8\frac{3}{4}$ -es, 25 gr. zsír, 8 gr. vereshagyma, 10 gr. só, 1 gr. paprika.

A bab vagy lencse készítéséhez fejenkint 4 ctiliter eczet.

Zöld bab savanyúan; 300 gr. zöld bab, 30 gr. $8\frac{3}{4}$ -es liszt, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma, 4 ctiliter eczet.

Tök savanyúan: 500 gr. tök, tisztítatlan, 30 gr. $8\frac{3}{4}$ -es liszt, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma, 2 gr. kapor, 4 centiliter eczet.

Tök paradicsommal: 500 gr. tök, tisztítatlan, 200 gr. paradicsom, 30 gr. $8\frac{3}{4}$ -es liszt, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma.

Kalaráb-főzelék: 500 gr. kalaráb, 30 gr. $8\frac{3}{4}$ -es liszt, 25 gr. zsír, 10 gr. só, 8 gr. hagyma.

Forrázott saláta: 400 gr. saláta, 25 gr. zsír, 8 gr. só, 4 ctiliter eczet.

Készítése: A megolvasztott zsírt tartalmazó edénybe a kellemes savanyúságig vízzel feleresztett eczet beleöntetvén megsóztatik, és miután az így elkészített folyadék forró lesz, a tisztán mosott s kellőleg felvagdalt fejes saláta ezen folyadékkal jól megforráztatván, levével együtt osztatik el.

VI. Tészták.

Paprikás-tarhonya: 140 gr. tarhonya, 20 gr. zsír, 10 gr. só, 10 gr. vereshagyma, 1 gr. paprika.

Száraz tészta: 180 gr. liszt 7-es sz. s $8\frac{3}{4}$ -es à 90 gr., 20 gr. zsír, 10 gr. só.

Tészta lekvárral, vereshagymával, túróval, káposztával, darával: 180 gr. liszt 7-es s $8\frac{3}{4}$ -es sz. à 90 gr., 20 gr. zsír, 10 gr. só, 50 gr. lekvár, 10 gr. cukor, 15 gr. vereshagyma, 30 gr. átgúrt juhtúró, 160 gr. káposzta, $\frac{1}{2}$ gr. bors, 50 gr. darakása.

A dara tészta készíttessék a következőleg: Minkutána a, dara megpirítatott az összes zsírban, mely a tészta készítéséhez kiadatik, a vizétől jól lecsorgatott kifőzött tésztával egyenletesen elkevertetik s megsóztatik. A tésztának külön megszírozása felesleges, mert az elégséges mennyiségű zsírban pirított dara által eléggé kövér s ízletes lesz.

Koczkás tészta burgonyával: 150 gr. liszt 7-es s $8\frac{3}{4}$ -es sz. a 75 gr., 22 gr. zsír, 12 gr. só, 15 gr. vereshagyma, 400 gr. burgonya.

Készíttessék a következőleg: Minekutána a kocz-kára vágott burgonya a sós vízben megfőzetett s a megfőzött tészta a vízből szintén kivétel, együttesen kevertetnek össze a közös edényben s a zsírban megpirított vereshagymával arányosan szórát-nak be.

Grombócz: 140 gr. zsemlyelisztt 7-es, 110 gr. száraz, tiszta búzakenyér, 22 gr. zsír, 8 gr. só, 18 gr. vereshagyma.

Puliszka: 140 gr. kukoriczaliszt vagy dara, 52 gr. túró, 8 gr. só.

VII. Kásaneműek.

Köleskása: 140 gr. köleskása, 20 gr. zsír, 8 gr. só, 1p gr. vereshagyma, 1 gr. paprika.

Rizskása: 140 gr. rizs, 20 gr. zsír, 18 gr. vereshagyma, 8 gr. só.

Darakása: 140 gr. dara, 20 gr. zsír, 18 gr. vereshagyma, 8 gr. só.

Burgonyakása: 1000 gr. burgonya, tisztítatlan, 20 gr. zsír, 10 gr. vereshagyma, 8 gr. só.

Jegyzet. A VII. alatti kásaneműek rendszerint csak a betegeknek adhatók, a burgonyakása azonban mint főzelék az egészségeseknek is kiszolgáltatható.

VIII. Mellékételek.

Reggeliül vagy vacsorául adható: 25 ctiliter tej, 50 gr. szalonna, 70 gr. túró, 600 gr. burgonya hajában, 10 gr. só.

Jegyzet. Tej 25 centiliteres adagokban hetenkint kétszer adandó, kétszernél többször, esetleg mindennap pedig csak az esetre szolgáltatható ki, ha ez által a naponként és fejenkénti étellemezésre a költségvetésben engedélyezett Összeg túl nem haladtatik.

Az eddigi gyakorlat által irányadóul tekintett átlagszámítások.

I. Őrlés és kenyérsütés.

			kgrban
100 klgr. szemesbúza ad	76–82 klgr. lisztet	..	79–
11–17	„	korpát .	14
3–5	súly veszteség:	∴ malomport	4
100 klgr. szemesrozs ad	4–2		83
	8–86		
» „ „	« 7–10	„ korpát . .	8,50
» „ „	„ 150–350	„ malomport	2 50
súlyvesztesség: 5:50–6*50		„ (manco) .	6
100 klgr. szemesbúza ad	101–106	„ kenyeret.	103 0
„ rozs „ 115–120		„ „ .	117 0
búzaliszt	„ 125–133	„	129
„ rozs	I 130–140	„	135

átlag
kg/iban

1 kgr. kenyérhez kell	751-800	gr.	búzaliszt	0.775
1 „ ; „	714-763	„	rozs	0.738
1 „ „ átlag	1375	„	tészta	1.375
1 „ „ „	10-20	„	só	0.015

A fegyőrök s az egészséges rabok, illetve fegyenczek kenyerei 65%-ban rozs, 35%-ban pedig 7-es búzalisztból; az egészséges és beteg rabok, illetve f egyeu ezek, leves-kenyerei pedig, valamint a gombóc-kenyér és általában a beteg rabok, illetve fegyenczek kenyerei 7-es búzalisztból sütendők.

II. Káposzta savanyítás.

A káposzta típrásnál, beleértve a kezelés egész folyamában előállni szokott súlyvesztéseget, a nyers káposzta súlyából 47% esedék számítható le.*)

Melléklet B)

Étlap a házilag kezelt m. kir. kerületi börtön és orsz. fegy-intézetekben letartóztatott beteg rabok, illetve fegyenczek részére.

Általános határozatok.

1. A beteg raboknál, illetve fegyenczeknél a napontai marhahús-szükségletet a kiosztandó húsleves-adagok száma határozza meg, melyhez adagonként 70 grm nyershús számítható fel. Ha azonban a fél- és egész adagoknak főtt állapotban kiosztandó 105, illet. 140 grm hús azok nagy számánál fogva a levesekhez felszámított nyers húsból ki nem telnék, úgy a nyers húsmennyiség a szükségletig pótlandó.

Ellenben, ha a húsleves-adagok túlságos nagy számánál fogva a fél- és egész adagosok főtt hús illetményének kiosztása után is még főtt hús maradna fenn, ez orvosi rendeletre az egész adagosok kivételével a lábadozó betegek, esetleg a betegápolók között is aránylagosan kiosztandó.

A nyers marhahúsból elfőzésre legfeljebb 50% számítható (lásd 16,853 és 17,153/1872. I. M. szám alatti próba főzést).

A mennyiben a gulyáshús-napon az egészségesek számára előírt marhahús helyett esetenként juhhús szereztenék be, ez a betegek marhahús-illetményét egyáltalában nem érinti s juhhússal nem helyettesíthető.

2. A beteg rabok, illetve fegyenczek esti vagy reggeli rán-

*) A $8\frac{3}{4}$ -es liszt helyett 7-es és a 7-es helyett 4-es liszt értendő.

táslevese helyett az egészségesek étlapjában VIII. alatt felsorolt mellékételek még az ápoló személyzetnek sem adhatók.

3. A betegek étlapjában VII. alatt felsorolt és a számadásban külön kitüntetendő kedvezmények csak orvosi rendelvény mellett adhatók és pedig az A), B), C) alattiak az ott megnevezett étmértékűeknek a gyógyulás siettetése és biztosítása céljából, s harmadadagosoknál mindazonáltal azon megszorítással, hogy azon napokon, midőn a betegek délben főzelék helyett az egészségesek tésztájában részesíttetnek, a harmadadagosok részére külön tészta nem rendelhető; továbbá, hogy azon harmadadagosok részére, a kik déli főzeléken kívül külön rendelvényű tésztában is részesíttetnek: a külön rendelvények között felvett gyümölcs nem adható; a D) alattiak inkább csak járvány, vagy ragályos betegségek idején; végre az E) alattiak ugyanily alkalomkor, azonban nem beteg raboknak, illetve fegyenczeknek is rendelhetők.

4. Egészséges rabok, illetve fegyenczek, a betegápolók kivételével, a beteg rabok, illetve fegyenczek részére előirt ételekben, beteg rabok, illetve fegyenczek pedig, az ápolókat sem véve ki, az egészségesek részére sült kenyérben nem részesíthetők.

5. Ha boreczet vagy eczet-essentia használatik, az étlapban kitett illetménynek csak fele számítható fel.

6. Azon betegek, kiknek az étlap szerint főzelék vagy tészta rendes illetményképen jár, az egészségesek részére ugyanazon napon készített főzelék vagy tésztában részesítendők, azon napokon pedig, midőn az egészségesek részére oly főzelékek (bab, borsó stb.) vagy más étkek (p. o. gulyáshús) készíttetnek, melyek betegek számára egészségi szempontból nem ajánlhatók, a betegek köleskása, rizs, dara, vagy burgonyakásában részesítendők, mely kásanemű ételek közül az egészségesek részére csakis a burgonyakása adható.

I. Üres adag.

Reggel, délben és estve egy-egy adag tiszta marhahúsleves; 35 ctiliteres adagjához: 70 gr. marhahús nyersen, 8 gr. zöldség, tisztítatlan, 6 gr. só.

II. Negyedadag.

- Reggel és estve egy-egy adag marhahús-leves, zsemlye-szelettel; 35 ctiliteres adagjához: 70 gr. marhahús nyersen, 17 gr. tiszta búza kenyér-szelet, 8 gr. zöldség, tisztítatlan, 6 gr. só.

Délben egy adag marhahúsleves befőzve; 35 ctiliteres adagjához: 70 gr. marhahús nyersen, 35 gr. árpa, dara, rizskása, 50 gr. 7-es búzaliszt tésztának, 35 gr. tarhonya, 155 gr. burgonya, tisztítatlan, 8 gr. zöldség, 6 gr. só.

III. Harmadadag.

1 főre naponként 105 gr. tiszta búzakenyér, 25 gr. só.

Reggel és este egy-egy adag köménymagos rántásleves; 35 cteres adagjához: 25 gr. búzakenyér-szelet, 25 gr. $8\frac{3}{4}$ búzaliszt rántásnak, 10 gr. zsír, 1 gr. köménymag.

Délben egy adag marhahúsleves befőzve: mint a negyed- (II.) adagnál.

Egy adag becsinált, éhez: 186 gr. borjúhús nyersen, 17 gr. 7-es búzaliszt, 10 gr. zsír, 5 gr. zöldség, tisztítatlan, 2 gr. fűszer;

vagy borjúsült, éhez: 186 gr. borjúhús nyersen, 20 gr. zsír, 2 gr. fűszer;

vagy marhasült, éhez: 186 gr. marhahús nyersen, 20 gr. zsír, 2 gr. fűszer.

Egy adag főzelék vagy tészta, vagy kásanemű.

Hüvelyesek kivételével az egészséges rabok, illetve fegyenczek étlapjában megnevezett főzelékek, tészták és kásaneműek az ott előírt mennyiségből $\frac{2}{3}$ rész (66%).

IV. Féladag.

Naponként egy főre egy adag tészta: 280 gramm búzakenyér, 30 gr. só.

Reggel és este egy-egy adag köménymagos rántásleves búzakenyér-szeletekkel; 35 cteres adagjához: 25 gr. tiszta búzakenyér-szelet, 25 gr. $8\frac{3}{4}$ -es búzaliszt, 10 gr. zsír, 1 gr. köménymag.

Délben egy adag marhahúsleves befőzve: mint a negyed (II.) adagnál.

Egy adag főtt marhahús, csont és inak nélkül: adagonként 105 gr. főtt állapotban.

Mártás-adag, éhez adagonként: 20 gr. 7-es búzaliszt, 10 gr. zsír, 20 gr. vereshagyma, 4 centiliter eczet;

vagy eczetes torma, éhez: 30 gr. torma, tisztítatlan, 4 centiliter eczet;

vagy vörösrépa, v. kovászos vagy vízben savanyított ugorka; az évadhoz képest és a mártás árához viszonyított mennyiségben.

Egy adag főzelék vagy tészta, vagy kásanemű: 52 centiliteres adagokban az egészségesek étlapjában megnevezett főzelékek, – a hüvelyesek kivételével — valamint tészták és kásaneműek.

V. Egész adag.

Naponként egy főre egy adag, 455 gramm tiszta búzakenyér, 30 gr. só.

Reggel és este egy-egy adag köménymagos rántásleves búzakenyér-szelettel; 52 ötliteres adagjához: 35 gr. tiszta búzakenyér-

szelet, 25 gr. 7-es búzaliszt rántásnak, 10 gramm zsír, 1 gramm köménymag.

Délben egy adag marhahúsleves befőzve: mint a negyed- (II.) adagnál.

Egy adag főtt marhahús, csont és inak nélkül: adagonként 140 gr. főtt állapotban.

Egy adag mártás, vagy e helyett torma, vörösrépa, ugorka; mint a fél- (IV.) adagnál.

Egy adag főzelék vagy tészta, vagy kásanemű: 52 centiliteres adagokban az egészségesek étlapjában megnevezett főzelékek, – a hüvelyesek kivételével – valamint tészták és kásaneműek.

VI. Betegápolók

az egész adagos étméretűekkel teljesen hasonló étkezésben részesülnek.

VII. Külön orvosi rendelvények.

A) Üres vagy negyed-adagosnál.

A szükséglethez képest naponként és fejenként egy adag borleves, éhez: 18 centiliter bor, 17 gr. cukor, 1 drb tojás.

A szükséglethez képest naponként és fejenként egy adag sörleves, éhez: 35 centiliter sör, 17 gr. cukor, 1 drb tojás.

B) Harmadadagosoknál

105 gr. tiszta búzakenyér.

Egy adag tészta, éhez: 70 gr. 7-es búzaliszt s 70 gr. 4-es búzaliszt, 20 gr. zsír, 2 gr. só.

Egy adag gyümölcs, éhez: 140 gr. aszalt szilva vagy alma.

Jegyzet. 1. A külön rendelményű tészta nem rendelhető azon napokon, midőn a betegek főzelék helyett délben az egészségesek tésztájában részesülnek.

2. Azon harmadadagosok részére, a kik a déli főzeléken kívül, külön rendelményű tésztában is részesíttetnek: a külön rendelmények között felvett gyümölcs nem adható.

C) Általában a betegek és lábadozók részére.

A szükséghez képest naponként és fejenként, 18–35 centiliterig fehér vagy vörösbor, vagy 35 centiliter sör, vagy 35 centiliter tej.

D) Az ápoló személyzet részére.

A szükséghez képest naponként és fejenként 18-35 centiliterig fehér- v. vörösbor.

E) Süly (*Scorbut*) vagy hasonló járvány meg gátlására.

Egy adag 280-420 gr.-ig savanyított káposzta egy járvány-betegnek.

Egy adag eozetes torma, hozzá: 20–30 gr.-ig torma, tisztítatlan, 4 ctiliter eczet.

Jegyzet. Ha kivételes esetekben a gyógykezelés sikeresége szempontjából az orvos egyes betegeknek az előirt 35 ctiliter tej helyett többet talál rendelendőnek, úgy az a beteg nevére ki-állított, s az igazgató vagy helyettese által esetenként láttamozott utalványra kiszolgáltatható, ezen tej mennyisége azonban naponként és fejenként IV2 liternél többet nem tehet ki.

*

Az 1876. évi december hó 12-én 24,363. sz. alatt kelt igazságügy miniszteri rendelet „a nehéz vagy kellemetlen munkát végző fegyenczeknek kiszolgáltatható bor mennyiségről s annak elszámolásáról” a következőket tartalmazza: „Tapasztaltatott – úgy mond az idézett rendelet – hogy némely orsz. fegyintézetben a rendkívül nehéz vagy kellemetlen munkákat végző fegyenczek kivételesen pálinkaadagokban részesíttetnek. Miután a pálinka-ital bármi csekély adagban sem válik az egészségre s a munkaerő kitartó fokozására nézve alkalmassá s annak kiosztása amúgy sincs engedélyezve: ezután mindazon házi munkás fegyenczek, kik rendkívül nehéz vagy kellemetlen házi munkát végeznek (milyenek pl. a káposzta-savanyítás, jég- és szerszámfa- vágás, csatornák és pöczegödrök tisztogatása), fejenként reggel és este 2-2 deciliter borból részesíthetők, ha azt a munka nehézségei mellett, egyéb körülmények is kellőképp indokolják, pálinka azonban semmi szín alatt nem osztható ki közöttük. A bor kiosztás kedvezménye is csak a legnagyobb tapintattal alkalmazandó s különösen felhívom a (czím) figyelmét arra, hogy ezen kedvezménynek visszaéléssé való elfajulását megakadályozza. (Marschalkó: igazságügymin. rendeletek VI. köt. 175. 1. s köv.)

Az 1880. évi augusztus hó 9-én kelt igazságügyminiszteri utasítás*) a fegyházbüntetés végrehajtása tárgyában az élelmezés tekintetében a következő rendelkezéseket tartalmazza.

A fegyenc a beszállítás után azonnal fegyintézeti rendes élelmezésben részesül ugyan, de három hétig az összes étilletményeknek csak kétharmad részét kapja (12. §.)

A visszaesők egy éven át minden kedvezményből föltétlenül kizárandók (21. §.)

*) Melléklet a 2106. számhoz.

A fegyenczek napirendje szerint a reggeli levesük reggeli 8 órakor kiosztatik közöttük Tizenkét órakor zárkaikba visszavezettetnek, hol egésznapig kenyérüket átveszik s a kapott ebédet elköltik (22. §)

A miniszteri utasítás nem állapítja meg az esti étkezés idejét, mert abban vacsoráról egyáltalában még ^nincs szó. A délutáni munka a nyári hónapokban 8V2, a téliekben pedig 8 óráig foly s 9 órakor jeladásra már mindenki lefeküdni köteles. A budapesti orsz. gyűjtőfogházban a fegyházra ítélték esti étkezése télen 5 órakor és a nyári hónapokban 6 órakor történik.

A fegyenczek önmagukat nem élelmezhetik, hanem csak az előirt fegyintézeti élelmezésben részesülnek (28. §.)

A fegyenczek munkájuk után pénzbeli jutalmat kapnak és e tekintetben három osztályba soroztatnak. Minden fegyencz az általa végzett munka tiszta jövedelmének egy megállapított hányadában és pedig az I. osztályban $\frac{1}{5}$, a II. osztályban $\frac{1}{6}$ részben részesül; a III. osztályba sorozottak jutalom-hányada a segélyalap javára esik. A házi munkások azon osztály szerint, melybe sorozvák, az elsőben 4, másodikban 3 kr. napi-bért kapnak (33. §.)

A fegyencz büntetésének ideje alatt keresményével nem rendelkezhetik s így azt el sem költheti; csak kivételképen engedhető az meg a jobb viseletűeknek, a következő czélokra: g) jobb élelmi czikkekre [szalonna, fehér kenyér, tej, vaj, túró, gyümölcs, czukor, ef.] és fél liter borra minden hónapban egyszer, továbbá a kiráy Ő Felsége születése és Szt.-István kiráy napján, de csak azon kitünően jó viseletűeknek, a kiket az igazgató e kedvezményben esetről-esetre részesíteni méltóknak tart (36. §.)

Jobb élelmi czikkekre a munkajutalomból a kitünő jóviseletű fegyenczek $\frac{1}{5}$, a megrovás alá nem esők $\frac{1}{6}$ részt költhetnek el; a fegyelmi fenyítékek szigorúbb nemével sújtottak ezen fenyíték kiállításától számítva, a visszaesők pedig a fegyintézetbe való beszállításuktól fogva egy éven át e czimen semmit, azután pedig jó viselet mellett $\frac{1}{7}$ részt költhetnek el (37. §.)

Azon pénzen, melyet, a fegyencz magával hozott az intézetbe, vagy a mely számára ajándékkép küldetik be, a fegyencz jobb élelmi czikke kedvezményében nem részesíthető (40. §.)

A fegyenczek kihágásai ellen az igazgató által alkalmazható fegyelmi fenyítékek a következők: megintés, dorgálás, a kedvezmények elvonása, a munkajutalom leszállítása vagy teljes megvonása, egyszerű és szigorított magánelzárás, lábbilincs és karperecz, kurtavas, kényszeröltöny és lelánczolás (80. §.)

A magánelzárás három óra terjedhet és súlyosítható: a) három hétig az élelemben való megszorítással, a mi az étlapszerinti kenyér- és ételilletmény egyharmadának elvonásából áll stb. (81. §.)

A „börtön”-büntetés végrehajtása tárgyában 1880. évi augusztus hó 9-én kelt ig. miniszteri utasítás értelmében*) a rab, t. i. azon egyrén, ki valamely hazai kir. bíróság által jogerejüleg „börtön”-büntetéssel fenytetett, a beszállítás után azonnal rendes rabélelmezésben részesül ugyan, de két hétig az összes ételilletménynek csak kétharmad részét kapja stb. A visszaesők a magánelzárás kezdetén három hétig részesülnek ily bánásmódban (12. §.) A visszaesők fokozott szigorú bánásmódban részesítendők s kilencz hónapon át minden kedvezményből kizárandók (20. §.) A rabok a napirend szerint a nyári hónapokban 5 órakor, a téli hónapokban pedig 5¹/₂-kor jeladásra fölkelnek, nyáron 5¹/₂-kor, télen 6-kor a második jeladásra a munka-terembe indulnak, a hol reggeli 8 óráig dolgoznak. Ekkor ¹/₂ órai munkaszünet áll be, miközben közöttük reggeli levesük kiosztatik.

12 órakor a rabok zárkáikba visszavezettetnek, hol egész napi kenyérüket átveszik s a kapott ebédet elköltik. Délután a munka a nyári hónapokban 8¹/₂, a téliekben pedig 8 óráig tart. A rabok este a hálózárkába érkezvén, vacsorájukat elköltik. A 9 órakor történő jeladásra mindenki esti imáját csendesen elvégzi és lefekszik (21. §.) A rabok önmagukat nem élelmezhetik, hanem csak az előirt rabélelmezésben részesülnek (27. §.) Minden rab az általa végzett munka tiszta jövedelmének egy megállapított hányadában, és pedig: az első osztályban ¹/₄ a második osztályban ¹/₅ részben részéül; a harmadik osztályba sorozottak jutalma a segélyalap javára esik. A rabok munkajutalma az igazgató által kivételesen föl is emelhető, és pedig: az I. osztályúaké a tiszta jövedelem $\frac{1}{4}$ ára, a II. osztályúaké pedig a tiszta jövedelem $\frac{1}{4}$ -ére. A házimunkások azon osztály szerint, melybe sorozvák, az elsőben 5, a másodikban 4 kr. napi jutalmat kapnak (31. §.) A rab büntetésének ideje alatt keresményével nem rendelkezhetik s így azt el sem költetheti; csak kivételképen engedhető az meg a jobb viseletűeknek a következő czélokra: . . . . g) jobb élelmi czikkekre (szalonna, sült, fehérkenyér, tészta, tej, vaj, túró, tojás, gyümölcs, cukor, kávé, szesz nélkül thea s ef.) és fél liter borra minden második vasárnapon, a király ő Felségének születése és Szt.-István király napján, de csak azon kitünően jó viseletűeknek,

*) 4. melléklet a 2206. I. M. E. számhoz.

a kiket az igazgató e kedvezményben esetről-esetre részesíteni méltóknak tart (34. §.) Jobb élelmi czikkekre a munkajutalomból a kitűnő jöviseletű rabok $\frac{1}{3}$ a megrovás alá nem esetek $\frac{1}{4}$ részt költhetnek el; a fegyelmi fenytékek szigorúbb nemével ¹⁾ sújtottak ezen fenyték kiállításától számítva, a visszaesők pedig a ker. börtönbe való beszállításuktól fogva kilencz hónapon át e czímen semmit, azután pedig jó viselet mellett Va részt költhetnek el (35. §.) A raboknak magukkal hozott vagy öveiktől ajándékkép nyert pénzen a rab jobb élelmi czikke kedvezményében nem részesíthető (38. §.) A rabok kihágásai ellen az igazgató által alkalmazható fegyelmi fenytékek közül érdekelnek bennünket a kedvezmények elvonása, továbbá az egyszerű és szigorított magánelzárás (79. §.) A magánelzárás 2 óra terjedhet és súlyosítható: két hétig az élelemben való megszorítással, a mi az étlap szerinti kenyér- és ételilletmény $\frac{1}{3}$ -ának elvonásából áll (80. §.) Oly büntetés kimondása előtt, mely a rabnak egészségére ártalmas befolyással lehetne, a börtön orvos véleménye mind a büntetés alkalmazására általánosan, mind annak tartamára nézve kikérendő (81. §.)

Az 1867. évi július 25-én kelt igazságügyminiszteri pótrendelet „a sajtóvétségek felett ítélő esküdtszékek felállítása iránt 1867. évi május 17-én kibocsátott miniszteri rendelet némely pontjaira nézve felmerült kételyek tárgyában” azt rendeli: „ha börtönre lesz szükség: a helybeli megyei vagy városi börtön használtathatik, mi iránt minden egyes esetben lehet a körülmények szerint intézkedni; s az elítéltek ellátás a, a mennyire lehetséges, saját költségükön, különben az állam költségén történik, melynek a magánosok elleni visszkeresete fenmarad” (15. §.)²⁾

Ugyanezen §. kapcsában az igazságügyminiszter 1868. évi márczius 30-án kelt rendeletével szükségesnek tartotta „a közönséget az iránt értesíteni, hogy mindazon esetekben, midőn az elítéltek tartási költségeiket sajátjokból nem fedezhetik s eltartásuk az állam költségén történik, ezen költségek napi 80 krt meg nem haladhatnak.”³⁾

Az 1880. évi augusztus hó 9-én kelt igazságügyminiszteri utasítás az államfogház - büntetés végrehajtása iránt⁴⁾

¹⁾ Ezek: a kedvezmények elvonása, a munkajutalom leszállítása vagy teljes megvonása, a sétaidő leszállítása, egyszerű és szigorított magánelzárás, lábbilincs és karperecz, kurtavas, kényszeröltöny és lelánczolás.

²⁾ Lásd: Magyarországi törvények és rend. tára 1867. 105. sz. alatt.

³⁾ Lásd u. o. 1868. 31. sz. alatt.

⁴⁾ 3/. melléklet a 2106/1. M. E. számhoz.

előírja, hogy „minden fogoly fogságának megkezdésekor az igazgatóság által nyilatkozatra szólítandó fel az iránt: vajjon saját költségén akarja-e magát élelmeztetni? mit ha tenni nem akarna, szabályszerű ellátásáról az igazgatóság (felügyelőség) gondoskodik” (6. §.)

Az 1891. szeptember 21-én 13,931. sz. a. kelt I. M. rendelet „törvényszéki fogházban végrehajtott államfogház-büntetés alkalmával felmerülő tartási költség felszámítása tárgyában” azt rendeli, hogy „az államfogház-büntetésre elítélt egyén¹⁾ a fogházba való befogadásakor megkérdezendő: vajjon saját költségén (az élelemnek esetenként készpénz fizetésért való hozatala útján) kívánja-e magát élelmeztetni? vagy pedig – a költség utólagos megtérítésének kötelezettsége mellett – államköltségén-e? de már ekkor értésére adandó, hogy – a mennyiben nem saját költségén élelmeztenék – a fogházban csak a rendes fogházi élelmezésben fog részesíttetni. Előbbi esetben az állam fogolynak az e részbeni engedély megadandó s ilyenkor csak az előzendő meg, hogy a letartóztatott ellátása a közönséges életben szokásos rendes élelmezés korlátai között maradjon. Ellenben, ha az államfogoly ezen engedélyt nem kívánná igénybe venni, a rendes fogházi élelmezésben részesítendő. Saját költségén való élelmezés esetén az államfogoly után naponként és fejenként az ágyneműhasználat, fűtés és világításért tíz krajczár, rendes fogházi élelemben való részesítés esetén ellenben naponként és fejenként úgy az élelmezés, mint egyéb ellátás fejében együttesen a fogházrendtartás 99. §-ának^{a)} megfelelőleg 26 kr. számítandó lel.” (Lásd Marsch a lkó: Igazságügymin. rend. VI. köt. 219. I. s köv.)

1895. márczius 14 én az 1140. sz. a. kelt IME. rendelettel az államfogház-büntetés végrehajtása tárgyában új utasítás bocsáttatott ki.³⁾

Ennek értelmében az államfoglyok saját költségükön való élelmezésükről önmaguk gondoskodhatnak. A mennyiben ezt tenni nem akarnák, de a megfelelő pénzösszeget előlegesen leteszik, é l e l m e z é s ü k r e n a p o n k i n t 95 kr. fordítható. Ha pedig sem élelmükről önmaguk gondoskodni, sem a naponkinti 95 krt előlegezni nem akarnák, vagy nem bírnák, a

¹⁾ T. i. azok, kiknek kérelmére különös méltánylást érdemlő körülmények fenforgása esetén a minisztérium részéről néha kivételesen megengedtetik, hogy büntetésüket kir. államfogház helyett esetenként kijelölt valamely kir. bírósági fogházban szenvedhessék el.

²⁾ Az idézett §. a következőket tartalmazza: „Az átlagos tartási költség, további intézkedésig, naponkint 26 krajczárban állapítatik meg”.

³⁾ Lsd. M a r s c h a l k ó id. m. 220. s köv. 1.

rendes fogházi beteg-élelmezésben részesítendő k. E legutóbbi esetben a tartás költsége gyanánt naponként 26 kr., ha pedig élelmezésükről saját költségükön gondoskodnak, naponként 10 kr. számítandó fel. Az étkezés idején minden államfogyoly saját zárkájában tartózkodjék (15. §.) Az iránt, hogy élelmezésüket mily módon kívánják, az államfogyolyok mindjárt a befogadás alkalmával megkérdezendők (16. §.) Az államfogyolyok a szeszes italok közül csak bort és sört és pedig csakis a déli és esti rendszer étkezés alkalmával fogyaszthatnak. Annak mennyisége egy étkezésnél egyénekenként 0,5 liternél többet ki nem tehet. Orvosi javaslat alapján megengedhető ugyan, hogy egyes államfogyoly napjában többször vagy nagyobb mennyiségű szeszes italt fogyaszthasson, de a napi fogyasztás két literen túl ez esetben sem terjedhet. Visszaélés esetében e kedvezmény elvonandó.

Az államfogyoly szeszes italt az államfogházba be nem vihet s ugyanott a megállapított egy napi szükségletet meghaladó mennyiségű szeszes italt tartania nem szabad. Az igazgatóság tartozik az államfogyoly részére bármi úton érkező és az egy napi szükségletet meghaladó mennyiségű szeszes italnak az államfogházba beszállítását megakadályozni. Ha ily nagyobb mennyiségű szeszes italok az államfogházba becsempésztetnének, onnét azonnal eltávolítandók (17. §.) Az államfogyoly naponta fogadhat látogatást, ennek tartama alatt azonban ételek vagy italok fogyasztása tilos (24. §.) Fegyelmi fenyíték gyanánt alkalmazható: . . . . 3. az élelmezésnek a beteg-élelmezésre, illetve böjti étadagra való szorítása, szeszes italok teljes megvonása stb. A böjti élelemre való szorítás megszakításokkal minden másodnapon alkalmazva egy hétnél, megszakítás nélkül pedig 3 napnál tovább nem tarthat (34. §.)

*

A kir. közvetítő intézeti letartóztatottak részére megállapított hárszabályok*) értelmében a foglyok az ételekben nem válogathatnak (5. pont.) A pálinkaivás, úgyszintén a dohányrágás és bagózás is tiltatnak (11. pont.) A foglyok munkajutalomdíjuk Va-át az igazgatóság által meg nem határozott és hetenként kiadható külön kiétkezési czikkeknak, valamint pipadohánynak, esetleg szivarnak s vasárnaponként, valamint Ő Felsége a király születése és Szt.-István király ünnepe napján félliter bornak beszerzésére fordíthatják, a beszerzést azonban az igazgatóság közvetíti (12. pont.) A napirend szerint a

*) Lásd az 1885. márczius 15-én 55,673/84. sz. a. kelt IM. rendeletet. (Marschalkó: id. m. 419. 1. s köv.)

fogyók reggeli $\frac{1}{2}$ 8 óráig dolgoznak, a midőn a reggeli elköltése végett félóra a munka félbeszakítatik. A déli munkaszünet alatt a fogyók megebédelnek és ebédjükét a szabadban is elkölthetik. Délután 5 órakor a munka az ozsonna elköltése végett V2 órára ismét félbeszakítatik (13. pont.)

Valamint a többi büntető intézeteknél, úgy itt is az élelmezés házilag kezeltek, ugyanazon étlap és szabályok szerint, melyek ez idő szerint általán érvényben állnak, tekintettel azonban a gazdasági nehezebb munkára a következő változások lettek felsőbb helyről jóváhagyva, ugyanis: a rendszer étkezés naponként nem kétszer, hanem háromszor engedélyeztetett – a reggeli és vacsora az étrend szerint változtatva – levesből, tejből, tojásból, szalonnából, szilvaízből, túróból áll, a leves főzés csakis este történik, reggeli gyanánt az elősorolt cikkek szolgálnak, azt mindenki kenyér-zsákjában a mezőre magával viszi s a hol a munka van, ott az arra kiszabolt időben fogyasztja el.

A kenyér-adag 84 dekagrammról 1 kilogrammra lett felemelve, a hús-adag, a mennyiben itt csont és inak nélkül azt nem lehet beszerezni, nyers állapotban fejenként 233 grammal engedélyeztetett, a száraz tészának tehéntúróval történő elkészítése gyakorlatban van.

A kenyérsütésre szolgáló liszt az intézet gazdasága által termelt búzából öröltetik, a rozsliszt azonban, minthogy a gazdaságban rozs előnyösen nem termelhető, rendszeren Budapestről lesz beszerezve, a lisztkeverék $\frac{2}{3}$ búzából és $\frac{1}{3}$ rozsból áll és oly ízletes, kitűnő kenyeret ad, hogy az bármely úri asztalon helyet foglalhatna. A kenyér nem külön adagokban lesz előállítva, hanem 4–5 kilós nagy kenyerek süttetnek s azok lesznek a létszámhoz mérve feladagolva,

Pauer Gyula, kir. közvetítő-intézeti igazgató, kinek „adatok a kishartai kir. közvetítő-intézet ismertetéséhez” című dolgozatából (33. 1. s köv.) vettem át a fentebb közölt adatokat, azt mondja, hogy emberei kereseti pénzükből havonként egyszer külön kiétkezésben részesülnek, mely kivétel nélkül szalonnából áll, a mi a legkedveltebb pótlék a rendszer élelmezés mellett.

Ha valakinek hazulról családja, vagy hozzátartozói részéről élelmiszerek Küldetnek, ezek az illetőnek mindig kézhez szolgáltatnak, de mindennemű szeszes ital küldése kizárattott. (Lásd u. O. 36. 1.)

*

A javító intézetek számára újabban megállapított

alapszabályok*) értelmében a gondnok örökösül közvetlenül az ételmezés felett (5. §.) A javító-intézeti növendékek a teljesített munka után megfelelő jutalomdíjban részesülnek, mely a teljesített munka értékének 1-2 negyedrészből áll (43. §.) A munkakeresmény ú. n. kiétkezésére egyáltalán nem fordítható (44. §.)

Az ételmezés a javító-intézetekben minden növendékre nézve teljesen egyenlő s csak a betegek részesülnek külön orvosi rendelvény által megállapítandó étkezésben. Az ételminősége s az étadagok mennyisége, a testi fejlődésre való tekintettel, külön rendeletben állapítatik meg. Szeszkes italok élvezete a javító-intézetekben feltétlenül ki van zárva s csak a lábadozó betegek kaphatnak orvosi rendelet alapján annyi bort, a mennyi testi erejük helyreállításához megkívántatik. A dohányzás tiltva van (47. §.)

A fegyelmi büntetések között előfordul a társaktól elkülönített helyen való étkezés fenyítéke is (50. §. c); továbbá egyes eledelek megvonása, de csak felváltott napokon (u. o. e).

Az 1887. január 31-én kelt „utasítás a kir. javító-intézeti családfők számára” a következőket tartalmazza:

„Miután a csere-bere az önzés és bírvágy kifolyása, mint a mely tulajdonságok könnyen lopási hajlammá fajulhatnak, nem szabad eltérni, hogy a növendékek akár enivalókkal, akár pedig használatra adott holmijukkal üzérkedjenek. Éber figyelem gyakorlásával a családfő a hibát könnyen kiküszöbölheti.” (3. §. 5. 1.)

„A lakásról, ruházatról és ételmezésről „nevelési” szempontból is – az igazságügyminiszteriumnak jóváhagyásával – szintén kizárólag az igazgatóság gondoskodik és intézkedik. A mi azonban az ételmezést illeti, megjegyzendő, hogy az intézet nemcsak a test kellő és egészséges táplálására, hanem arra is ügyel, hogy növendékei olyan ételhez szokjanak, melyet minden szegény, de becsületes és iparkodó ember munkájával meg tud magának szerezni. E célból a családfők különösen arra terjeszték ki figyelmüket, hogy a „válogatás”, mely annyi ember szerencsétlenségének kútforrása, a növendékek közt lábra ne kapjon. Ugyanezen okból az igazgatóság nem engedheti meg, hogy különösen a fizetési növendékek hazulról nyalánkságokat kapjanak; és ha ezek szülőiknek levelet írnak, a családfők a kellő felvilágosítással oda hassanak, hogy olyasmit ne is kérjenek. Általában: hogy az intézeti nő-

*) Lásd Mars chalk ó id. m. 451. 1 s köv. – 1894. évi 13,964. ez. alatt kelt I. M. rendelet.

vendékek a napi eledelt munkával megérdemeljék s azt hálás szívvel fogadják, szolgáljon útmutató követelményül az élelmezésnél.” (9. §. 13, s köv. 1.)

„A rend és tisztaság megköveteli: . . . 2-szor, a mérték-tartást étel és italban. A növendék csak annyit egyék, míg jóllakik és csak akkor egyék, mikor éhes. Addig enni, míg bír és míg maga előtt ételt lát, illetlen és káros szokás. És ha ezt a családfő egyiknél-másiknál észreveszi, komoly és határozott fellépéssel akadályozza meg kifejlődését.

Figyelmeztetés, dorgálás, megszégyenítés és ételvonás azon büntetés-fokozatok, miket a falánkság meggátlására igénybe vehet, illetve javaslatba hozhat. Ha azonban ezek nem volnának elégségesek a baj megszüntetésére, az igazgató szigorúbb eszközökhöz is nyúl; mert ha a nagyevő lop s egyéb erkölcsi vétségeket követ el, az első sorban falánk- és nyálánkságának tulajdonítható.” (10. §. 14. s köv. 1.)

É t l a p

a m. Jcir. javító-intézetekben elhelyezve levő egészséges növendékek házilag kezelt élelmezéséhez,

Á l t a l á n o s h a t á r o z a t o k .

Minden egészséges számban élelmezhető növendék részére kiadandó:

1. egy adag szikkadt, legalább egy, legfőlebb két napos 900 gramm súlyú barim kenyér, naponként négy egyenlő részletben.

R e g g e l i r e :

2. egy adag (35 centiliter nyers mennyiségben számított) forralt tej, naponként egyszer.

D é l b e n :

3. egy adag (52 centiliter fejenként számított) marhahús-leves, hetenkint háromszor; egy adag (52 centiliter fejenként számított) rántás-leves (a rántás-levesek az évadhoz képest váltokozva), hetenkint négyszer;

4. főtt marhahús csont és inak nélkül 87.5 gramm súlyú adagokban (a húisleves napokon), hetenkint háromszor;

5. főzelék (52 centiliter számított adagokban) és pedig:

a) savanyú káposzta, vagy az évadhoz képest zöld főzelék, hetenkint kétszer;

b) burgonya édesen vagy savanyúan, vagy kásának, esetleg zöld főzelék az évadhoz képest, hetenkint kétszer;

c) rizs-, dara-, árpa- vagy köleskása, hetenkint egyszer;

- d) száraz hüvelyes főzelék, hetenkint egyszer;
- e) tészta, gombóc vagy tarhonya, hetenkint egyszer.

1. Jegyzet. Az a) és b) alatt említett zöld főzelékek hetenkint egyáltalában csak kétszer adhatók s akkor is az évadhoz képest a legolcsóbb főzelék választandó.

U z s o n n á r a :

6. a) egy adag (30 centiliter nyers minőségben számított) forralt tej, naponként egyszer; vagy b) egy adag, körülbelül 25 gramm súlyú vaj a kenyérre kenve, hetenkint kétszer; vagy c) egy részlet nyári, nyers, érett gyümölcs, hetenkint kétszer.

2. Jegyzet. Tej uzsonnára naponként csak a hidegebb évszakokban, október-május hónapok közt, vaj és gyümölcs a melegebb évszakokban, májns - október hónapok között adandó; de a vaj és a gyümölcs beszerzési ára a tej árának keretét túl nem lépheti.

3. Jegyzet. Az uzsonna-tej hetenkint kétszer, húsnapokon egészen el is vonható a végre, hogy a vacsora valamely tejes-főzelékhez (pl. rizs vagy dara tejben főzve) felhasználtassák.

V a c s o r á r a :

7. a) egy adag (52 centiliter) rántás leves, hetenkint ötször;

b) egy adag rizskása, dara vagy tarhonya tejben a húsnapokon, hetenkint kétszer.

4. Jegyzet. A b) alatt említett esetben a rizskása, dara vagy tarhonya illetményen kívül, egyéb anyag-illetmény fel nem számítható, a menyiben ehhez az elvont uzsonnatej illetmény adatik. Lásd a 3. jegyzetet.

5. Jegyzet. Az étlapban megnevezett eczetnél közönséges eczet értendő, ha közönséges eczetnél boreczet vagy eczetlé (essentia) használtatik, a kitett illetmény fele számítható fel.

R e n d e n k í v ü l .

Minden keresztény nagy ünnepen, jelesen: húsvét, pünkösd, Szt. István király és karácsonynapján, valamint O Felsége a magyar király névünnep napján és ezeken kívül egy évben legfeljebb kétszer rendezhető intézeti ünnepély napján, a rendes ételmezésen felül fejenként 250 gramm (nyers állapotban számított) sertés- vagy borjú pecsenye adandó, évenként hétszer.

É t n e m e k :

Marhahúsleves: rizs-, árpa-, dara-kása, tészta, krumpli vagy tarhonyával; köménymagos rántásleves kenyér-szeletekkel; savanyú foghagymás leves kenyér-szeletekkel; savanyú bab- vagy lencse-leves; borsó-leves; rántott krumpli-leves; rántott leves tésztával; paradicsom-leves kenyér-szeletekkel; paradicsom-leves tésztával; paradicsom-leves krumplival; rántott leves zöld babbal

Savanyított káposzta; burgonya édesen; burgonya savanyúan; burgonya paradicsommal; burgonya-kása; köleskása; rizskása; darakása; bab-, borsó- vagy lencse-főzelék édesen vagy savanyúan; karaláb- vagy répa-főzelék; zöld bab; tök-főzelék; édes káposzta burgonyával; kelkáposzta; kelkáposzta burgonyával; karaláb burgonyával; laboda saláta-főzelék.

Tarhonya; gombóc; túrós vagy darás tészta; káposztás tészta; rizskása, dara vagy tarhonya tejben.

Az élelmezés természetesen házilag kezeltetik s egy-egy növendékre naponként 26 krnyi költség van előirányozva.*)

Az 1892. évi okt. 14-én 13,639. sz. a. kelt I. M. rendelettel**) megállapították a kir. javító-intézetekben a növendékek által elmondandó imák.

Az étkezés előtt alkalmazásba vett ima következőképen hangzik:

„Áldd meg, Isten, a táplálékot, a melyet kegyességből élvezni fogok. Áldd meg azokat, a kik ezt nekem nyújtják s add meg legszegényebb embertársaimnak is mindennapi kenyere-t. Amen.”

Étkezés után a következő ima mondandó el:

„Mindenható szent Isten, a ki a mezők virágait felruházod és az ég madarait táplálad, hálákat adok neked, hogy rólam sem feledkeztél meg. Engedd Uram Isten, hogy a táplálék, melyet kegyelmedből magamhoz vettem, testi javamra váljék s erőmet serkentse a munkában, melyet a Te dicsőségedre akarok fordítani. Amen!”

Ezeken kívül még a következő közös ájtatosságok vannak: reggeli ima, tanítás előtt, tanítás után és esti ima.

*

A budapesti m. kir. államrendőrségi fogházban és tolonczházban elzártak a következő étrend szerint élelmeztetnek:

Naponta és fejenként kapnak: 560 gr. kenyeret, továbbá 53 centiliter rántott levest és 53 ctl. főzeléket.

Vasárnap kapnak: 53 centiliter húslevest befőzve, 53 ctl. főzeléket, 140 gr. főtt marhahúst és 560 gr. kenyeret.

* Lásd: Az aszódi kir. javító-intézet ismertetése. Az ezredéves orsz. kiállítás alkalmából közzéteszi: az igazságügyi magy. kir. minisztérium. Nyomatott az aszódi kir. javító-intézet könyvnyomdájában 1896. 43. 1. – Lásd még: Les maisons de correction de létat hongrois. Publié par le ministère royal hongrois de la justice. Budapest, 1899. 45. 1.: „Les élèves ne sont pas admis à acheter des vivres, mais ceux de bonne conduite peuvent en recevoir de chez eux aux jours de fêtes.”

**) Lásd: M a r c h a l k ó id. m. 448. 1.

Tehát a közigazgatási hatóság által elzártak naponkint csakis egyszer és pedig délben kapnak enni. Reggelit és vacsorát nem kapnak. A KBTK. 30-ik §-a értelmében kihágások halmazata esetében az elzárás három hónapig terjedhet. Az elzárásra ítélt önmagát élelmezheti. (KBTK. 18. §.)

*

A „Vorschrift für die Militär-Gefangenhäuser“*) a rabélelmezésre vonatkozólag a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„Kerkersträflinge sind nach der Speiseordnung zu verpflegen, jedoch sind der Kost für Kerkersträflinge der ersten Kategorie**) an jenen Tagen, an welchen nach der Speiseordnung nicht ohnehin Fleisch verabreicht wird, achtzig Gramm gekochtes Fleisch beizugeben. Als Getränke ist in der Regel Wasser zu verabreichen. (20. §.)

1. Eine Zubusse zu der vorgeschriebenen Sträflingsverpflegung darf mit Ausnahme der durch die Bausordnung normirten Nebengenüsse nur bei andauernder schwererer Arbeit über ärztlich bestätigte Nothwendigkeit und auch dann in keinem grösseren Ausmasse verabfolgt werden, als nach ärztlichem Befunde eben hinreicht, um den Sträfling gesund und arbeitsfähig zu erhalten.

2. Sollen diese Zubussen dem Aerar zur Last fallen, so ist die Bewilligung zur Erfolglassung derselben, wenn sie sich auf die .... Brotzubussen für starke Esser beschränken, von der Militär-Territorial-Behörde . . . einzuholen.

Die Verabfolgung von Zulagen in Geld an Gefangene ist nicht gestattet.

3. Den Untersuchungs-Gefangenen oder zu (einfachem) Arrest Verurtheilten darf, wenn sie sich aus Eigenem verpflegen, täglich höchstens je 0*5 l. Wein oder je 1 l. Bier, das Doppelte dieses Ausmass aber, auf mindestens zwei Tageszeiten vertheilt, dann verabfolgt werden, wenn sie dem Offiziers- oder Beamtenstande angehören: vorausgesetzt, dass sie die Kosten für obige Getränkemengen ebenso wie die übrige Verpflegung aus ihren Mittein oder sonst gestatteten Bezügen zu decken vermögen.

4. In anderem Falle, sowie für alle vorstehend nicht ausdrücklich bezeichneten Häftlinge darf der Genuss von Wein, oder eines anderen geistigen Getränkes nur nach den Beslim

*) Bécs, 1877. 10, 1. s. köv.

**) Ide a volt katonai honoratiórok tartoznak.

mungen der Hausordnung oder nach ärztlichem Befunde aus Gesundheitsrücksichten zugelassen werden.“ (21. §.)

Jedem Gefangenen ist die Kostportion in einer besonderen blechernen Schale in Gegenwart eines Aufsichtsorgans zu verabreichen und zum Verzehren derselben ein hölzerner Löffel zu belassen.

Ein sonstiges Esszeug darf den Häftlingen in der Regel nicht in die Hände gegeben werden, daher Fleisch und Brot beim Abspeisen bereits geschnitten dargereicht werden müssen.

Dem Ermessen des Vorstandes des Militär-Gefangenhauses wird es anheimgestellt, den Gefangenen den Gebrauch des eigenen Essgeschirres zu gestatten. Häftlingen, bei welchen mit Rücksicht auf ihren Gemüthszustand, Bildungsgrad, die Art des verübten Verbrechens und wegen der zulässigen Absonderung von anderen minder verlässlichen Gefangenen ein Missbrauch nicht zu besorgen ist, kann überdem auch der Gebrauch des eigenen Trinkgeschirres und des gewöhnlichen Esszeuges auf die Dauer der Mahlzeit zugestanden werden. (22. §.)

Das Abkochen der Speisen ist ... thunlichst durch Sträflinge besorgen zu lassen. (23. §.)

„... Die warmen Speisen müssen gehörig abgekocht verabreicht werden. – Frisches Trinkwasser ist täglich dreimal, nach Bedarf auch mehrmals beistellen zu lassen.“ (27. §.)

A „Speise-Ordnung für (Militär-) Kerkersträflinge“ a következö: Täglich Früh: Einbrennsuppe 50 cl. – Sonntag Mittags: Lautere Fleischsuppe 50 cl., Rindfleisch gekocht 110 Gramme, sauer eingebrannte Erdäpfel (Ausmass 50 cl.) – Dienstag und Donnerstag Mittags: Lautere Fleischsuppe 50 cl., Rindfleisch gekocht 80 Gramme, sauer eingebrannte Erdäpfel (Ausmass 50 cl.) – Montag, Mittwoch, Freitag, Samstag Mittags: Erdäpfelsuppe 50 cl. – Ferner Montag Mittags: Bohnen (Ausmass 75 cl.) Mittwoch und Samstag Mittags: Knödel mit saurer Sauce (zu den Knödeln 3 Stück 420–450 Gramme, zur Sauce 18 cl.) – Freitag Mittags: Ritscher (Bohnen- oder Erbsen-Ritscher, Ausmass 75 cl.) – Salz per Kopf und Tag 25 Gramme. – Statt Bohnen oder Ritscher können auch Linsen oder Erbsen allein gekocht werden. – Statt der eingebrannten gesäuerten Erdäpfel können auch gekocht werden: Erdäpfel mit Süsskraut oder mit Sauerkraut oder mit Kohlkraut. Ausserdem ist jeder Kerkersträfling täglich Früh mit einer Brot-Portion zu betheilen, welche im frischen Zustande 875 Gramme wiegen muss. (Lsd. id. m. 40. 1.)

Az angol rabélelmézést Aschrott „Strafensystem und Gefängniswesen in England” című műve (220–229. l., 258. és 261. l.) alapján a következőkben ismertetjük.

A rabok helyes élelmézésének kérdése Angliában – úgy mond Aschrott – a legbehatóbb módon tárgyalatott. Ennek megvizsgálása végett 1864-ben és 1867-ben külön parlamenti bizottságok létesítettek. Midőn a „local prisons” állami kezelés alá kerültek, a központi fogházi hatóság legelső feladatainak egyikét az képezte, hogy ezen intézetekben egy egységes étrendet meghonosítson. E célból a belügyi államtitkár egy orvosokból álló, külön e miatt egybehívott bizottság elé egy kérdőívet terjesztett, mely majdnem minden, az élelmézés anyagára nézve lényeges pontot tartalmazott. A bizottság e tekintetben kifejezetten oda lett utasítva, hogy a fogházakban nyújtandó élelmézés elegendő – de semmivel sem több mint elegendő – legyen, hogy az egészséget és a munkaerőt fenntartsa. („ . . . that the diet shall be sufficient and not more than sufficient to maintain health and strength.”) Ezen bizottság javaslatainak megfelelőleg a parlament jóváhagyásával be is hozták a jelenleg valamennyi „local prisons”-ban érvényes étrendet. Az ennél érvényes alapelvek, melyek a „convict prisons”-ban is érvényre jutottak, itt az egyes kérdések rovatában, a mint a bizottság elé terjesztve lettek, elő fognak adadni.

1. Egy egységes étrend hozandó-e be valamennyi kerületben, vagy tekintetbe veendő-e a munkás osztály különemű élelmézési módja az egyes kerületekben?

A bizottság az egységes étrend mellett nyilatkozott. E mellett ki lett fejtve, hogy a különbségek a munkás osztály élelmézése tekintetében az egyes kerületekben a valóságban nem oly nagyok, ha csak mindenütt az ugyanazon vagy hasonló foglalkozási módhoz tartozó személyeket veszik tekintetbe. Nem szabad oly kerületnek élelmézését, melyben a munkás osztály túlnyomólag vasgyárakban van elfoglalva, egy vidéki kerületével összehasonlítani. A vasgyári munkásnak, hogy teljes munkaerejét megőrizze, természetszerűleg más és gazdagabb tápszerekre van szüksége, mint a mezőgazdasági munkásnak. A tápanyagok mennyisége, a melyeket a különböző foglalkozási ágak szabad munkásai magukhoz vesznek, rendesen arányban áll a foglalkozási nem által előidézett erő felhasználásához. És ezen mérték – tekintet nélkül a fogoly élelmézési módjára a szabadban – betartandó a büntető intézetben is.

Megengedik ugyan, hogy vidék szerint változó különbségek létezzenek azon mód tekintetében, a mely szerint a táp-

anyagokat veszik és a mely szerint az ételeket elkészítik; erre azonban az intézetben nem lehetnek tekintettel. Az intézeti étellemezésnél az egyedül mérvadó elv az, hogy a tápanyagok oly alakban és oly elkészítésben nyújtassanak, mely a foglyok egész életmódjának tekintetbe vételével legalkalmasabbnak látszik arra, hogy a tápalkatrészek az emésztés által lehetőleg kihasználtságosnak és a szervezet számára értékesíttessenek.

2. Tekintetbe veendő-e az étellemezésnél az egyes fogoly egyénisége, ennek kora, testi nagysága, súlya, egészségi állapot stb?

A bizottság nemmel felelt ezen kérdésre. A foglyok étellemezésénél mindig szem előtt tartandó, hogy az közpénzekből történik és hogy e miatt a legnagyobb takarékoság követendő. A hol nagy tömegek étellemezése forog szóban, mint pl. a hadseregénél és a hadi tengerészeinél is, ott nem lehet minden egyesre tekintettel lenni, hanem az egyes köteles magát azon mértéknek alávetni, melyet átlagszámítások szerint elegendőnek tartanak. Ha e mellett kivételes esetekben az egyes valóban károsodik, akkor az orvos feladata lesz a szükséges intézkedésekről gondoskodni.

3. Mily módon szabályozandók az orvos jogosítványai a külön étellemezés rendelése tekintetében?

A bizottság a mellett nyilatkozott, hogy a fogházi orvosnak, ki különben Angliában első sorban felelős a foglyok egészségi állapotáért, lehetőleg nagy szabadság nyújtandó.

Az orvos, ha szükségesnek látja, a rendes fogházi étellemezés mellett elrendelheti külön ételek és italok, u. n. „Extras” kiszolgáltatását.

Minden ilyenmű rendelés okának részletes felemlítésével a „Medical Book”-ba bevezetendő úgy, hogy az általa tett rendeléseket mindig meg lehessen vizsgálni. Itt külön megjegyzik, hogy a súlyapadás a fogolynál mint ilyen nem nyújt bizonyítékot arra nézve, hogy a rendes étellemezés nem elegendő, mivel a súly apadás igen számos ok folytán bekövetkezhetik. A pót-tápszerek rendelése továbbá legfeljebb egy hó tartamára nézve foglalhat helyet. Ha az orvos szükségesnek tartja azt hosszabb időre rendelni, akkor újabb rendelés teendő általa kimerítő indokolással. (Ily módon lehetséges az orvosi rendelés folytatólagos vizsgálata, mely célra esetleg a központi hatóságánál alkalmazott orvos véleménye beszereztetik.)

A betegosztályokban levő foglyok számára négy külön étrend létezik (Ordinary-, Extra Fish-, Low-, Hospital-Diet), melyek közül a fogházi orvosnak az egyes esetre legalkalmasabbat ki kell választania.

4. Különböző módon alakítandó-e az étrend a kiállandó büntetés tartamához képest?

A bizottság szükségesnek tartotta, hogy a büntetés kellő szigorát és ezzel együtt az elrettentő hatást megőrizze. Ha egyrészről hosszabb büntetéseknél az egészség és a munkaerő fenntartása végett szükséges a fogolynak oly étellemezést adni, mely lehetőleg gazdagabb és jobb legyen annál, a minővel az illető a szabad életben bírt volna, akkor másrészről rövid idejű büntetéseknél az adandó étellemezés a lehető legkevesebbre korlátozandó. Nem szolgál az egészség hátrányára, ha a fogoly 7 nap tartamára csakis az elkerülhetlenül legszükségesebbet kapja és ilyenmő korlátolás szükséges azért, hogy a fogoly a rövid idejű büntetéseknél a büntetést bajként érezze. Ha ezeknél a fogolynak annyi, vagy talán még annál is több ételt adnának, mint a mennyit a szabad életben kapott, akkor sok embernél a rövid tartamú büntetés elvesztené minden elrettentő hatását, sőt bizonyos körülmények között új jogsértések csakis azon czélból követtetének el, hogy az illetők kényelmes módon az állam költségén étellemezésben részesüljenek.

5. A jobb étellemezés azonnal adassék-e a hosszabb büntetési időre elítelt foglyoknak, vagy pedig ezek a rossz étellemezéssel kezdve fokozatosan részesíttessenek-e jobb étellemezésben?

Ezen kérdéssel már az 1864-ben és 1867-ben létesített bizottságok foglalkoztak és arra különböző módon feleltek.

Az 1864-diki bizottság egy fokozatosan bőségesebbé váló étrend mellett nyilatkozott (progressive dietary), a mennyiben kifejtette, hogy igazságtalan lenne, ha a nagyobb bűnös jobb étellemezésben részesülne, mint az egyidejűleg beszolgáltatott kis delinquens. Ugyanazért valamennyi fogolynak a legrosszabb étellemezéssel kellene kezdenie; csakis a legrosszabb étellemezés számára meghatározott időtartam elteltével venné kezdetét a jobb étellemezés azon foglyoknál, kik hosszabb büntetési időre vannak elítélve.

Az 1867-diki bizottság ellenben a mellett nyilatkozott, hogy a hosszú időre elítelt foglyok azonnal jobb étellemezésben részesítendők. A büntetés-elszenvedés első hetei a fogolyra nézve mindig a legnehezebbek: az elítélés miatt való szegény, a megbánás és a lelkiismereti furdalások akkor legerősebben lépnek fel, a személyes szabadság korlátozása, a szigorú házi rendhez és a fegyelemhez való hozzászokás akkor leginkább érezhetők. Ha ehhez még szükentartás is járulna, akkor a fogoly sok esetben elvesztené az erőt, melyre a tőle a fogházban joggal követelt kemény munkához szüksége van.

Meg kell engedni, hogy mindkét indokolásban némi igazság rejlik. Ezt az 1878-diki bizottság el is ismerte és ezért egy középutat javasolt, mely elvben ragaszkodott a „progressive dietary” -hoz, e mellett azonban tekintetbe vette a büntetés össztartamát is.

Ez illetéknéppen történt. Négy egymástól különböző, osztályonként javuló étrend lett megállapítva, amelynek a foglyokat a következő rovatos tábla szerint alá vetik:

A büntetés idő- tartama	É t r e n d			
	az I. oszt.	a II. oszt.	a III. oszt.	a IV. oszt.
a) 7 napig	az egész időn át			
b) 7 n. és 1 hó között	7 napon át	a hátralékos büntetési időre nézve		
c) 1 és 4 hó között		1 hónapon át	a hátralékos büntetési időre nézve	
d) 4 hónál több időre			4 hónapon át	a hátralékos büntetési időre nézve

A mint látható: minél rövidebb a büntetési idő, annál szűkebb élelmezést adnak és valamennyi büntetésnél – eltekintve a 7 napig terjedő büntetésektől – az élelmezés a büntetési idő tartama alatt fokozatosan javul.

Az I. osztályban az étrend a következő:

Reggeli: 8 ounces kenyér. (16 ounces = 1 £)

Ebéd: $\frac{1}{2}$ pints stirabout, azaz egy zab, liszt és tengeriből elkészített étel. (1 pint = $\frac{4}{7}$ liter.)

Vacsora: 8 ounces kenyér.

A II. osztályban a) a közönséges élelmezés mellett, b) egy valamivel jobb élelmezés is létezik férfi-foglyok számára, kik kemény munkával vannak elfoglalva.

Reggeli: 1 pint zabkása-ló (gruel) és a) 5 ounces, b) 6 ounces kenyér.

Ebéd: 3-szer hetenkint: $\frac{1}{2}$ pint leves,

2-szer hetenkint: 8 ounces burgonya,

2-szer hetenkint: vesezsír-pudding (suet pudding)

és pedig a) 6 ounces, b) 8 ounces.

Ehhez naponként a) 5 ounces, b) 6 ounces kenyér.

Vacsora: 1 pint zabkása-lé és a) 5 ounces, b) 6 ounces kenyér.

A III. osztályban szintén két étrend létezik: a) a közön-

Úgy a local prisons, valamint a convict prisons számára is külön „punishment dietaries” által meg van állapítva, hogy mennyiben és mily hosszú időre vonható meg a fogolytól a rendes ételmezés fegyelmi úton. így pl. meg van állapítva, hogy egy fogolyt soha nem szabad három napnál tovább kenyér és víz mellett tartani; ha ezen büntetés hosszabb időn át alkalmazandó, akkor, ha a foglyot három napig tartották víz és kenyér mellett, egy napra ismét a rendes ételmezés adandó. Azon idő alatt, a melyben a fogoly csak vizet és kenyeret kap, ez naponkint az orvos által meglátogatandó. Ha az orvos a büntetés folytatását az egészségre nézve ártalmasnak kijelenti, az abbanhagyandó. Ily módon elegendőképen van gondoskodva arról, hogy az ételnek büntető úton történő megvonása által a fogoly egészsége semmi körülmények között ne károsodjék.

Az étel elvonása vagy megszorítása (dietary punishment) fontos és gyakran alkalmazott fegyelmi fenyegetést képez, melynél azonban joggal kielégítő gondoskodás Hörtent arra nézve, nehogy hátrányos hatások következzenek be a megbüntetett egészsége és munkaereje tekintetében. Három punishment dietaries van: az első kizárólag víz és kenyérből áll, a másodiknál ebédre adnak ehhez 1 pint stiraboutot, a harmadiknál $\frac{1}{2}$ pints stiraboutot. A bread and water (kenyér és víz) diet a local prisons-ban legfeljebb 15 napig és a convict prisons-ban legfeljebb 18 napig alkalmazható és minden három nap múlva a rendes ételmezés adandó egy napra. A második punishment dietary, a stirabout diet, csak 21 napi tartamban, a harmadik punishment dietary, a full stirabout diet, csak 42 napi tartamban alkalmazható. Azon idő alatt, a melyben a fogoly csak vizet és kenyeret kap, az orvos köteles öt naponkint meglátogatni és nem szabad tőle semminemű munkát követelni. A Governor (igazgató) a bread and water diet-et csak 24 órára rendelheti el; (néhány évvel ezelőtt ez még három napi tartamban szabhatta ki ezen büntetést) jelenleg ezen büntetésnek 24 óránál hosszabb időtartamra történő elrendelése a Visiting Justices illet, a Directors-nak marad fentartrva. Ha egy fogoly 24 óránál tovább tartandó víz és kenyér mellett, akkor a fogházi orvos előzőleg köteles írásbeli bizonyítványt adni arról, hogy az illetőnek egészségi állapota a büntetésnek ilyenmű hosszabb tartamát megengedi.

Azon kérdésre nézve, vajjon jó magaviselet mellett megengedendő-e a fogolynak az ételmezés javítása és vajjon a fogoly feljogosítandó-e arra, hogy a rendes ételmezéshez munkajutalmából pót-ételeket szerezzen be, már az 1864-diki bizott-

ság nemmel felelt. Ez t. i. azon nézetből indult ki, hogy helytelen lenne ily módon a jó magaviselet indokából aljas, tisztán anyagi hajlamokra appellálni és hogy továbbá az élelemnek ilyenén javításai által kellemetlen összehasonlítások idéztetnének elő azon élelmezéssel, melyet a szabad, becsületes de szegény munkás magának megszerezni képes lenne. Ennek megfelelőleg Angliában azon szabály áll fenn, hogy a rendes élelemhez pótlásokat csak is orvosi rendeletek alapján szabad adni. A saját költségen való élelmezés csak is a not criminal prisoners-nél van megengedve. Ezek alatt t. i. a vizsgálati foglyok, az adósság miatt elzártak (debtorok) és az „elzárás”-ra ítélték értendők.

Utóbbi tekintetben még egy, csak legújabbán életbe léptetett intézkedést kell kiemelni. Panaszok merültek fel t. i. arra nézve, hogy oly foglyok, kik hosszú időtartamú szabad - ságvesztésbüntetéseket szenvedtek, némelykor elbocsátásuk idejében nem voltak oly erő-állapotban, hogy a munkapiacson mint egyenjogúak felléphettek volna. Ámbár meg lett állapítva, hogy ilyenmű esetek igen ritkán fordultak elő, a központi fogházi hatóság mégis elrendelte, hogy ezentúl valamennyi, hosszabb büntetési időnek alávetett fogoly elbocsátása előtt 21 nappal megvizsgálendő a fogházi orvos által oly irányban, vajjon az illető munkaerejének teljes birtokában van-e; ha ez az eset nem következik be, akkor az orvos fel van jogosítva a büntetési idő utolsó három hetén át jobb élelmezést rendelni.

Ha az itt előadott összes intézkedéseket egybevetjük – úgymond Asehrott – akkor el lehet mondani, hogy Angliában az élelmezés úgy van berendezve, hogy a fogoly egészségében és keresetkéességében fentartatik. (E tekintetben a Royal Commissioners által igen beható vizsgálatok történtek és számos volt fe gy e n c z k i h a l l g a t t a t o t t ezen kérdésre nézve.) Másrésztől azonban elegendően tekintettel vannak arra, hogy a büntetés az élelmezés módja által ne veszítse a baj jellegét.

A legnagyobb figyelmet fordítják az ételek elkészítésére nézve, a mi mindenütt magában a fogházban történik. (Valamennyi nagyobb intézet külön sütőházzal bír. A kisebb intézetek számára a meghatározott nagy intézetekben sütik a kenyeret.) Minden egyes étel számára a központi hatóság pontosan elrendelte az elkészítés mikéntjét. Midőn az új étrendet behozták a local prisons-ban, a központi hatóság egy külön erre minősített orvost nevezett ki, kinek az volt a feladata, hogy valamennyi

intézetben rendszeresen tanítsa az ételek elkészítésének módját.

A fogházi orvos köteles – a mint ez. már hangsúlyozva lett – a fogházi ételmezést mindig megvizsgálni és erről külön jelentést tenni. Minden fogoly továbbá, ha azt hiszi, hogy a neki adott étel nem felel meg a szabályoknak, követelheti, hogy az ételmezést az ő jelenlétében megvizsgálják és hogy azt megmérjék.

Az angol fogházakról azt írja Howard 1777-ben megjelent művében,*) hogy a foglyok ételmezése 1-1½ font kenyér és vízből áll; az rossz, ez meg nem elegendő és bűdös; némely fogházban külön jótékony alapítványokból ünnepnapokon húst és könnyű sört adnak. Minden fogházban korcsma van, melyet a fogházfelügyelő tart; a kinek pénze van, az vehet, a mit akar, azonban iszonyú árak mellett. Így Chelmsfordban 124 évvel ezelőtt a szalma és a fűtés hetenkint 5 font sterlingbe került, vagyis naponként körülbelül 7 ffrt 14 krba.

*

Végül megjegyzem, hogy a fővárosi közigazgatási bizottságnak 1900. évi július hó 9-én tartott ülésében a bizottságnak kebeléből alakított börtönvizsgáló-bizottság előterjesztette véleményes évi jelentését, mely szerint a budapesti törvénykezési palotában levő központi fogháznál azt észlelte, hogy a rabok ételmezése minőségileg ugyan kifogástalan, de mennyiség tekintetében az ételmezés határozottan kevés és e tekintetben – a bizottság véleménye szerint – a rabok ételmezése javítást igényel.

*) The State of the Prisons in England and Wales with preliminary observations and an account of some foreign prisons.

Lsd. még Report on prison dietaries by James Craufurd Dundas (Glasgow, 1899.)